A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI: DR. LÓCZY LAJOS EGYET. TANÁR

GUBÁNYI KÁROLY
ÖT ÉV MANDZSUORSZÁGBAN

LAMPEL R. KÖNYVKERESKEDÉSE
(WODIANER F. ÉS FIAI) RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI

LÓCZY LAJOS

ÖT ÉV MANDZSUORSZÁGBAN

IRTA

GUBÁNYI KÁROLY

ÖT ÉV MANDZSUORSZÁGBAN

IRTA

GUBÁNYI KÁROLY

NYOLCVANNYOLC KÉPPEL

BUDAPEST

LAMPEL R. Kk. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.

KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

244923

R2

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1953. év N1865 sz.

R
1965

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA.

Az 1895. év nyarán három fiatal munkatársbarátommal az északi Bakonyban vizsgálódtam. Dr. Cholnoky Jenő, Laczkó Dezső és dr. Papp Károly voltak e társaim.

Három heti kirándulásunk közben eljutottunk az akkor épülő Győr-dombovári vasút cuhavölgyi mérnöki barakkjába is, ahol nagy örömömre egykori kedves műegyetemi tanítványaim: Gubányi Károly és (Kellner) Szentgáli Antal építő mérnökök vendégei voltunk.

Ebéd után elbeszélgettünk a jövőről és mérnök barátaink elmondották, hogy akkori munkájuk befejezte után más földrészekre óhajtanának menni mérnöki munkára.

A magam tapasztalatára utalva, élénk szavakkal ajánlám nekik Kelet-Ázsiát. Akkor már meg volt állapítva, hogy Cholnoky Khínába indul: Richthofen báró és gróf Széchenyi Béla utazásai eredményeit kiegészítendő. A hivatásos természetvizsgálónak, különösen a geologus-geografusnak, mielőtt hazája földjét vizsgálná, világot kell látnia, hogy munkája sikeres és a hétköznapi mesterségnél jobb legyen. Nem kevésbbé áll ez a mérnökre is. Mindenkori törekvésem és buzdításom valósult meg tehát, mikor Gubányi és Szentgáli barátaim egymásután az én útmutatásaim szerint indultak el a távol idegenbe.

Tíz év telt el azóta, hogy a cuhavölgyi, lelkesedéssel teli kis társaság együtt ült és mindegyik tagja szótlanul fogadalmat tett jövendő nagy munkásságára. E fogadalmat mindegyik beváltotta. Dr. Cholnoky Jenő tevékenysége országszerte és hazánk határain túl is ismeretes. Laczkó Dezső nagy tevékenységét nemcsak a tőle megteremtett gyönyörű Veszprém vármegyei Muzeum dicséri, hanem ismeri nevét minden a triasz-szal foglalkozó paleontologus, mint a Balaton-bizottság legbuzgóbb geologus-munkatársát. Dr. Papp Károly a m. kir. földtani intézet jeles tagja. Ő is, miként Laczkó Dezső, Déchy Mór-ral a Kaukázusban utazott.

Szentgáli Antal és Gubányi Károly Mandzsuországban vállaltak mérnöki munkát. Tehetségük, szorgalmuk és egyéni kiválóságuk mint mérnököket és mint úri embereket egyaránt megkedveltették őket. A magyar mérnöki karnak, a magyar jó hírnevének becsületet, elismerést szereztek. Gubányi Károly öt évig építette a kelet-mandzsuországi orosz vasút egyik szakaszát. Ez idő alatti tapasztalatait írta le ebben a könyvben. Az olvasó nem fog e leírásban idegrázó utazási élményekkel, nagy távolságok ecsetelésével, életveszélyes kalandokkal találkozni. Az építő mérnök aránylag kis területen tartózkodik, de ezt a területet aztán jól ismeri.

Lassan-lassan az egész föld kerekségén a részletek tüzetes megismertetése lesz az utazások célja, ezt a kort a vasút készíti elő.

Mandzsuország térségein megváltozott az ősi állapot; a vasút seregesen szállítja az elnéptelenedett vidékekre az idegent: az oroszt, a khinait és most a japánit. A modern népvándorlás békés eszközökkel hódítja meg azokat a tájakat, melyek hajdan a középkori nagy népmozgalmak bölcsői voltak.

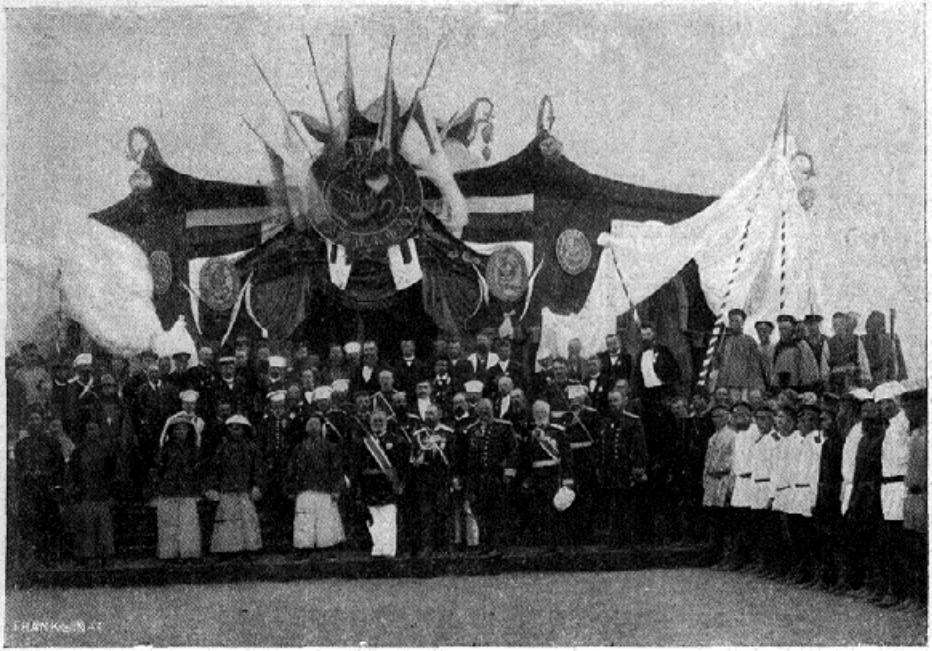
Ezt az átalakulást ismerteti Gubányi Károly. Munkája közben sokféle nemzettel és fajjal volt dolga. Koreai, mandzsu, khinai és orosz munkásokkal és urakkal sűrűn és huzamosan érintkezett. Átélte a boxerlázadás borzalmas eseményeit és a japáni háború kezdetén befejezett munkája szinhelyéről jött haza.

Mennyi történelmi esemény epizódjait élte át Gubányi, azt e könyv olvasása közben mérlegelhetni csak. Kor- és jellemrajz ez, melyben éles mérnöki pontossággúak a körvonalak és meleg szinekkel ecsetelvék a részletek. Tanulságos a mérnökre, irányító az utazóra Gubányi Károly öt éves épitő vállalata; mert kiviláglik abból, hogy erős lélekkel átgondolt nyugalommal, emberszeretettel mindenféle társadalomban és akármilyen rosszhirű alsóbbrendű embercsoportban is boldogulhat a jellemében erős vezér; magának tiszteletet és bizalmat szerez és alárendeltjeit megnemesítheti.

Budapest, 1906. július hóban.

Lóczy Lajos.

SZÉCHENYI KÖNYVTÁR
OMGE

A mandzsuországi vasut építésének ünnepélyes megnyitására összegyült társaság.

ELSŐ FEJEZET.

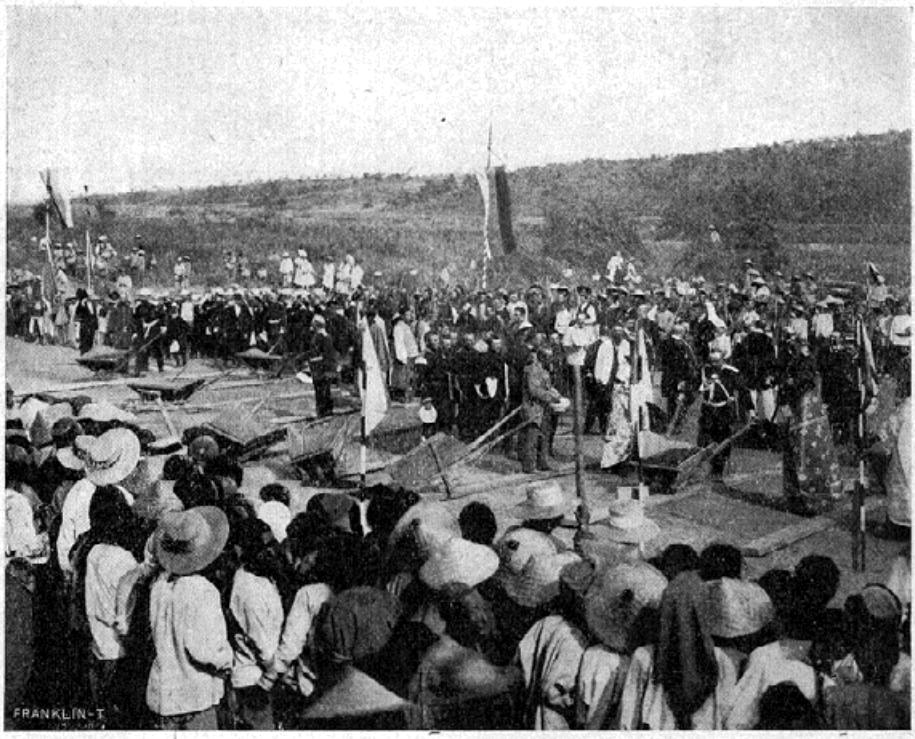
Mandzsuország megnyitása.

Érdekes nagy társaság gyűlt össze 1897. év augusztus havának 28. napján az orosz-khinai határvonalak azon pontján, ahol Vladivosztok felől Mandzsuföldre tervezett új vasútvonal a közös határt átszeli. E napon történt a mandzsuriai vasutak építésének ünnepélyes megkezdése, melyre a déluszuri vidék *Pollávka* nevű falujának közelében, a *Szujfun* határfolyó partján, gyűltek össze Ázsia két szomszédos nagyhatalmának kiküldött képviselői.

Ott voltak a három provinciából álló Mandzsuország fő mandarinjai, a *dzjan-dzun*ok, a *fu-dutun*ok, a

*tao-tai*k, kik ünnepélyes keleti díszben, a sárkányos zászlók, hadijelvények és különös egyenruhák színeitől tarkáló mandzsu katonaság festői csoportjaival képviselték a hkinai császárt.

Az egybegyűlt orosz előkelőségek között az Uszuri vidék főkormányzója volt az első, kit a magasrangú

Az első talicska föld.

katonák és hivatalnokok kisérete, meg az érdeklődő orosz vendégek sokasága vett körül.

Az orosz egyházi szertartás ünnepségei mellett történt meg az első kapavágás és a két hatalmas császárság legelőkelőbb hivatalnokai sajátkezűleg tolták az első talicska földet a vasúti töltésbe, amivel egy nagyjelentőségű, világraszóló mű kiviteléhez megtették az első lépést.

Mandzsuország történetében fordulópont volt ez a nap és egyúttal eseményekben gazdag új korszak hajnalodása.

A vasút létesítésével egyidejűleg a rohamos változások és átalakulások időszaka kezdődött, melynek folyamán Mandzsuországnak elhagyott tájain az európai érdekek és eszmék terjedése új élet különleges világának adott létet.

Európa és Ázsia, de főleg Khina legkülönbözőbb tájairól idevetődött idegen emberek áradata kezdte elfoglalni a vasút által átszelt vidéket, mindenfelé a keletkező városoknak, telepeknek és eddig itt nem ismert új életviszonyoknak adva életet.

Ezen hihetetlen gyorsasággal fejlődő, sajátságos új világ légköréből aztán az európai érdekek és eszmék áldása meg átka nemsokára özönével szakad rá, a fejlődés új ösvényét követő, érdekes országra.

Mandzsuország neve a múlt idők különböző korszakaiban több helyen fel van jegyezve a történelem lapjaira.

Hatalmas nomád népek bölcsője, világrengető események kiindulópontja, a khinai birodalmat századokon át fenyegető vésznek melegfészke volt e föld, melynek határára a békésebb, műveltebb, megállapodottabb Khina már őskorában felépítette az áthághatlannak tetsző óriási falat.

Mandzsuország fénykorát főleg a Khinával folytatott háborúk viharai töltik ki, miközben a harcias mandzsuáradat lezúdult a nagyfal védte békésebb vidékekre, megdöntötte a khinai császárok évezredes fényes trónját és a saját vezérét ültette fel oda.

A harcoktól idegenkedő, nyugodtabb vérű khinai nép, a mandzsu fajból származott császárt szívesen is-

merte el az «ég-fiának», hogy a fegyverzörgés és a harcok borzalmait a béke csendes áldásaival cserélhesse fel és az északról fenyegető vésztől minden időre megszabadúlhasson.

Ezen sikeres küzdelmek után az lett volna a dolog természetes rendje, hogy a hódító mandzsu faj dominálló szerepre jusson az egész khinai birodalomban és a hősi tettekért pezsgő nyugtalan vérét beleoltva az elpuhulásra hajló déli fajba, azt egy egész világrész fölött uralkodó nagy nemzetté regenerálja.

Az országok és népek életébe és fejlődésébe belejátszó örök természeti törvények rejtélyes alakulásai másképp határozták meg e két nép sorsát.

A letűnt dicső hadi tényekkel egyidejűleg Mandzsuország dicsőséges korszakának fénye is kialudt, a rettegett, hős nép lassanként minden eredetiségéből kivetkőzve, majdnem nyomtalanul veszett bele a jelentéktelenség örök homályába.

Népessége lassanként lehúzódott a békés khinai területek közelébe, óriási rónái, termékeny folyóvölgyei néptelenek lettek, sűrű erdőkkel benőtt hegyvidékein a kulturától idegenkedő, vad rabló törzsek ütöttek tanyát és a békés, munkás élet minden feltétele megszünt.

A mandzsu vérből származott utolsó császárok uralkodása folyamán Mandzsuország már csak mint a mennyei birodalomnak csekély fontosságú északi provinciája szerepel, hova a legmegbizhatatlanabb hivatalnokokat is csak büntetésből küldték és a nép salakját, söpredékét, a javíthatlan gonosztevőket deportálták.

Így aztán lassanként Mandzsuországra ráborult a százados feledés homálya és a természet sokféle kincseivel bőven megáldott ország a nagy világ előtt hosszú

Öt év Mandzsuországban.

MANDZSU KATONASÁG A VASUTÉPITÉS MEGNYITÁSÁNÁL.

OSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

időkig egyike volt a khinai birodalom legkevésbbé ismert tartományainak.

A mult század második felében néhány tudós kutató, életveszélyek és nélkülözések árán, behatolt Mandzsuország ismeretlen vidékeire és a tudomány számára újból felfedezte a világnak ezt az elfeledett részét.

James, Richthofen, Tamer, Williamson és a többi jeles utazó, aki tudományos kutatásai közben Mandzsuföldön megfordult, egyhangulag arról tanuskodott, hogy mívelésre és kihasználásra alkalmas, termékeny földdarabot rejt ott magában az ismeretlenség.

E nagyrészt tudományos célú utazásokkal egyidejűleg az orosz kormány is több expediciót küldött Mandzsuország kitanulmányozására.

Az orosz kutatások főleg a terjeszkedési és kereskedelmi politikának egyengették az útját és így egész természetes, hogy az ő felfedezéseik csak lassan mentek át a közismeretbe, mert az elért eredmények közlésével az oroszok nem siettek meglepni a világot.

Az orosz kutatók és politikai tervek előkészítői között elsőrangú szerep Muraviev Miklós gróf generálisnak jutott. Ő 1854-ben hajóival bejárta az *Amur* alsó folyását és *Nikolajevszk*, majd *Kabarovszk* városoknak vetette meg az alapját. Később, néhány jól szervezett expedicióval felhajózott az *Amur* felső folyására, az *Argun*ra és *Silká*ra, kitanulmányozott mintegy 2000 kilométer pompás viziutat, mely *Szibiria* közepét az év öt hónapján át összeköttetésben tartja a Csöndes-oceánnal. Kutatásai és életre való tervei felkeltették II. Sándor cár érdeklődését a «senki földje» iránt és az orosz diplomacia megkezdette következetes működését Kelet-Szibiria déli határának fokozatos terjesztésére.

Muraviev műve volt az 1858. évi aiguni szerződés,

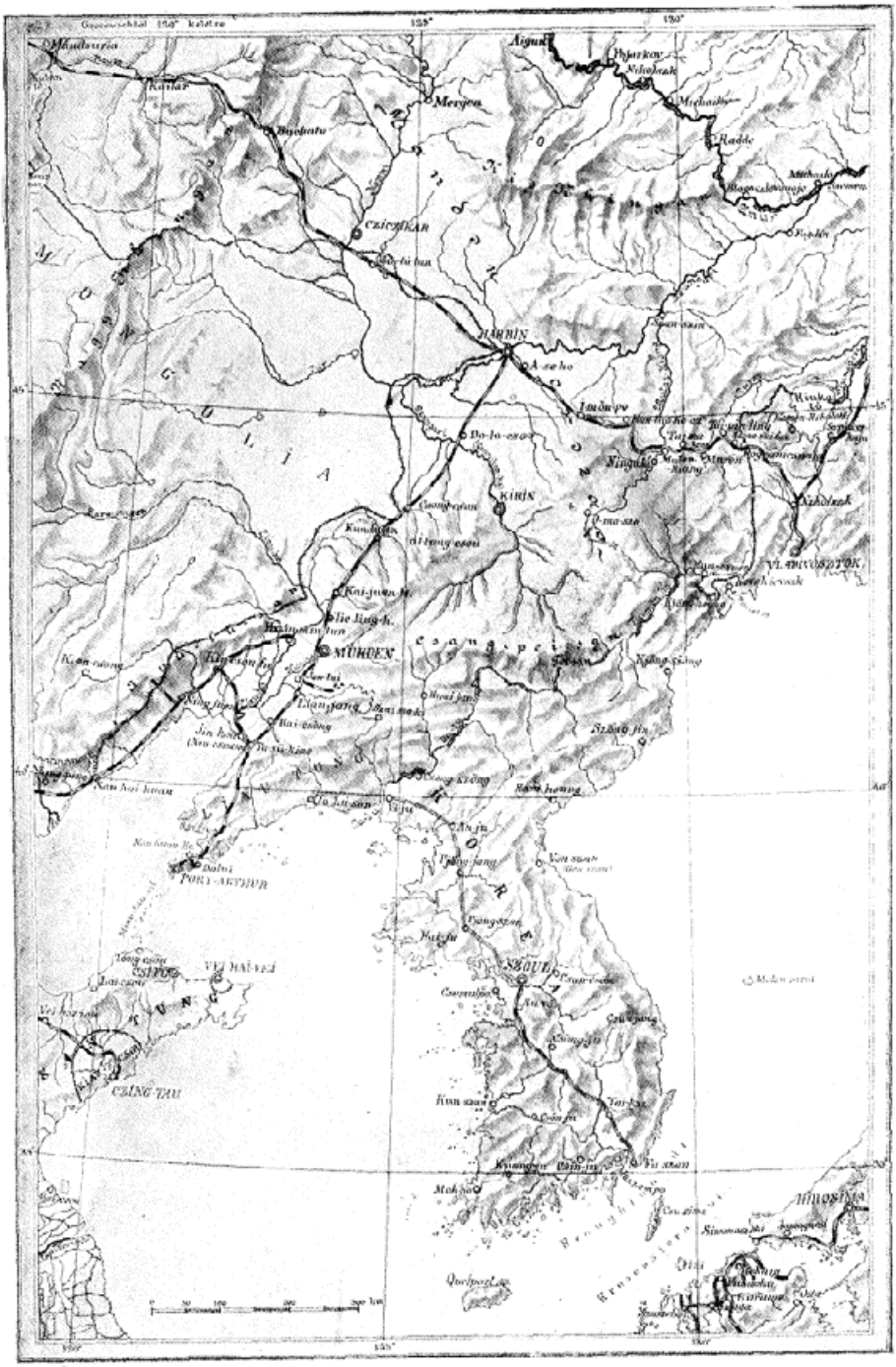
melyben Khina szabad hajózást és kereskedést enged az orosznak az *Amur*, a *Szungari* és az *Uszuri* folyókon. Ő készítette elő az 1860. évi pekingi szerződés amaz engedményét, mely az orosz területet kiterjesztette az Amurtól a tengerpart és az Uszuri folyó között le délre egész Korea határáig.

Az orosz terjeszkedési politika további nagy jelentőségű vívmányai az 1881. évi szentpétervári szerződés volt, melynek értelmében Khina összes északi tartományait megnyitja az orosz kereskedelemnek. Dzsungáriában, a Tien-san északi és déli lejtőin, Mongolföldön, egész a khinai nagy falig, továbbá Mandzsuországban az Amur, Szungari és Uszuri folyók mentén mindenüvé vámmentesen viheti az orosz alattvaló az árúcikkeket és azokkal szabadon kereskedhetik.

A legutóbbi évek folyamán az orosz terjeszkedési politika végcélja az egész évben jégtől mentes tengerpart néhány kikötőjének megszerzése volt. E cél véglegesen belevonta Mandzsuországot az orosz törekvések érdekkörébe és megszülte a Mandzsuföldön átvezető vasút eszméjét.

Ez az új vasút, mely a Transzbajkál vidék hegyvölgyes tájairól Mandzsuország magas fensíkjára kanyarodik, majd a Szungari folyó széles alföldjét, később pedig változatos erdős hegyhullámok vidékét szeli át, egyszerre két tenger kikötőjéhez volt hivatva megnyitni az utat. Amily nagyszabású és óriási jelentőségű volt a feladat, amit Oroszország maga elé tűzött, oly bőségesek voltak az eszközök, amelyekkel terveinek megvalósítását munkába vette.

A pekingi orosz diplomácia ez időben minden erejét megfeszítve, folyton csak azon dolgozott, hogy a khinai kormánynak és főleg a boldog emlékű Li-hung-

Öt év Mandzsuországban. MANDZSUORSZÁG TÉRKÉPE.

OR.SZ.SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

CSANG-nak szimpátiáját a mandzsuföldi orosz tervek iránt szüntelenül ébren tartsa.

LI-HUNG-CSANG az orosz ügyeknek mindig hű pártfogója volt és mert időnként a khinai császári udvar osztatlan kegyeinek örvendett és csaknem egész Khinában omnipotens hatalmat élvezett, a mandzsuföldi vasút sorsa az övénél jobb kezekbe nem is lehetett volna letéve. Az ő közbenjárására kapta meg Oroszország a koncessziót a vasút kiépítésére, és ezzel egyidejűleg felbecsülhetlen értékű jogok és kiváltságok egész sorozatának lett részesévé Mandzsuországban. Ha ezekhez hozzászámítjuk, hogy az orosz kormány az építés czéljaira a pénznek és a hitelnek majdnem korlátlan mennyiségét folyósította, világos volt, hogy az óriási vállalat sikeréhez a lehető legkedvezőbb körülmények játszottak össze.

A khinai császár kormánya és az orosz pénzügyminiszter közvetlen felügyelete alatt álló orosz-khinai bank között, 1896. év augusztus hó 27.-én, egyezség jött létre, melynek értelmében Khina megengedte, hogy a *Transz-Bajkál* vidékről a *Szungari* folyóig, innen pedig egyik ágával *Ninguta* felé az orosz határig, másik ágával a *Liao-tung* félsziget déli csúcsán lévő *Port-Arturig* vasút épülhessen. Khina ingyen adta át az építés céljaira szükséges területet, megengedte a vasút közelében fekvő erdők, kőszéntelepek és érctelérek kihasználását, azon kikötéssel, hogy 80 év leteltével az egész vasút összes tartozékaival együtt a khinai császár birtokába menjen át.

A vasút, bizonyos politikai külsőségek megóvása céljából, a részvénytársaság szervezetét nyerte és «Khinai keleti vasút»-nak lett elnevezve, de ezen névleges részvénytársaság összes financiális ügyei az orosz pénzügyminiszter kezébe futottak össze.

Mindezek alapján egy szilárd pénzügyi alapokon nyugvó, nagy politikai jelentőségű vállalkozásról volt szó, melynek keresztülvitelére Oroszország legkiválóbb szakférfiai köréből egy egész kis hadsereg alakult össze. Maga a munka pedig egyike volt a múlt század legérdekesebb és legsokoldalúbb technikai feladatainak.

A jóformán teljesen ismeretlen, óriási terület kitanulmányozása, a kínálkozó víziutak felhasználása, a sikérvizű folyókon a hajózás és a szállítás lehetővé tétele, az elegendő munkaerő biztosítása, az élelmezés kérdésének megoldása voltak az előleges feladatok, amiket nyomban a százféle tisztán technikai kérdés követett.

A *Kingán* hegység fensíkjának meredek lejtőjű keleti szegélyéről, a *Szungari* mély alföldjére való leereszkedés, a hídépítés a *Mudandzján*, a *Nóni* a *Szungari* szabályozatlan, óriási szélességű medrén át és ezzel együtt még néhány száz, szeszélyes vízjárású, apróbb folyónak áthidalása, a Mandzsuország délkeleti, erdős hegyláncainak átvágása a nagyszabású technikai nehézségek egész sorozatát gördítette az építők útjába.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a Khinával kötött szerződés értelmében a vasútat legkésőbb 1903. év közepéig át kellett adni a rendes forgalomnak, bátran állítható, hogy a vasútépítések történetében az egész világon párját ritkító feladat várt itt a megoldásra.

Öt év Mandzsuországban.

RÉSZLET VLADIVOSZTOK LÁTKÉPÉBŐL 1897-BEN.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

MÁSODIK FEJEZET.

Vladivosztok.

A keletázsiai vasútépítések tanulmányozása céljából az épülő Uszuri vasút vidékén 1897. év augusztus havában utazgattam, közben pedig néhány hétig Vladivosztokban időztem. Ugyancsak ez időtájt a mandzsuriai vasút egész építésvezetősége is Vladivosztokban székelt. Könnyen találtam tehát alkalmat arra, hogy az építésvezetőséggel személyesen megismerkedhettem és így a készülő nagy mű első alaplerakói munkálatának közvetlen szemlélője lehettem.

Amint a készülő, nagy vasútépítési feladat részleteit közelebbről megismertem és érintkeztem a személyekkel is, akikre a mű kivitele bízva volt, a dolog mindjobban lebilincselte érdeklődésemet és lassanként megszületett bennem az elhatározás, hogy e világraszóló építkezésekben a vasútnak valamely kiváló érdekességű szakaszán okvetlenül ki fogom venni a részemet.

A különleges, szép munkálatokban leendő közvetlen részvét volt talán az egyedüli dolog, ami lelkesített, mert ezenkívül sem Vladivosztokban, sem az Uszuri vidéken, sem az ismeretlen Mandzsuországban nem voltak csábítók vagy kecsegtetők a viszonyok és csak félig-meddig kellemes életre is alig nyilt valami kilátás.

Vladivosztok akkor még csak épülőfélben levő vá-

ros volt, melynek kezdetleges lakásai, rossz szállodái és általában a rendkívül drága és kényelmetlen életviszonyai semmi kellemest sem nyújtottak. *Nikolszk* szegényes faházas, fatornyos szibériai falu volt akkor még. Az Uszuri vidéken meg a Mandzsu határon elszórt kozák falvak pedig szinte nyomorúságról látszottak regélni, úgy, hogy az utazót, aki már Japán meg Khina szabad kikötőit bejárta, Kelet-Ázsia itteni állapota egyáltalában nem varázsolta kellemes hangulatba.

Mindezek mellett talán a legszomorúbb az a körülmény volt, hogy a körülöttem felhangzó nyelvből egy szót is alig értettem.

Minden, amivel csak találkoztam, a tervem ellen látszott beszélni. A sokféle lehangoló benyomás mélyen bevéződött a bensőmbe és nagyon nehéz volt megszoknom azt a gondolatot, hogy a következő éveimnek egy sorozatát ez elhagyott vidékhez kell majd fűznöm. Az elhatározásom azonban, hogy a modern vasútépítészet ezen egyik legnagyszerűbb művében tényleg részt veszek, elfeledteté velem a dolgok érzelmi oldalát és így történt aztán, hogy hamarosan érintkezésbe léptem a mandzsuriai vasútépítés vezetőségével, hogy az esetleges alkalmaztatásom lehetőségét megtudjam és annak módozatait kölcsönösen megállapítsuk.

Nem igen felejtem el az igazgató-főmérnökkel folytatott beszélgetést, ami — mivel az orosz nyelvet akkor még nem beszéltem, — angolul folyt köztünk. A főmérnök a véleményét abban tömörítette össze, hogy bár az építőmérnök működése legnagyobbrészt a technika internacionális területén mozog, egy jelentősebb hatáskörű állással mégis folyton, sokoldalú adminisztratív teendők fűződnek egybe, melyeknek sikeres elintézéséhez a hivatalos nyelvnek bizonyos fokú ismerete okvetlen szükséges.

Szóval megértettem, hogy ha az épülő vasúton valami állást akarok betölteni, az első feltétel, hogy — oroszul kell tudnom.

Ez alkalommal értesültem arról is, hogy az építés megnyitásának ünnepsége csak bizonyos formalitás volt, melylyel főleg csak a khinai kormánynyal kötött szerződés egy pontjának kellett eleget tenni, míg a tényleges építés, a vasút egész vonalán, csak a következő év tavaszán fog majd kezdődni.

A főmérnök felszólított tehát, hogy ha a szándékaim mellett maradok, úgy a jövő tavasszal jőjjek el újból Vladivosztokba, addig a nyelvbeli nehézségek egy részét is legyőzhetem és akkor az alkalmaztatásom részleteiről már véglegesen értekezhetünk. Mindezekhez hozzá kell még fűznöm, hogy még a tárgyalások előtt értesítettek arról, hogy ha angol vagy német volnék, hát egyáltalán szóba sem állnának velem, viszont a beszélgetésünk folyamán, amint a magyar mivoltomat többször kiemeltem, kiérezhettem, hogy az ügyem a legszimpatikusabb felfogásban részesül és terveim iránt a legszivesebb érdeklődést tapasztaltam.

Mivel ez időtájt Khina különböző vidékein szintén megindultak a vasútépítkezések, elhatároztam tehát, hogy egyelőre elhagyom Vladivosztokot és az ősz meg a tél folyamán felkeresem azon helyeket, ahol az építkezések folyamatban vannak.

Vladivosztokban való időzésemnek utolsó napjait még egy érdekes találkozás tette reám nézve emlékezetessé, melynek részleteit itt közbeszúrva kötelességemnek tartom elmesélni.

Augusztus hó végének egy derült reggelén a képzelhető legváltozatosabb bagázsiával megrakott khinai kocsiknak egész sorozata vonúlt fel a Vladivosztoki «Csendes óceán» szálló bejárata elé.

A furcsa karaván megjelenése általános feltünést keltett a vendégek között és érdeklődve néztük a különféle formájú és eredetű ládákat, koffereket, sátoralkatrészeket, fegyvertokokat, szerszámokat, nyergeket stb., amidőn egy orosz bérkocsin három napbarnított arcú, viharviselt ruházatú, szakállas idegen érkezett meg, kiket a poggyászt kísérő khínai szolgák üdvözöltek.

Vegyes társaság Vladivosztok utcáján, köztük Donaldson Smith dr. és társai.

A jövevények valószínűleg távirat útján jelentették be érkezésüket, mert a vendéglős dacára az elhanyagolt külsejüknek, nagy előzékenységgel fogadta őket és a szálló legjobb szobáit bocsátotta a rendelkezésükre.

Tudakozásunkra arról értesültünk, hogy az idegenek egy amerikai tudományos exkurzió tagjai, kik Pekingből Mongolföldön és Mandzsuországon át érkeztek meg ma útjuk utolsó állomására: Vladivosztokba.

Este a szálló nagy éttermében, külön asztalnál, három elegáns vendég foglalt helyet, kikben alig lehetett felismerni a reggel érkezett torzonborz szakállú kopott utast, a borbély- és szabóművészet oly gyorsan civilizált formába varázsolta őket.

Én ez este két amerikai ismerősöm társaságában időztem a hotelben, akik, amint megtudták, hogy az új vendégek a honfitársaik, türelmetlenül várták az alkalmat, hogy az érdekes utazókkal megismerkedhessenek.

Megvártuk, míg befejezték az ebédjöket, és amikor már a kávéhoz értek és szivarra gyújtottak, elküldtük nekik a névjegyeinket. Válaszképen három miniatür kártyát kaptunk vissza:

Dr. Arthur Donaldson Smith.

Mr. I. Edward Farnum.

Mr. George L. Farnum. *Philadelphiából.*

Erre odamentünk hozzájuk és letelepedtünk az asztalukhoz. Nekem Smith doktor jutott szomszédnak, kivel hamarosan érdekes beszélgetésbe keveredtem.

Smith doktor hírneves afrikai utazó, ki 1895-ben Berberából a Szomáli földről a Galla tartományon át törte magát keresztül a Stefánia- és Rudolf-tavakhoz és útjának nagy részén oly vidékeken hatolt át, melyeken azelőtt még nem járt európai ember. Az ő utazása mintegy kiegészítése volt Teleki S. gróf világhirű felfedező útjának, aki 1888-ban Zanzibár felől haladva érte el az általa elnevezett ismeretlen tavak vidékeit.

A fáradhatlan amerikai, amint befejezte ezen legutóbbi utazását tárgyaló művét,* újból útra kelt, hogy Mongolföldet és Mandzsuországot kutassa keresztül és a tájak természetrajzi és néprajzi viszonyait is ismer-

* Trough unkown African Countries.

tesse meg a nagyvilággal. Ez útjából gazdag gyűjteménynyel megrakodva most tért meg Vladivosztokba.

Donaldson Smith doktor, amint megtudta, hogy magyar vagyok, láthatólag megörült és sietett kijelenteni, hogy igaz tisztelője a magyaroknak, és azután azonnal Magyarországról meg Budapestről kezdett beszélni — csupa elragadtatással. A beszédjéből mindjárt kiérzett, hogy alaposan tanulmányozta viszonyainkat és hogy idegen létére meglepően jól van a dolgaink felől tájékozódva.

Aztán elmesélte, hogy a magyarok iránt való rokonszenve főleg onnan származik, hogy amidőn az afrikai felfedező útjára készült, részletesen áttanulmányozta Teleki gróf kutatásainak eredményeit és a magyar gróf emelkedett szellemétől és törhetetlen energiájától áthatva és buzdíttatva sikeresen küzdött meg a legyőzhetlennek látszó akadályokkal, feltárta és a tudomány számára kikutatta Afrika egyik legkevésbbé ismert tartományát.

Nagy érdekkel és büszkeséggel hallgattam az elbeszélést és szinte meglepődtem, mikor Smith doktor folytatólag elmondta, hogy még egy másik magyar utazót is ismer, akivel mindössze alig néhány hónap előtt találkozott Mongolföld belsejében, amint ezen etnografiai tanulmányútját megkezdette.

Kérésemre azután elmondta dr. Smith a találkozás részleteit: A mongol puszták egyhangú síkján egy kiszáradt, köves folyó-meder mentén lovagolt a két társával, utánok a sokféle poggyásszal megrakott tevék lassú léptekkel ballagtak, mikor egyszerre nagy meglepetésükre a kavicsos meder szélén egy európai ember alakja tűnt fel, aki a meder köveit látszott vizsgálni meg a folyó széles völgyének kanyarulatait szemlélte.

Odalovagoltak hozzá és megszólították angolul. Az idegen angolul válaszolt, de rögtön elmondta, hogy ő magyar utazó és Khína geologiai viszonyait tanulmányozza most, Pekingből indult neki a mongol puszták egyhangú vidékének.

Aztán az érdekelte az amerikaiakat, hogy vajjon hol hagyta a kíséretét? Erre a magyar rámutat a közelben ácsorgó néhány lovas khínaira, hogy azok a kísérői, és ami ott velök van, az az összes poggyász, de hát nem szenved semmiben szükséget, a mongol vendégszerető nép és a jurtában elég jó az éjjelezés.

Az amerikaiak elcsodálkoztak. Hát jurtában alszik, mongol koszton él, gyalog utazik? és mindezek mellett azt mondja, hogy nem szenved szükséget. Csodálatos ember lehet! Aztán megnézik a vázlatait, geologiai felvételeit, pompás rajzait és a csodálkozásuk csak fokozódik.

Végre kínálják, hogy fogadjon el tőlük valamit. Élelmiszert, konzervet vagy italt. A magyar megköszöni mindezt, mert nincs szüksége rája. Amit elfogadott tőlük, az mindössze néhány amerikai cigarett volt, mert mint mondá, a dohánya teljesen elfogyott.

Az est folyamán Donaldson Smith doktor többször kifejezte, hogy a két magyar név mélyen bevéső dött az emlékébe.

A Stefánia- és Rudolf-tavak vidékén, amint a szenvedésekkel és fáradtsággal küzdve vándorolt és amint a tűzglóriától ékes Teleki-vulkán lábához érkezett, folyton szeretettel gondolt elődjére, a mesterére, a nemes magyar grófra.

Aztán amikor a köves mongol puszták kietlen tájaira viszik vissza a gondolatai, dr. Cholnoky Jenő, a lelkes magyar tudós alakja igénytelen varázslódik elébe,

amint a száraz patak-meder kövei közt vizsgálódva a tudományszomját oltogatja.

Az orosz naptár szerint augusztus 20.-a volt, — ami a mi időszámításunk szerint már szeptember elejét jelenti — amint egy verőfényes szép reggelen az orosz önkéntes flotta «Szent-Pétervár» nevű hajója felszedte a horgonyát Vladivosztok előtt és elindult velünk délre, a Japán tenger felé. A városnak terraszszerűen épült házsorai a gyönyörű kék tenger színében tükröződtek vissza, a hegygerinceken a parti erődök ágyúinak éles körvonalai látszottak, a közeli hegylejtők nyirfacsoportjai már élénk sárga őszi levéldíszben tarkállottak, az Orosz-sziget sötétzöld tölgycserjésein pedig vérpiros foltokat hagyott az első őszi dér.

Az induló hajóval néhány száz kiszolgált katona készült hazafelé. A parton a zenekar az orosz himnuszt játszotta, és amint a boldog katonák kendővel és sapkával végbúcsút integettek az elmaradó tájnak, kitörő «*hurrá !*»-kiáltásoktól visszhangoztak a partot szegélyező hegyek.

Én szinte egykedvűen integettem búcsút annak a néhány ismerősnek, aki a hajóra kísért, és egészen át tudtam érteni a távozó katonák igaz örömét, akik e partokat sohasem fogják viszontlátni többé.

Ő: ev Mandzsuországban.

RÉSZLET VLADIVOSZTOK LÁTKÉPÉBŐL.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

HARMADIK FEJEZET.

Vasúton Pekingből Mandzsuországba.

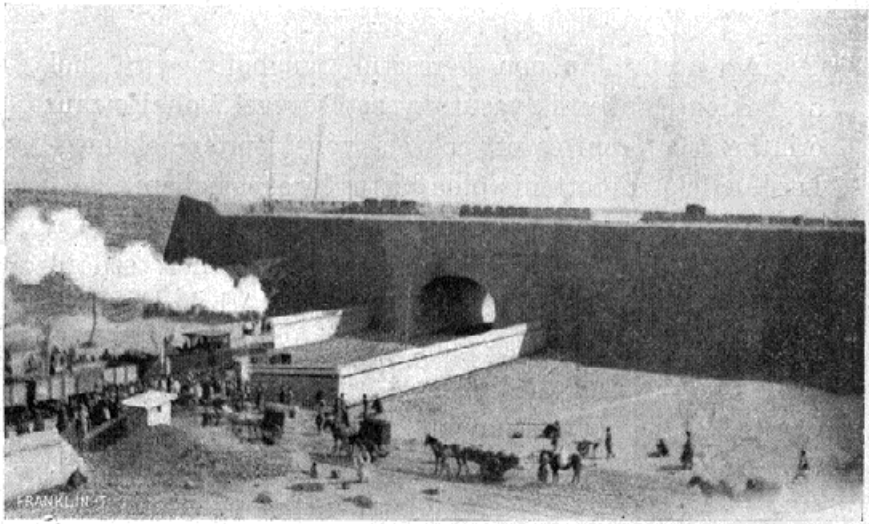
Az útam Japánon keresztül Sanghaiba vitt, hol a Peking-Hankau-i vasút vezetőségével óhajtottam érintkezésbe lépni és ott főleg a vonal építésének megkezdése felől szerettem volna biztos híreket hallani.

Az ott szerzett értesüléseim épen nem voltak a legkedvezőbbek. A vasút pénzügyi alapjának szilárd kialakulása akkor még nem fejeződött be. A belga bankok és vasgyárak szindikátusa, mint vállalat, hosszas és kemény alkudozásokat folytatott a nehézkes és mindig óvatos khínai kormánynyal, minek folytán az építés tényleges megkezdése bizonytalan időre halasztódott el.

Sanghaiból október hó folyamán Pekingbe utaztam, hogy ott a khinai «Császári» vasútak újabb építési terveiről nyerjek tájékozódást. — Ez időben már Ta-ku kikötőből Tien-cinen át Pekingig, északfelé pedig Mandzsuország déli határáig elkészült a vasút és megnyilt rajta a rendes személy- és árúforgalom. A Sárga-tenger partjáról már kényelmes gyorsvonaton lehetett eljutni a Mennyei birodalom csodás fővárosának kapujáig.

Pekingben az osztrák-magyar követségnél nagyon szivélyes fogadtatásban volt részem. — A magyar kereskedelmi miniszterium útján a közös külügyi miniszteriumtól kapott ajánlólevél alapján Wahlborni Czikán

Móric báró követünk mindenben segítségemre volt, hogy a khinai vasúti tervekre vonatkozó tájékozódásaimat megszerezhessem. Silvesteri H. atassé által szervezett lovas expedicióval, Pekingtől délre *Pautingfu* felé utaztunk le és a khinai császári vasutaknak ott folyó építési munkálatainál a khinai vasútépítésnek sok érdekes és eredeti részletével volt alkalmam megismerkedni.

A vasút Peking falai előtt.

Később a követség ajánlatai folytán a khinai császári vasútak igazgatójával Kinder Ch. angol mérnökkel léptem érintkezésbe, aki kifejtette előttem az északkhinai vasútak építési programmját és számomra egy építésvezető-mérnöki állást helyezett kilátásba.

Az 1897-ről 98-ra hajló tél nagy politikai átalakulásoknak volt az előhírnöke az egész Khinai birodalomban. Az európai nagyhatalmak, a régibb és újabb keletű jogaik és érdekeik biztosítására, Khina óriási földjén

lassanként már határozottan kijelölték azokat a területeket, amelyeken kereskedelmi és politikai érdekeiket biztosítani és fejleszteni óhajtják. — A hatalmak nagy hangon hirdették ugyan, hogy a Mennyei birodalom integritásának tökéletes megóvása az egész művelt világnak hő óhajtása, mégis, mintegy hallgatagon, már megkezdődött Khina óriási földjének szétdarabolása.

A franciák Dél-Khinában Kuan-tung és Kuanghszi tartományokban nyertek ez időben előjogokat. Az angolok, akiknek legfőbb érdekei Közép-Khinához, a Jang-ce-kiang hatalmas, termékeny völgyéhez fűződnek, a Jang-ce part mentén új szabad kikötők és a szabad hajózás biztosítása által érdekeiknek nagyfokú kiterjesztését és befolyásuknak megszilárdulását érték el egész Közép-Khinában.

A németek ugyanakkor a San-tung félsziget déli partján levő Kiaú-csaú-öblöt és annak környékét bérlet címén kapták meg Khinától, ezenkívül pedig egész Santungban jelentékeny vasúti és bánya-koncesziókat erőszakoltak ki maguknak.

Vei-hai-vei kikötő, mely a japán-khinai háború után, a Khinai birodalmat kötelező hadisarc végleges befizetéseig, zálogképen japáni kézben volt, most gazdát cserélt és ugyancsak bérlet címén Angolország birtokába jutott.

Végre Port-Artur, amelyet az 1894-i háborúban a japánok elfoglaltak, de a békekötés után Khinának újból visszaadták, most orosz kézre jutott. Az erődök sziklafokáról lekerült a khinai császár sárkányos zászlója és helyébe az orosz trikolórt meg András-keresztes fehér lobogót húzták fel oda. Port-Arturral együtt az egész Liao-tung félsziget déli csúcsát bérbe vette Oroszország. Igy valósult meg aztán az orosz kelet-ázsiai

törekvéseknek egy rég előkészített terve, hogy az Ázsia kontinensét átszelő vasút végállomása és a csendestengeri orosz flotta fő bázispontja egész évben jégtől mentes kikötőben legyen.

Ez eseményekkel egyidejűleg Khina majdnem minden tartományában forrongások, rendzavarások, idegen ellenes felkelések, hittérítők üldözései és lemészárlása voltak napirenden. Kelet-Ázsia politikai egén vészterhes felhők kezdtek gyülekezni és Khina európai lakóit az általános bizonytalanság nyomasztó érzete fogta hatalmába.

1898. év kora tavaszán a Sárga-tenger vizein megjelentek Európa összes nagyhatalmának páncélos képviselői, hogy az európai alattvalók vagyon- és életbiztonságáért, ha kell, bármely percben akcióba lépjenek.

Ezen gyors változások szülte komoly idők az üzleti élet minden ágában, de főleg a pénz- és hitelviszonyok alakulásában érzékenyen megmutatták a hatásaikat és a khinai birodalom területén keletkezőben levő vasúti tervekre csaknem megsemmisítő hatást gyakoroltak.

A napról-napra erősebb körvonalakban jelentkező fejlemények mellett, az én terveimre elhatározó befolyással volt a khinai császári vasútak igazgatójának hozzám intézett levele, melyben arról értesített, hogy az általa tervezett Észak-khinai vasút-hálózat építésének megkezdésére a mostani időpontot nem tartja alkalmasnak, sőt még aziránt is elvesztette minden bizalmát, hogy terveit a legközelebbi jövőben megvalósíthassa.

Minthogy biztos tudomásom volt arról, hogy Oroszország a tél folyamán teljes erővel hozzáfogott a mandzsuriai vasút építésének előkészületeihez és hogy diplomatái, pénzemberei, mérnökei és katonái egyesülve

fogtak kezet a nagy mű megkezdésére, egyszerre világosan és meggyőzően láttam az orosz befolyásnak Észak-Khina sorsára gyakorolt hihetetlen mélyre menő hatását. Teljesen bizonyos lett előttem az is, hogy ha Khina területén valamely nagyszabású, érdekes és rövid határidőhöz kötött építkezésben akarok résztvenni, úgy azt egyedül Mandzsuországban, az orosz érdekek közvetlen szférájában kellend keresnem.

Mielőtt visszaindultam volna Vladivosztokba, másodszor is ellátogattam Khina fővárosába, Pekingbe, onnan pedig a khinai császári vasútak északi vonalán San-hai-kuanba utaztam. Itt a vasút mentén gyalogszerrel tett kirándulásaim alatt bejártam Mandzsuország legdélibb csúcsának hegy-völgyes tájait és mintegy áhitattal léptem reá arra az ismeretlen, érdekes földre, melyet a jövő működésem szinteréül választottam.

Felkerestem a Liao-tung öböl gyönyörű partvidékének azt a részét, ahol a nagy khinai fal kiemelkedik a tenger hullámaiból és hosszan elnyúló fantasztikus kanyarulatokkal felkapaszkodik a távoli hegygerincek legmagasabb vonalára.

San-hai-kuan ősrégi város őrtornyos falai közelében a környék legmegragadóbb látványossága az a hely, ahol a vasút áttöri a két évezred és az ezer ellenség rombolásaival megküzdött hatalmas bástyafalat.

A vasútépítők a nagy fal egy szakaszát lehordták, hogy

Sih-hoang-ti császár, a nagy fal építője.

útat nyissanak a világot átalakító, a világrészeket összekapcsoló, népeket és emberfajokat összeniveléló csodás találmánynak, és a letűnt ezredek csendes temetőfalán áthatolt az új idők eszméinek hirdetője, a vasút.

A vasútépítők a földgömb egész felületére bevésték már a műveiknek örök időkre megmaradó nyomait, csodával határos építmények hirdetik minden akadályt legyőző haladását; mégis a «sínút»-tal felbarázdált világnak kevés érdekesebb pontja van mint ez a hely . . .

A khinai birodalom ezredekre visszanyúló történetének nagy korszakait választja el egymástól az itt találkozó két építmény.

Amint az ősidőkben a béke, a művelődés, a polgárosodás útjára térő szorgalmas népfaj bástyát emelt a vad nomád törzsek barbarizmusa ellen; életére egy szelídebb korszak hajnalfénye derült. Az idegen befolyástól elzárkózott és a saját nagyra fejlődő kulturájától mélyen áthatott, egységes nép aranykorának volt hát a megteremtője a nagy fal.

Amint később a művelődés, a fejlettség, a jólét dicső századait az évezredes elzárkódzás nyomán a hanyatlás időszaka váltotta föl, a nagyfal védte területekre életre serkentő új eszméknek kellett behatolniok, hogy megnyissák az új irányban való haladásnak az útját.

Az újraébredés lassú processzusának első életjelensége az évezredes falakat áttörő vasút volt, Khina reneszánszkorának első hirdetője.

Az a két különös vonal, amely e ponton keresztezi egymást, a százmilliókat számláló nagy nép életének a keresztútja . . . Az egyiket, a régi elhagyott ösvényt, benőtte a gyom és csak lassan omladozó kövek regélnek a multjáról, a másik a fényes acél sínút, az új irányban

Öt év Mandzsuországban.

A NAGY FAL LEBONTOTT RÉSZE.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

felpezsdülő életnek, az eszmék országútjának a szimboluma.

Mielőtt elhagynám a mult és a jövő fölötti elmélkedésnek ezt az érdekes helyét, még elmesélek egyet-mást a nagyfal építésének történetéből, ami az élénk képzeletű khinai nép közt a regék tarka szálaival átszőve, San-hai-kuan vidékén még máig is fennmaradt:

A nagy falnak San-hai-kuan melletti szakaszát Sih-hoang-ti császár építette, aki egyúttal az egységes khinai birodalomnak is a megalapítója volt.

A császár az általa leigázott északi törzseket használta fel a fal építésére.

Naponként 50 ezer embert alkalmaztak az építésnél, akik három szakaszban, nyolc óránként váltakozva, éjjel-nappal szünet nélkül dolgoztak a falon.

Mielőtt hozzáfogtak volna az építéshez, a császárnak az az eszméje támadt, hogy ha a fal alapjába annak egész hosszában élve befalaztatna egy millió harcost, a fal bizonnyal egy millió évig tartana és a millió hadfinak örökké őrködő szelleme megvédené a falat minden támadó ellenségtől. Amint a császárnak ezen szörnyű gondolata megszülemlett, egyúttal azt is belátta, hogy egy millió embernek a feláldozása nagyon meggyöngítené országa erejét, ezért aztán fordított egyet a dolgon, a millió helyett csak egy embert akart feláldozni és pedig azt, akinek a neve, khinai írásjelekkel leírva, «millió szellemet» jelentett.

Úgy okoskodott ugyanis, hogy ha ezt az embert falaztatja be az építmény alapjába, a millió szellem tényleg őrködni fog az egész fal fölött.

Van-csei-liang-nak hívták azt a szegény embert, a kit a menyasszonya mellől hurcoltak el a császár katonái San-hai-kuan-ba és élve temették bele a fal alapjába.

A szegény VAN-CSEI-LIANG-nak a menyasszonya, a gyönyörű MUN-CSIANG-NŐ, mit sem tudott a legény sorsáról és csak várta, várta a szeretőjét vissza.

Egyszer aztán nem bírta már tovább a várakozást, a bánat fojtogatta, a szívét szorongatta és nem volt az apja házában maradása többé.

Éjnek éjszakáján elindult keresni azt, akit elveszített és akihez halálig hű akart maradni. Sokáig vándorolt fáradhatatlanul, idegen tájakon és vándorlásában a fölötte repülő vadludak mutatták meg neki az utat.

Az éjszakák csendjében, amint a repülő vadludak szárnyának suhogását hallotta és a lépteit hivogató kiáltások után irányította, úgy tűnt fel neki, mintha millió szellem sóhajtozna fölötte és mintha VAN-CSEI-LIANG keresve, híva kiáltozna utána.

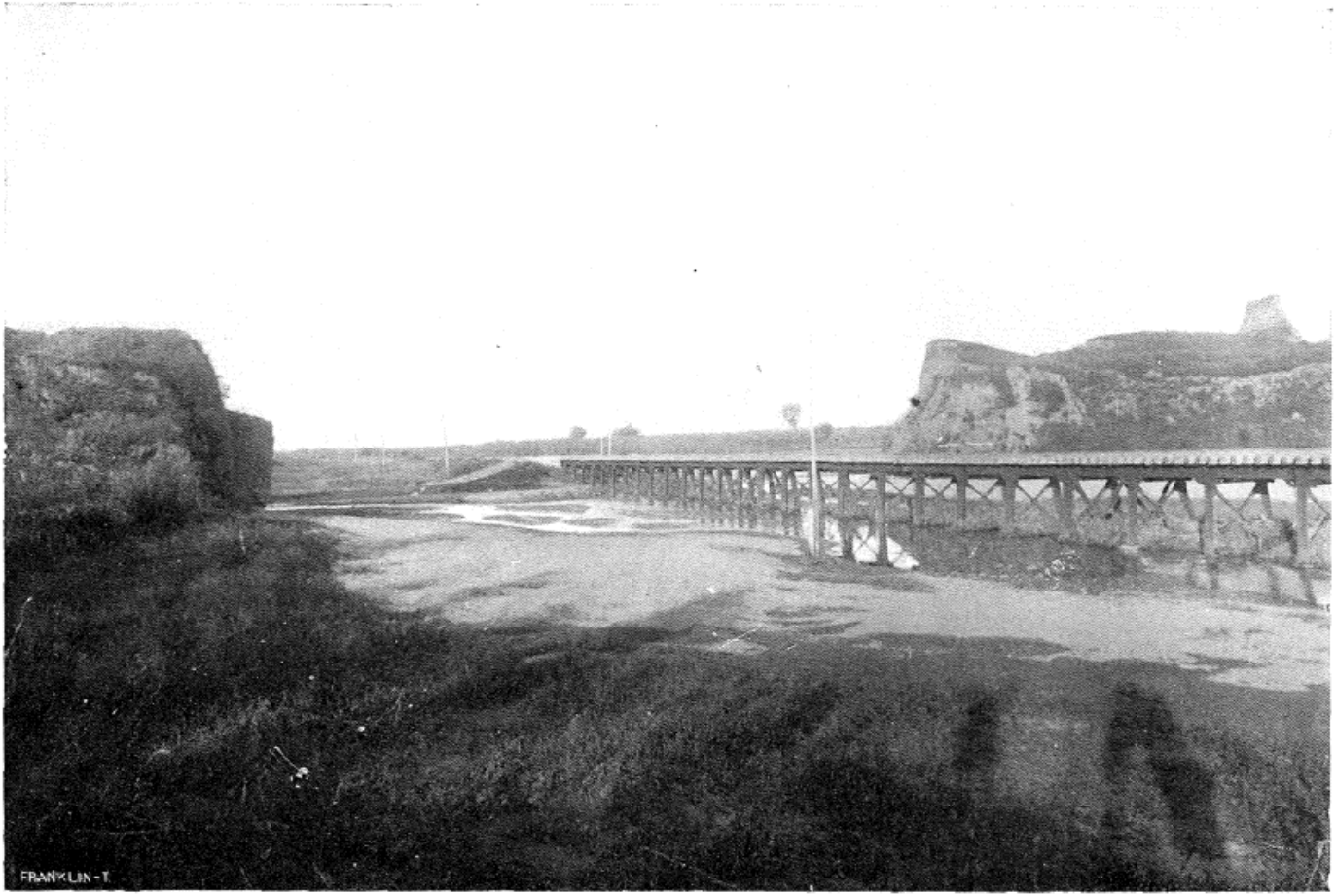
Így érkezett meg szerencsésen San-hai-kuan-ba, az épülő nagy falhoz, ahol aztán megtudta a vőlegénye szomorú sorsát.

Oly szép volt a leány, hogy a ki csak meglátta, nyomban megszerette. Szépségének még maga a császár sem tudott ellentállni, aki őt azonnal feleségül is kérte.

MUN-CSIANG-NŐ nem örült a császár nagy kegyének, hanem csak sírt, csak folyt a könnye és folyton zokogva az elveszett jegyesét emlegette.

Egyszer aztán mintha meggondolta volna magát, abbanhagyta a sírást és megigérte a császárnak, hogy feleségül megy hozzá, ha a tenger partjára az elevenen eltemetett VAN-CSEI-LIANG emlékére egy templomot építtet, hogy ezáltal az ég szellemeit maga iránt kiengesztelje.

A császárnak tetszett ez az ajánlat és olyan díszes templomot építtetett a félsziget csúcsára, hogy ország-

Öt év Mandzsuországban.

A VASUT ÁTVEZET A NAGY FAL LEBONTOTT RÉSZÉN.

OSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

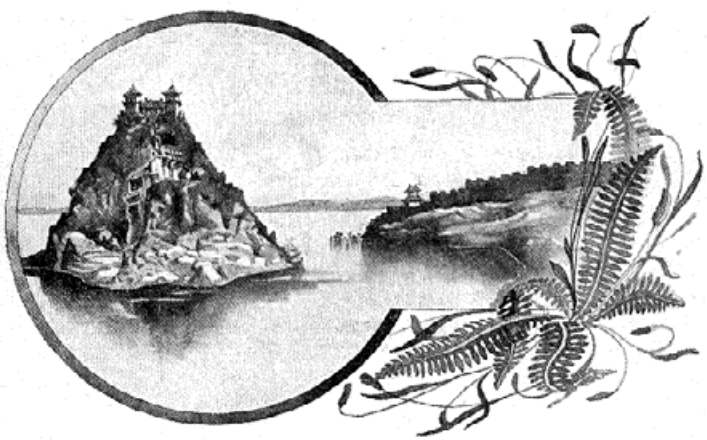
gának legnagyobb művészei három teljes esztendeig dolgoztak rajta, míg elkészítették.

Amikor végre teljesen megvolt a gyönyörű templom, a császár kezénél fogva vezette a szépséges leányt a tenger partjára a csodás épületbe. Amint ott az épület gyönyörű formáit mutogatta neki és közben egyszer a kezét elereszteté, a leány futva szaladt neki a mélységes tengernek és azt kiáltva, hogy — VAN-CSEI-LIANG eljöttem utánad, — örök bánatával a kék hullámsírba temeté el magát . . .

San-hai-kuan-nal szemben, a tenger egy meredek sziklján, ma is fennáll a templom és MUN-CSIANG-NŐ a neve.

A régi félszigetet az évezredek viharjainak hullámverése keresztülvágta, úgy hogy a magas szikla, melyre a templom épült, ma magányos szigetként emelkedik ki a tenger hullámaiból.

Innen nevezték el aztán az egész környéket hegy-tenger-szorosnak: San-hai-kuan-nak.

NEGYEDIK FEJEZET.

Előkészületek a vasútépítéshez.

Vladivosztokban, 1898. év május hó legelején egy tágas nagy rajzterem sarkában, az ablak közelében ültem. Előttem az asztalon kék papirra másolt hídtervek voltak kifeszítve és egész délelőtt azzal voltam elfoglalva, hogy a különféle vashíd szerkezeteknek egyenlő méretű gerendáit és egyéb alkatrészeit táblázatokba foglalva, állítottam össze. Közben igen gyorsan telt az idő és midőn egy khinai szolga teát kezdett széthordani a teremben, szinte meglepődve láttam, hogy már délre járt az óra.

Aztán általános teázás vette kezdetét, a cigarettek gomolygó füstje szállt fel a mennyezet felé és csendes beszélgetés, a tea szürcsölése és kanalak csörgése hallatszott a nagy terem minden részében.

Künn a tengeröbölnek napfényben ragyogó, gyönyörű sík vize, meg a messze túlpartnak sötétkékben úszó hegyei látszottak és a felhőtlen derült ég szelid keretével fogta körül a mosolygó tájképet.

Szinte álomszerűnek tetszett az egész helyzet, hogy most valahol Ázsia legszélén, a Csendes-tenger partján, egy műszaki irodában ülök.

Bár a terem berendezése, a táblák, a rajzszerek, a térképek, a tervek mind régi ismerősökként tűntek

fel előttem és a közelemben foglalkozó néhány fiatal, szőke rajzoló mosolygós arcát is hamar megszoktam: mivel az orosz beszédből még csak nagyon keveset értettem, mégis erősen idegennek éreztem magamat a népes nagy teremben. Az ablak előtt látszó bájos panoráma azonban, a mosolygó ég, a sötétkék hegyek és a ragyogó tenger sajátságos, nyugodt derű kellemes hangulatát varázsolták belém és mintegy érezni véltem, hogy e szép májusi napon, a távol kelet különleges világával szorosabban fűződött egybe a sorsom.

Amint vége lett a teázásnak, újból munkába fogtunk. Én is elővettem a táblázataimat és folytattam a hídanyag osztályozását, ami a vas-szerkezeteknek távirati úton történő megrendeléséhez volt okvetlenül szükséges. Alig jutottam e dolognak a végére, már ott volt mellettem az amerikai vasgyár képviselője, egy folyton derült kedélyű jenki, aki már napok óta várt a megrendelésekre és szörnyen érdeklődött az iránt, vajjon hát mennyit is tesz ki az összes szükséges vasanyag?

Megmutattam neki a rajzokat, a számításokat és azok végeredményét, mely röviden egybefoglalva fejezte ki a megrendelendő vasanyag mennyiségét.

Amint megtudta, hogy a hídanyag-számításaink négyszögcentiméterekben, méterekben és kilogrammokban fejezik ki az anyagszükségletet, eltűnt az arcáról a mosolygás és egyszerre nagyon elborult az ábrázatja. Mivel ő még méterrendszer szerint sohasem számított vasanyagot, mert az ő számításai négyszög-hüvelykekre, lábakra és fontokra voltak alapítva, hát az árakra nézve teljesen elvesztette a tájékozódását.

Kis gondolkozás után zavartan rohant a főmérnökhöz, azzal a kéréssel, nem lehetne-e az amerikai mé-

retek szerint eszközölni az anyagmegrendelést? Az erre kapott tagadó válasz aztán teljesen kihozta a sodrából. Egész a kétségbeesésig izgatta őt a gondolat, hogy mi lesz vele, ha ő a szokatlan számítások alapján valahogy tévesen rendeli majd meg a hídszerkezeteket?

Látva az amerikai zavarát, igyekeztem őt meggyőzni, hogy az egész átszámítás egy cseppet sem ördöngős dolog és hamarosan meg is értettem vele az egész művelet lényegét, amellyel aztán az új méretek szerint is kiszámíthatja az árait és a szállítás költségeit.

Ő azonban szinte irtózni látszott ezen számításoktól, mert mindig csak az forgott a fejében, hogy ha az előtte szokatlan méretek alapján valami számítási hibát talál csinálni, a nagy összegre rúgó megrendelés kivitelénél esetleg tetemes s helyrehozhatatlan differenciák keletkezhetnek.

E töprengéséből végre majdnem a kitörő öröm hangulatába esett át, amint a könyveim között kutatva megtaláltam nyomtatásban a szükséges átszámító-táblázatokat, melyekben a leggyakrabban használt hídalkatrészek méretei mindkét mértékrendszer szerint ki voltak fejezve.

A nyomtatott betűk látása aztán végleg megnyugtatta az amerikait, aki belátta, hogy az átszámításnál most már nem történhetik semmi nagy tévedés. Még aznap megkötötte a szerződést a métermértékben kifejezett vasszerkezetekre és elküldte a távirati megrendeléseket az általa képviselt amerikai gyárnak.

Ezen kis epizód, mely a mandzsuországi vasutak építési irodájában töltött első napom benyomásaihoz fűződik, élénken megmaradt az emlékemben, mert a figyelmes amerikai, aki csekély szivességemnek tényleg igen nagy jelentőséget tulajdonított, a vasutak leg-

KIKÖTŐ AZ IMÁN FOLYÓ PARTJÁN.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

magasabb intéző köreivel folytonos érintkezésben állott, igazi amerikai ügyességgel használt fel minden alkalmat, hogy a dolgaim iránt a jóindulatú érdeklődést mindenfelé felkeltse.

Néhány nappal később a mandzsuországi vasutak építésvezetősége, különféle központok szerint megoszolva, Vladivosztokból elindult Mandzsuországba, az építés tényleges megkezdésére. *Nikolszk*, *Harbin*, *Hajlár* és *Port-Artur* voltak a munkálatok kiinduló pontjai és mindegyik helyen egy osztálymérnök vitte az építés bonyolult ügyeinek vezetését.

A vasútépítés fővezetősége Mandzsuország közepébe, Harbinba költözött, honann egyszerre három irány felé indult meg a munka. Vladivosztokból az Uszuri vasúton, aztán tovább az Imán és Szungari folyókon szállították az építési anyagot Mandzsuország belsejébe. E szabályozatlan folyók sikér vizén külön e célra épült, csekély merülésű gőzösök és bárkák flottája hordta a gépeket, sineket, hídanyagot, élelmicikkeket és az építés minden egyéb szükségletét az ország belsejébe.

Én a mandzsuországi vasutak technikailag legérdekesebb részét, a keleti szakaszt választottam működésem teréül s így a nikolszki osztálymérnökséghez csatlakoztam. Azonnal el is indultunk Vladivosztokból *Nikolszk*ba és onnan a mandzsu határra, hogy a vonal végleges kitűzését megkezdjük és a földmunkák megindítására az előleges intézkedéseket elrendelhessük. Velünk egyidejüleg egy egész karaván kelt útra; munkások, felügyelők és a sátrak, mérőszerek, szerszámok, ládákból álló bagázsia.

A szakaszmérnök, meg egy orosz utászkapitány és én, a vasúttársaság nagy, kényelmes batárján indul-

tunk útnak Nikolszkból Mandzsuország felé. A legpompásabb májusi reggelen, három csilingelő boglyas orosz lóval vágtunk neki a kanyargó Szuj-fun folyó szép széles völgyének. Amint néhány apró orosz helységet meg egykét szegényes, sárkunyhós koreai falut elhagytunk mögöttünk, a folyó völgye lassanként összébb szűkült. Az utat kelet felé vonuló, csekély halmok szegélyezték, míg a Szuj-fun jobb partján már tekintélyes gránithegyek emelkedtek és előttünk is a folyó mentén felfelé, erdős magaslatok bontakoztak ki a szemhatár kékjéből.

Délben a folyó bal partján egy szakadékos völgyszűkület közelében álló, magányos kis postaházban tartottunk pihenőt, aztán váltott lovakkal folytattuk utunkat az újra kiszélesedő Szuj-fun völgyének kiöntéses, csalitos, homokos talaján, *Poltávk* határfalu felé. A délután folyamán már újból sziklás, meredek partokhoz értünk, ahol a folyó medrébe dűlt óriási gránittömbök zárták el a víz szabad folyását, sellők és zuhatagok moraját verték vissza a parti sziklák.

A folyó egy szűkületén, a két part között, vastag drótkötél volt átfeszítve. Itt egy rozoga tutaj-kompra hajtott rá a kocsisunk. A batár meg a három ló az egész kompot elfoglalta, úgy hogy bizalmatlanul hagytuk ott az ülésünket és a komp végén a kocsi mögött helyezkedtünk készenlétbe. Két torzonborz szakállú, orosz paraszt keményen belefogódzott a feszülő drótkötélbe, a lábaikat a komp szegélyének vetve, lassanként átterelték az egész alkotmányt a túlparti dobogóhoz. Aztán újra megkezdődött a csilingelés, a vágtatás a Szuj-fun jobb partján tovább.

Egy darabig még a magas partok mentén haladtunk, aztán a folyótól elkanyarodott az utunk szélesen kitáguló völgy kellemes sík vidéke felé. A lemenő nap

alkonyfényében, egy cinkfedelű, tarka faházas kis orosz falu látképe tűnt elénk. Ez Poltavka kozák falu, amelynek nyugati szegélyén, a szántóföldek mentén, egyenes vonalban húzódik az orosz határ. Ami azon túl következik, az már a khínai császár birodalma.

Az út, amelyen eddig haladtunk, rég időktől fogva használatban volt közlekedő vonal, amelyen el lehet jutni *Ningutá*-ig, *Omoszó*-ig, meg *Kirin*-ig. Az ősz és a tél folyamán egész karaván hordják ez út mentén Mandzsuország terményeit. a búzalisztet, a babolajat,

Az orosz trojka.

a kölest, a kaolán szeszt, egész a tenger partjáig, ahonnan főleg halat, tengeri káposztát, teát, szódát és sót szállítanak vissza.

A vasútvonal tervezői előtt is a leghelyesebb gondolatnak látszott ezt a régi közlekedő útirányt követni és így már némileg lakott és jól ismert vidék mentén jutni el Nikolszktól Ningutáig. 1897. év augusztus havában még tényleg ez volt a vasút megállapított iránya és az építést megnyitó ünnepségek is itt folytak le Poltavszk falu közelében, az orosz-khínai határon. Később, amint néhány alternativ vonal tanulmányozása után

kitünt, hogy a vasutépítés céljaira előnyösebb irány is található, a tényleg épülő vonalat Poltávkától mintegy 60 kilométerrel feljebb északra, a Ta-he-jas patak völgye mentén vezették át az orosz-mandzsu határon. Poltavka falu tulajdonkép nem is esett volna az utunkba és ide csupán csak azért jöttünk, hogy olcsó khínai lovakat vásároljunk az építés céljaira.

Előre küldött emberünk már értesítette a khínai lókereskedőket, kik nagy érdeklődéssel várták a jövetelünket. Másnap az egész délelőtt lóvásárlással, próbákkal és alkudozásokkal telt el. A legnagyobb árt néhány alacsony, tömzsi rudas lóért fizettük. A kis szögletes fejű, rövid-nyakú, vastag-csülkű, rendkívül erős állatok a vizilóra emlékeztető formát mutattak és makrancos, vad természetükkel a legtürelmesebb kocsist is kihozták a béketűrésből. Mindjárt eleinte tanácsosnak látszott néhány khínai lovászt is felfogadni, mert a lovak az orosz kocsist még közelükbe sem eresztették, rúgással, harapással fejezték ki az ellenszenvüket az európai ember iránt. A khínai lovászokra még azért is nagy szükség volt, mert már a próbák folyamán is jelentékeny nyelvbeli nehézségek léptek előtérbe.

A khínai ugyanis a maga módja szerint biztatja, kormányozza és ösztökéli a lovát és a saját nyelvén, igen sokat beszél és kiabál neki, ami természetesen egész másképp hangzik, mint az orosz kocsiskommandó.

Bizony szegény párák sok ütleget és ostorcsapást fognak elszenvedni, amíg majd megértik az orosz kocsis nyelvét.

Amint tovább folytattuk az utunkat északkelet felé, előbb a Szuj-fun széles, kavicsos gázlóján kellett áthaladnunk, aztán egy hullámos, halmos völgy-szegély mentén bekanyarodtunk a Bota-héze patak völgyébe.

Sziklás, vízmosásos, szűk völgy mentén, teljesen néptelen vidéken haladtunk vagy harminc kilométert, míg felértünk a hágó tetejére, melynek túlfeléről a vizek már az óriás Amur folyam vidéke felé találják meg a lefolyásukat. Estére egy jómódú kozák faluba, Bárányuszkába érkeztünk, ahol a kozák atamán házánál vártak bennünket vacsorával és éjjeli szállással. A podgyászkocsik meg a munkásaink is ott voltak már és ez volt az utolsó állomásunk az orosz területen.

Másnap már kora reggel felcihelődtünk, a kozák házigazdánk segített a készülődésben és a lovak felpakolásában. A batárt már tovább nem használhattuk, mert járatlan, úttalan vidék állt előttünk, így aztán lóháton folytattuk az utazást.

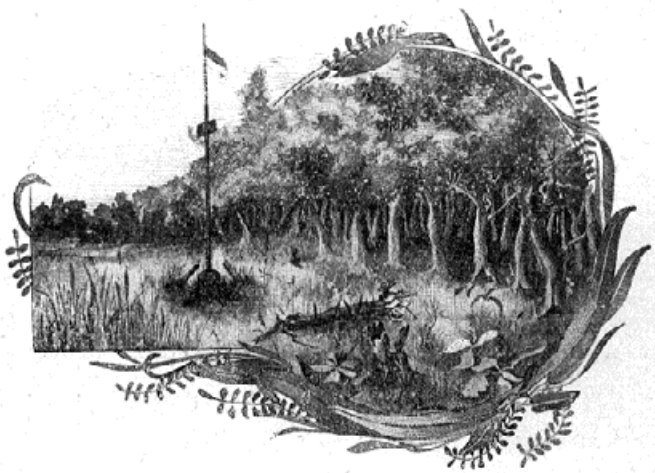
A falu körül elterülő síkról, a *Ta-he-jas* patak folyton emelkedő völgyébe kanyarodtunk be és sok nehézséggel törtük magunknak az első csapást. A hegyoldalból fakadó források, vagy a mellékvölgyekből szüremkező patak vize helyenként szélesen elterülő ingoványokat áztatott, melyeknek fűvel, mohával benőtt lágy talajába mélyen besűlyedtek a lovak és a teherkocsikat csak nagy kínnal lehetett átvontatni rajtok. A völgyfenéken, a patak kanyarulataiban, ember-magasan állt a tavalyi, száraz bozót. A nád, a sás meg az óriás bürök, helyenként majdnem áttörhetlen sűrűségű volt. A hegylejtők alacsony mogyorófacserjével voltak borítva, feljebb tölgyek és szép szálas, fekete nyirfa-csoportok látszottak és a völgyek száraz bozót-tengeréből kellemesen vált ki a szálfáknak már friss levéldíszben pompázó, dús koronája.

Kevés megszakítással, egész nap folytattuk a törtetést a folyton sűrűsbödő bozóton, mogyorócserjésen, fehér nyir-csoportokon köves, szakadékon vagy ingoványon keresztül tovább.

Jól beesteledett már, mire elértük a *Van-tun-hoi* vízválasztó legfelső lejtőit. Itt a *Ta-he-jas* patak már csak alig néhány lépés szélességű, köves mederben csörgedez, de a nád és buzogány sás-bozót még itt is öles sűrűséget képez, az erdő alját pedig, a mogyoró, a galagonya, a fagyal és a tüskerózsa áthatolhatlan sűrűsége foglalja el.

Az előre küldött embereink, egy elhagyott gyalogösvény mentén, már megtalálták a vasút nyomjelzése alkalmával leütött zászlós rudakat, a számozott karókat és jelző cövekeket, amikből aztán a velünk hozott tervek segítségével pontosan tájékozódhattunk.

A magas lejtőn, egy régi hegycsuszamlás terraszán állapodtunk meg és hamarosan a sátorépítés előkészületeibe fogtunk. Nemsokára aztán lobogó tűznyelvek emésztették körülöttünk a fölösleges avart, fejszecsapások, a kidőlő fák zuhanása, hangos beszéd, éneklés és kurjantozás hallatszott minden felől. Az eddig teljesen elhagyott, néptelen vadonban új élet megjelenésének első zajától visszhangoztak a környező hegyek.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Vasútépítés a Tahejas völgyében a Van-lun-hoi hegyen át.

Amint kipihentük az utazás fáradalmait és a táborunk berendezésével is elkészültünk, azonnal belefogtunk a tulajdonképpeni munkánkba, a vasútvonal kitűzésébe, az erdő cserjés-lombos sűrűségén keresztül.

Eleinte utakat, nyilásokat kellett vágnunk, hogy szabad kilátást nyerjünk a vadon levél-lomb tengerén keresztül, aztán hegyen-völgyön, sziklaormon, szakadékon át folyt az irány, az egyenesek, a körivek kitűzése, hosszak, magasságok mérése, cövekek, karók beverése, jelző póznák felállítása, reggeltől alkonyatig. Délben rendesen valamely árnyas völgyben tartottunk pihenőt, ott költöttük el az ebédünket is, melyhez nagy élvezettel szürcsöltük a kitünő, forró teát.

A munkánknál csupa orosz napszámosaink voltak. Fiatal suhancok a kozák települők faluiból, kevés bizalmat gerjesztő, elhanyagolt kinézésű számüzöttek, akik még Nikolszkban csatlakoztak hozzánk, pufók képű, illemtudó, szabadságos katonák, kik mindig rendesen öltözködtek és vasárnaponként meg is beretválkoztak, amint azt a szolgálatuk ideje alatt tanulták. A biztonságunk fölött pedig néhány fegyveres kozák őrködött, akik az építésvezetőséghez voltak beosztva csendőrszolgálatra.

Igy aztán egész kis szervezett hadsereggel jártuk naphosszat az erdőt és az előbb oly elhagyott néptelen vidék a pezsgő élet zajától lett egyszerre hangos.

A sokféle nehézség dacára, melyet a járatlan, úttalan vadonban le kellett győznünk, a munkánk folyton élvezetes és nagy mértékben érdekes volt.

Az erdős vidéken a hőség sohasem elviselhetlen és emiatt nem is volt semmi fennakadásunk, élelemmel és minden szükséglettel bőségesen el voltunk látva. Mikor a napi munkában jól kifáradva, este megérkeztünk a tanyánkra, a szabad tűzön készült izletes vacsora elköltése után, a vadon végtelen csendjében, a ragyogó szabad ég alatt csendes beszélgetésben eltöltött órák felejthetetlenül kellemesek voltak.

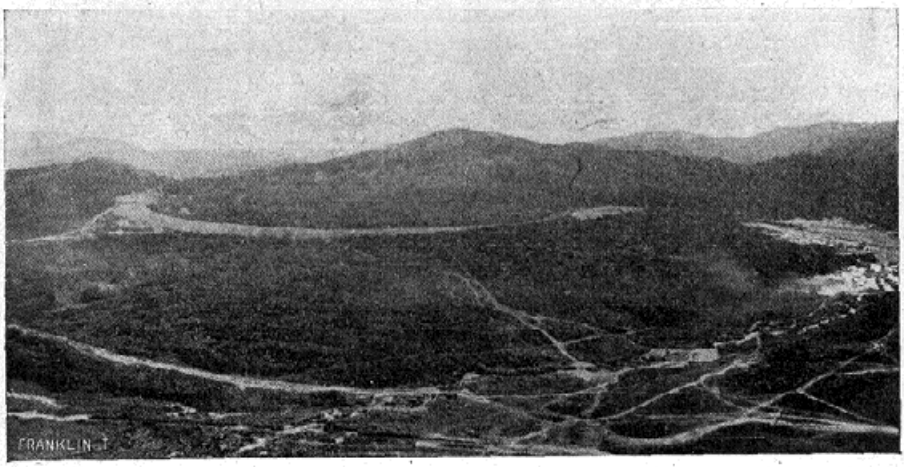
A nap legélvezetessebb része mégis csak a befejezése volt, amint fáradságtól elbágyadt tagokkal leheveredtünk az illatos szénaágyra, a sátor szövetén átszűrődő, friss, éjjeli lég hűsítgette a homlokunkat és életújító, nyugodt, mély álomra zárultak le a szempilláink.

Folytonos munka között csaknem változatlan egyformaságban folytak így napjaink, de közben a reánk bizott dolog jól haladt előre, úgy, hogy június hó végére a kitűzésekkel nagyrészt elkészültünk.

Munkánk eredménye, a kitűzések és a hosszjelvények, tekintélyes hosszúságú hegyi vasút-szakasznak érdekes képét varázsolták elénk: a Ta-he-jas patak völgyébe ágazó, mély mellékvölgyeken át, óriási töltések fognak épülni, a völgyeket elválasztó hegyhátak kemény sziklafalán keresztül mély bevágásokat, alagutakat törnek majd keresztül, amely sziklaszakadékokon át merész ivezetű hidakon, folyton kigyózó, kanyargó vonalban

ereszkedik majd le a vasút a vízválasztó hullámos hegyvidékéről a távoli síkság széles lapálya felé.

Ezen hegyi szakasz egy részletének kiépítése volt az a munka, melyre én, mint önálló vállalkozó, megbizatást kaptam. A munkahely a *Van-lun-hoi* hágó keleti lejtőjén, az orosz határ közelébe esett, mintegy 230 kilométer távolságra Vladivosztoktól és mintegy 30 kilométerre a legközelebbi kozák falutól. A hágó nyugati

A vasútépítés kezdete.

lejtőjén Mandzsuország legelhagyatottabb, néptelen tájéka következett, cserjével, erdővel benőtt gazdátlan vadon.

A vidéken csak nagy ritkán találtunk az emberi élet nyomaira. Néha valamely széltől védett völgy mélyén, kozák vadászok téli tanyájának romjait fedeztük fel. Egy-egy elhullott szarvas széjjel szórt, fehérlő csontváza és a sűrűségen átvezető vaddisznó csapás pedig az erdő vadjainak titokzatos életéről sejtettek valamit, de különben kihalt és szomorú volt az egész tájék.

Egy különálló mellékvölgy alján, terraszszerű sík helyen, kiirtottuk a sűrű mogyoróbozótot, az alacsony, széles levelű mandzsu hársakat és egy csoport pompás fekete nyír alján ütöttük fel a sátrakat, és mindjárt az állandó lakóház, a raktárak, szinek és műhelyek építésébe fogtunk. Aztán a vonalon is hamarosan megindultak a munkálatok. Az építés megkezdésének hirére csapatonként jöttek a khinaiak és koreaiak az Uszuri vidékről Mandzsuország belsejébe, úgy hogy a munkáskérdés miatt semmiféle aggodalomra nem volt okunk.

Ez időben mindössze négy orosz ember volt közvetlen környezetem: A munkafelügyelőm, a szakács, a kocsis meg az ácsmester. A földmunkások, a napszámosok, kovácsok és ácsok mind khínaiak vagy koreaiak voltak.

Ez évben az időjárás is eléggé kedvezett a munkálatokra, amennyiben a nyári monszun-esők periodusa hat-nyolc napi derült idővel volt megszakítva és közben néhány rövid futó záportól eltekintve, az eső miatt nem volt érezhető fennakadásunk.

Maga az élet a folytonos elfoglaltságban, a szabad természet változatos szépségeinek közepette igazán ideális volt.

Az, akit a vérmérséklete és a hajlamai inkább a szabadban való foglalkozás felé vonzanak, de a hivatásánál fogva mégis a szürke irodák szomorú falai között kénytelen lemorzsolni a napi munkájának idegölő óráit, csodálatos életkedvre gyúlva, mintegy nehéz rabságból megszabadulva lélegzik fel a természet szabad légkörében. Az Isten szabad ege alatt végzett munkája közben szinte új ember ébred fel benne, az érzékei mintegy öntudatlanságból felrázódva az addig alig észrevett ezer apró, kellemes benyomások sorozatával és a teljes

fizikai jólét fenséges nyugalmat árasztó érzésével töltik be az egész valóját. Kora hajnalban, a sátor alatt átaludt, nyugodt éj után, szinte megujulva érzi az ember minden porcikáját. A sátor vászonfedele az éjjeli levegő nedvességét felfogja, úgy hogy folyton száraz, hűs lég szüremkedik be a szövet pórusain, ami az ember tüdejét oly különös frisseségben tartja.

Rendesen valami zajra ébredünk fel, amint a kocsisok a lovakkal kezdenek bibelődni, vagy az ácsok bele fognak munkájukba. Élénk jele a teljes pihentség állapotának, hogy a legmélyebb álomból egy pillanat alatt a tökéletes ébrenlétbe varázsolódik át az ember. A nyugodt, mély álom és az egész éj folyamán beszivott friss lég csodálatosan felüdíti és meglepően élesre finomítja az érzékeket. Amint már nyitott szemmel teljesen ébren, még néhány percig nyugodtan marad az ember, a távoli hangok különös csengő tisztaságban érintik a dobhártyáját, úgy hogy a messziről jövő csendes beszéd minden szavát világosan meg lehet különböztetni.

Az első napsugártól szikkadó sátor vásznának különleges szagát érezni, majd csendesen áramló reggeli lég, a kinn felgyújtott rőzsetűz füstjének illatát hozza. A sátor előtt a kocsis a csizmákat tisztítja, egész jól meg lehet érezni a halzsír szagát, aztán egy pillanatig a sátor valamely sarkában heverő mosdószappan illata érzik, majd az esőköpeny kaucsukszaga, kissé később meg a vadászszerek bagariája.

Ily pillanatokban csodálatos élénken meg tudja érteni az ember a hűs árnyékban lustálkodó vizsla mulatságát, amint félig lehunyt szemmel órák hosszáig csendesen szkmatol. Az ő tökéletes szagló szerveit a csendes légáramlat szárnyán lebegő változatos illatok láthatólag kellemesen foglalkoztatják.

Odakünn a szabad tüzön egyszerre csak nagy sistergés indul. Iván a reggelire való hal sütésének előkészületeivel foglalkozik és a forró zsírban a hagymát kezdi pirítani, ennek a szaga már valami erős izgató-szerként hat a szagló szerveimre, amit már lehetetlen úgy nyugodtan eltűrni, az éhes gyomor jogait követelve felkelésre serkent.

Az ágy fölött, a sátor gerincén vad-darázs kolonia ütött tanyát, napról-napra gyarapodó fészkük arra vall, hogy igen jól érzik magukat a sátorban. A kolonia tagjai már vigan reggeliznek, kegyetlen pusztítást visznek végbe a sátor napos felén melegedő lusta legyekben. Egész nap folyamán, a bőgölyök és a legyek öldöklésével foglalkoznak és ennek köszöni a rabló csapat, hogy megtűrjük őket a közelünkben.

Az eső és a nap változó hatása folytán a sátor szövete hófehér és minden tárgyat egyformán elömlő árnyék nélküli derű szüremkezik át rajta. A fogason függő fegyverek, az asztalon levő különféle tárgyak, töltények, rajzszerek, könyvek, poharak és egyéb apróság mind tiszta körvonalakban látszik, olyan, mintha valami különös, új szemüvegen át nézné az ember ezt a derült reggeli világot.

A friss forrásvízben való mosakodás után Iván megjelen és bejelenti, hogy a nyirfa alatt az asztalon már vár a reggeli. Sült hal főtt burgonyával, vaj, barna kenyér, tea ..... A reggeli, az csak reggeli, hanem az étvágy!

A reggeli után, mint valami jó karban levő masina melynek minden csavarja kellőkép meg van feszítve, fütyörészve indul el az ember a hegyoldalra a napi munkája után.

Az erdő sűrűségén keresztül kanyargó gyalogutak

vezetnek fel a hegyoldalra a különféle munkahelyekhez vagy a keresztvölgyek forrásaihoz, ahol a khínai munkások sátrai vannak és a messze elkanyargó völgyszorulatok rejtekeibe, hol a famunkások magányos kunyhói rejtőzködnek.

A hegylejtőkön a bevágásokban, meg az anyaggödrök szabályosan kivájt celláiban vígan folyik a munka.

Khínai munkások a sátor előtt.

Félig meztelen, barna bőrű khínai legények ásóval, csákánnyal feszegetik a talajt, talicskákra, apró vaggonokra rakják és a völgyeket átszelő hatalmas töltésbe hordják a köves, agyagos földet. Lármázva, zajongva nyüzsög a partoldalakban a munkáshad, messziről az egész olyan képet nyújt, mintha valami óriási hangyabolyban folyna a serény munka.

A khínai munkások csodálatos jókedvű, bohókás

fickók. Egy rövid kék vászon-nadrág az egész öltözetük, meg a szénával bélelt bocskor és egyéb semmi. A derékkötőjébe akasztva mindegyiknek ott kalimpál az oldalán a rézpipája meg a dohányzacskója, a hajfonata a feje körül karikába van csavarva, némelyik még egy kis kendőt is teker a kontya köré, aztán más ruhadarabra nincsen szüksége.

Kora reggel óta lárma és kurjongatás között vígan foly a munka, míg egyszerre néhány fehérbe öltözött fiú jelen meg nagy kosarakkal a munkahelyen. Meghozták a frissen sült cipót. Valami kommandó-féle hangra aztán valamennyien abbahagyják a dolgot és általános pihenő következik. Csoportokba alakulva, folytonos mulatozás között majszolják az ökölnagyságú, puhabélű, gőzben főtt cipót. Aztán pedig mindenfelé elheveredve, kedélyes pipázással fűszerezik a pihenés időközét.

Ez alatt az előmunkások, a csoportvezetők jönnek hozzám, kik a töltések méreteiről, a bevágásokról, az anyaggödrökről kérdeznek valamit, majd az élelmiszer, pallódeszka, talicska vagy egyéb szerszámszükséglet kerül szóba. Mindent, amit kívánnak vagy kérnek, egyszerűen, kedélyesen és tisztességesen teszik. Ha valamit nem tudok megadni nekik, hát az sem olyan nagy veszedelem, ami ma nincs meg, hát talán meglesz holnap, azért valahogy mégis csak halad a munka, fődolog, hogy az éléstár ne legyen üres. Üres gyomorral aztán már nehéz volna a talicskát tolni.

A khinai munkásnak van egy gyenge oldala, ami gyakran nagyon hátráltatja a munkát és amíg ezt meg nem szokja a gazda, hát sok bosszuságot okoz neki.

Ugyanis az esőtől borzasztóan félnek. Ha nyári délután idején, valahol a szemhatár szélén, még bizony

nagyon messze gomolyog egy fekete felhő, már láthatólag nyugtalanok lesznek, a kacagásuk, nevetésük mind ritkábban hallatszik, csak a *ta-szui*, *ta-szui*-t az esőt, a záport emlegetik és aggodalmasan mutogatnak a közelgő borulat felé. Aztán, amint csak egy-két csöpp eső jelentkezik, rögtön eldobálnak minden szerszámot és őrült kiabálás közt rohannak széjjel a sátraik alá. Akármilyen szelid, permetező esőt hozzanak is a felhők, aznap már nem lehet őket munkára kicsalogatni többé.

Főleg a kontyukat féltik, mert ha az átázik, ki kell bontogatni és szárítgatni, aztán rendesen csak az az egyetlen ruhájuk van, amit a testükön viselnek, ha ez átázik, egész éjjel nedvesen kell hálni, de a legfőbb ok mégis az, hogy a khinainak nincs vasárnapja, így tehát akkor ünnepel, amikor esik az eső.

A munkások sátrai előtt zöld lombbal befödött lugasban a szakácsok foglalkoznak. Széles, nagy nyújtó deszkán a fehér tésztát dagasztják, melyből a khínai munkás fő tápláléka, a gőzben főtt cípó készül. A szódával megtöltött tésztát vastag hengerekké nyújtják és szabályos darabokra vagdalják. Mindegyik darabból ökölnagyságú cipó formálódik. A cipókat aztán forró gőzben párolják, míg élvezhetővé nem vált.

Egy nagy, lapos, öntött, vas üst fenekén forró víz van, e fölé egy vékony farácsot helyeznek, amire a cipókat rakják. A vasüstöt nagy födővel beborítják, a födőre vastag vizes pokrócot terítenek, aztán parázs-tűzzel fűtik fel a katlant. A víz fölött fejlődő forró gőzben pompásan megfőnek a cipók.

A halat, a tengerikáposztát forró olajban sütve élvezik, a babot, a borsót előbb kicsiráztatják, aztán forrázzák le, a friss zöldséget összevágva, nyersen fogyasztják el.

Az étkezéshez azt a vizet isszák, amelyben a rizskását kifőzték, de a munkánál is a legnagyobb meleg idejében, csöbrökben hordják a munkásoknak a forró rizslevest, amit fa-merítőkanálból szürcsölgetve használnak a szomjuságuk oltására.

Minden egyes sátornak külön háztartása van. A sátorgazda az irástudó ember, aki a számadásokat vezeti, az éléstárt kezeli, a szakácsokat ellenőrzi. Ő állítja munkába az embereket, ő tartja számban a szerszámot és ő osztja szét a keresetet. Mindezen sokféle munkát pontos könyvvezetés alapján végzi, úgy hogy hiba vagy konfuzió csak a legritkább esetben fordul elő.

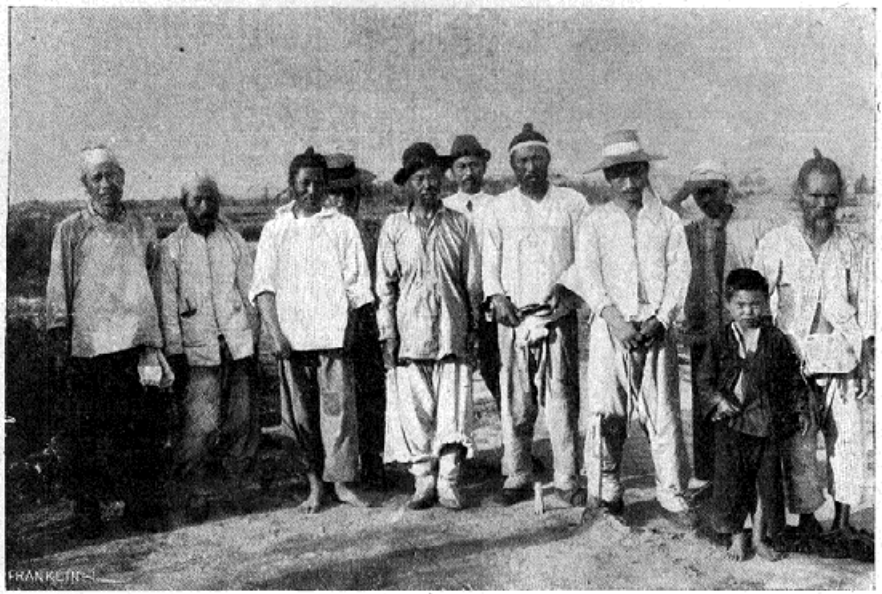
A vonal különféle szakaszain levő munkahelyek átvizsgálásában eltelik az egész délelőtt.

Amint ezen körutamból hazaérek, Iván a szakács is elkészült munkájával. A fekete nyírfa alatt a kis asztalra felkerül a leves. Öt embernek szánt, friss húsadagból kifőtt pompás aranysárga lé. Persze oroszosan van elkészítve, Iván tudománya szerint.

Az orosz rendesen a levesében költi el a főzeléket is. Fejes káposzta hasábok, sárga répa, zöld hagyma, burgonya, fehér cékla vegyesen van benne. A marhahús oroszosan, egyenest a levesből kerül a tányérra és a házilag készült orosz mustárral elköltve jobban izlik, mint a legkitünőbb angol roszt-bif. Utána egy darab hirtelensült következik, pirított burgonyával, aztán valamely amerikai konzerv-dobozból a kompót is kikerül, végre az illatos orosz tea zárja be az erdő rengetegében készült egyszerű menüt.

Ilyenkor a déli pihenés van az egész telepen. Az ácsok már rég elhallgattak a kopogásukkal, az orosz népség a forró fazék tartalmával foglalkozik, a fa-kanál-

ból elégedetten szürcsölgetik a kitünő levest. A lovak a fák alatt leveles galyból rakott, füstölgő máglya mellett ácsorognak, ahova ösztönszerűleg húzódnak a kínzó bögölyök elől. Fejöket a szegény párák egész közel tartják a tűzhöz, hogy lehetőleg egész alakjuk belé kerüljön a csendesen oldalt csapódó füstbe.

Korcai munkások a vasút mentén.

A sátor szövete a reá tűző napsugárban vakítóan fehérlik és alatta most 35° C. a temperatura.

Az óriás levelű mandzsu hársfák árnyában, a puha gyepre terített pokrócon, a délutáni pihenés gyönyörei következnek, amibe azonban az ember sorsát elkeserítő bal végzetként játszik bele a legyek, szúnyogok, bögölyök százféle változatainak szüntelen kellemetlenkedése. Igazán csak a legfurfangosabb védekezéssel lehet megszabadulni a kínzásaiktól.

Amint a hőség kissé szünni kezd, az erdőbe indulók egy kis fordulóra, ahol a fatörzsek jelzése, számlálása, összehordása folyik, ugyanott a deszkafürészelők, a talicskagyártók munkái várnak az átvételre és felbecsülésre. A famunkával csaknem kizárólag koreai munkások foglalkoznak. Egy csoportban, rendesen valamely oroszul beszélő gazda vezetése alatt tíz-tizenkét ember dolgozik együtt.

Fakéreggel fedett, szegényes kunyhóban húzódnak meg az erdő mélyén, és rendesen nincs más vágyuk, csak annyit keresni, hogy naponként néhányszor rizskásával megtömhessék a gyomrukat. Ha azonban a rizsen kívül még kaolán-szeszre is kerül a keresetből, hát ez már a földi gyönyörűségeknek a netovábbja nékik.

Az egész koreai népre jellemző, hogy végtelenül babonásak, szörnyen gyávák és rendkívül egyszerű gondolkozásúak. Még a furfangjaik is, mellyel a munka valamely tökéletlenségét palástolják, vagy amellyel talán árfelemelést akarnak elérni, oly naivak, hogy csodálkozásba ejtik az embert; és ilyesmiért lehetetlen megharagudni rájuk.

A famunkák átvizsgálásával rendesen eltelik egy egész délután. Gyakran valami félreeső völgy mentén, egy-egy felzavart erdei fogoly-család után indulok és a vadász-szenvedély messze elcsalogat az erdő távoli zugaiba, úgy hogy legtöbbször már jó estére jár az idő, mire a telephez visszaérkezem.

Ilyenkor rendesen nagyon élénk a tanyánk környéke. A khinai munkások, a sátorgazdák jönnek az élelmiszerekért, amiben ép fogyatkozásuk van. Liszt, hal, só, szóda, olaj, dohány, gyufa és bocskor az egész szükségletük, a cigarett-papir meg a fehér cukor már

fényűzési cikkek. Be is vagyunk rendezkedve mindenféle árúcikkel, úgy hogy ki tudjuk elégíteni a szegény ördögök minden szükségletét.

Az esték augusztus hóban kellemesen hűvösek, főleg valami délutáni zápor után jelentékenyen lehűl a levegő. Dacára a felhőtelen csillagos égnek, a völgyek

Koreai vasútépítőmunkások a sátor alatt.

mentén mélyen járó fehér ködfoszlányok úsznak csendesen lefelé. A sűrű avar-tengerből a tücskök egybefolyó zenéje hallatszik, ezer meg ezer röpülő Szent-János-bogár kialvó meg felvillanó fénye amint ott csillámlik a völgy síkja fölött, azt a hatást kelti, mintha az ég csillagai tükröződnének a tenger hullámzó sötét vizében.

Néha egyet kurjant a khínai lovász a völgyben, ahol békóba vert lovait terelgeti, valamelyik sátor előtt egy bús tilinkós cifrázza az ő különös skálájú rövid kis nótáját. Vacsora után rendesen a szabad tűz köré hevernek az orosz legények és csendesen cigarettezve mesélnek egymásnak.

Iván, a szakács, a katonasorról szeret legjobban beszélni. A többiek bizonnyal már könyv nélkül tudják a historiáját, de azért csak újból meg újból elhallgatják az egyszerű mesét.

Hogy az utolsó esztendőben milyen jó csizmája és milyen új köpönyegje volt a katonasorban. Mivel a kiszolgált katona a csizmáját meg a köpönyegjét ajándékkép magával viheti, hát úgy vigyázott rá, mint a szeme fényére, hogy tisztességes ruhában mehessen a szabadságra. Amint aztán kiteit az ideje, hát az történt, hogy a kapitánya leparancsolta róla a jó gúnyát és lyukas csizmában, meg rongyos köpönyegben eresztette neki a világnak. Aztán meg, hogy mennyit dolgozott a századja az Uszuri vasúton. A legénység teljes két hónapig hordta a földet a töltésekbe és hogy a vasut minden legény után naponként egy rubelt fizetett a század kasszájába. Iván is két teljes hónapig tolta a talicskát és lapátolta a földet, aztán mikor bevégződött a munka, hát a század-kasszából három rubelt fizettek ki neki érte.

Petykó, a kocsis, az Uszuri-vidékről való kozák gyerek, ezelőtt még tán sohasem volt kinn a falujából, a katonasorról is csak annyit tud, amennyit az apjától hallott, kellő áhitattal hallgatja a sokat próbált Ivánt. Vaszili, az ács, csendes, szótalan publikum. Ő jóval öregebb is emezeknél és egész más sorból való legény.

Iván egyszerű históriáira ő csak dörmög egyet a torzonborz szakállába, ami olyanformán jő ki, mintha elmordulná magát valami boglyas komondor, aztán csendesen, némán tovább füstölget.

Ő vele a másik kettő bizonyos tisztelettel beszél, mintha a korát vagy a szótlanságát respektálnák, vagy a multjából tudtak meg valamit, ami bizonyosan nagy dolog lehet. Ez a bizalmatlan, csendes ember sem nem katona, sem nem kozák, hanem Istentől és embertől elhagyott szerencsétlen száműzött.

Amint ott a tűz körül soká elbeszélget ez a három különféle sorsú ember, bizonyos jólét érzése látszik körülfogni őket és olyan, mintha a jelen sorsukkal összehasonlításképen támadna fel bennük a multak fölötti rezignáció. De akár a jó, akár a nehéz időkről folyik a csendes beszéd, annak minden szavából a sors változataiban egyformán megnyugvó, mély fatalizmus érzik ki, ami oly elválaszthatlanul össze van nőve az orosz paraszt egyszerű lelkével.

A fényes, csendes estéken magam is soká elüldögélek a sátor előtt és igazán nem kell hozzá ábrándozásra hajló hangulat, sem fájó honvágy, vagy más mélabús érzés, mégis ilyenkor egész öntudatlanul is mindig csak haza gondol az ember.

Fent a magasztos fényben csillogó égen a tejút végtelen csillagárja látszik és amint a szem az égbolt jól ismert csillagképeit, a Göncölt, a Kassziopeiát, az Andromédát, meg a bolygókat felkeresi, egyszerre egy megszokott, ismerős világba varázslódik vissza. A képzelet önkénytelen útra kerekedik és néhány pillanat alatt átfutja azt a sok ezer mérföld távolságot és az est szürkeségébe vesző mandzsuriai bozóttenger már a magyar Alföld aranykalászos rónaságának látszik, a pa-

rázstűz körül pásztorlegények heverésznek, a csendesen bólintgató fekete nyír suttogó akácfává változik át, melynek lombjai közt a tücsök is ott muzsikál...

A hazai szép nyári esték minden varázslatos benyomása felújul az ember képzelete előtt és sokáig ott rezeg abban az ismerős, szelid csillagragyogásban.

Aztán jő közbe valami, egészen jelentéktelennek látszó dolog, ami azonban egyszerre széjjel űzi a kedves emlékek ismerős képeit és újból az idegen tájak különleges, új világát varázsolja elő.

A csendesen húzódó hűs, esti lég szárnyán finoman eloszlott ópium illata terjeng. Ez a légkör már a fantasztikus álmok színes képeitől tarkálló khinai világot jelenti. Az égő ópiumnak émelyítő füstje, ha finoman elosztva terjed, sajátszerű, szinte kellemesnek tetsző illattal tölti be a léget. A modern Khína minden rendű, rangú népe e füst szárnyain ereszti szélnek a gondját, búját, és benne keres vigaszt, feledést vagy megnyugvást a nehéz munkában görnyedő napszámos ép úgy, mint a földi javakban dúskáló, hatalmas mandarin.

A khínai ácsok sátrában még ég a világ, az egész napi dologban kifáradt néhány alak a gyékényen elnyujtózva, szenvedélyes vággyal szívja az álomba ringató ópiumpipát, amelynek füstjét az esti légáramlat a szárnyára kapta.

Li-ru barátom, az öreg ácsmester, esténként gyakran felkeres a sátram előtt és ha még nem bódult el a gyönyörtadó füsttől, hosszan el szokott velem beszélgetni az ő különös és sajátszerű nyelvén.

Mindössze harminc vagy negyven orosz meg angol szó az egész idegen nyelvtudománya, amit egy kis pantomimikával megtoldva, oly ügyesen használ, hogy szinte hihetetlen, mennyi mindent képes kifejezni vele. Érdekes

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

és különleges egy ilyen öreg khínainak a gondolkozásmódja, a csapongó fantáziáján szinte megérzik az ópium izgató hatása, míg maga az ember, amint ott előttem guggolva, csendesen beszélget, a szoborszerű nyugalom hatását keltve, önkénytelen is csodálkozásba ejt. Bizonyos babonás rajongással tud gyönyörködni Li-fu a csillagragyogásban, néhány feltünő csillagnak a khínai nevét is elmondja és kitűnik a beszédéből, hogy a sajátszerű khínai asztronomiából is hallott valaha valamit. Aztán egy-egy hosszabb mesébe is belekezd, amit azonban már félig az anyanyelvén kénytelen folytatni, úgyhogy nagyon keveset érthetek meg belőle, ez aztán az egész dolgot még misztikusabbá teszi.

Egyszer már hallottam is valahol egy eredeti khínai csillagregét. Rövid kis história az egész, de kedves poézis és naiv romantika ölelkeznek benne és itt a magányos, csillagfényes estéken gyakran eszembe jut.

A tejút, khínai nyelven *tien-hó*, — az égi folyó, — két kis fényes csillagot választ el egymástól, melyek egész év folyamán annak két oldalán látszanak bolyongni, mintha utat keresnének a folyón keresztül.

Évenként egyszer, a nyár közepén, e két csillag útja találkozni látszik. Olyan, mintha a két szüntelen bolyongó vándor egyszerre egymásra lelne.

A khínai rege szerint e két csillag: Nyú-lang, a pásztor és Csi-nú, a fonó asszony, akik egykor fiatal, szerető házastársak voltak, de a kegyetlen végzet egymástól örökre elválasztotta őket. A sorsukat intéző égi hatalom, úgy látszik, kissé mégis megkönyörült rajtuk és évenként egyszer, a hetedik hónap hetedik napján összehozza őket. Ez a nap nekik a boldogság napja, ami után ismét egész évig a Tien-hó áthághatlan hullámai lesznek a vágyaiknak legyőzhetlen akadályai.

Ezen a napon a khínai nő, akinek az ura valahol a messze idegenben időzik, az egész éjet imádságban tölti, hogy a fényes csillagok, Nyú-lang és Csi-nú vezéreljék vissza a távollevőt hozzá, azok pedig, akik reménytelenül szeretnek, ez éjjel azért a kegyért imádkoznak a csillagokhoz, hogy legalább egyszer egy évben engedjék meg nekik boldognak lenni, hogy amikor Nyú-lang, a pásztor találkozik az utána szüntelen vágyódó Csi-núval, a hetedik hónap hetedik napján, az övék lehessen az, akit szeretnek.

HATODIK FEJEZET.

A mandzsuországi ősz.

Elmult a nyár, elröppent szeptember is, az erdős vidék minden bozótját, fáját megérintette már az őszi éjjelek elmúlást hirdető fagyos lehellete. A mogyorócserjén még megvan minden levél, de összeaszva, megbarnulva, szárazan zörög az őszi szélben, a fiatal tölgyek lombjai is a vérpiros színből a barnába fakult át, míg a hársak és nyírfák koronája már kopasz, lombtalan, sivár.

A kis telepen is megváltozott a világ képe. A sátortanyát már régen széjjel szedtük, cselédestől, mindenestől a lakóházba költöztünk, sőt még a lovak is állandó fedél alá kerültek. Tőlünk ugyan már kedvére dudálhat a fagyos őszi szélvész. A munkások augusztus hó végén pénzt és meleg ruhát kaptak és az egyezségük szerint, most már a kemény fagyok beálltáig megszakítás nélkül kötelesek folytatni a dolgot.

A tél beálltával a munka felmérése és a leszámolás következik. Így aztán téli lakásról nem is gondoskodtak, kihúzzák a sátor alatt, míg a kemény idő be nem köszönt. A sátraikat körülrakták gyeptéglával, hogy a szél a lenge vászon alá be ne tolakodjék, éjjelre meg izzó parazsat hordanak a közepébe és a vékony házfedél dacára oda se néznek a hűvös éjszakáknak. Bár reggelen-

ként a forrás körüli tócsák már jól be vannak fagyva, a földmunka még zavartalanul folyik, mert a napos helyeken délre már felenged az éjjeli fagy. A khínai ilyen időben, úgy dél felé le is veti a vattás ködmönt és mivel az alatt rendesen nem visel alsó ruhát, derékig meztelenül sütkérezik az őszi napsugárban. Az bizonyos, hogy jól meg is van edzve a bőre hozzá, mert baj nélkül állja ki a mandzsuriai klima nagyfokú szélsőségeit. Míg mi ily évszakban naponként háromféleképp is öltözködünk, ők vagy a téli gúnyát viselik, vagy félig meztelenül vannak.

Ezeknek az erősen változó hőmérsékletű őszi napoknak két szaka van, amikor a bélelt, vastag ruházatot nem állja ki az ember, ez a kora délelőtt ideje és az alkony tája. Ilyenkor a hőmérséklet elég alacsony ahhoz, hogy ruha nélkül kibirhatnák, a vattás ködmön pedig munka közben megizzasztja őket.

Amint az alkony beáll, a mindjobban hűvösödő nedves erdei levegőben az átizzadt ruhát már nem lehet elviselni, de a szegény khínai munkásnak rendesen csak az az egy ruhája van, amit a testén visel, tehát nem oly könnyű segíteni a baján.

Ilyenkor esténként minden sátor előtt hatalmas lobogó máglyatüzet gyújtanak, aztán teljesen meztelenre vetkőzve sütkéreznek a tűz körül, órák hosszáig szárítgatják a testüket, a hajfonatukat, meg a nyirkos ruháikat.

Az őszi esték különleges látványossága ez a tűzfürdő. Az erdő közepén, az est félhomályában a lángok körül sürgölődő hosszú, kibontott hajzatú, meztelen embercsoport igazán sajátszerű, fantasztikus látvány.

A mandzsuriai őszi éjjeleknek egy másik, érdekes látványossága az erdők és völgyek könnyű avarját

emésztő futótűz. Valamely hegyoldalon otthagyott parázstűzről az alkony táján keletkező erős légáramlatok élesztik fel a száraz fű közt tovaharapódzó lángokat. Széles vonalban elnyúlva halad a szél irányában a futótűz, fel egész a hegyek gerincéig. A fák közt kigyózó, terjengő, izzó tűzvonal, a felcsapódó lángnyelvek, a gomolygó sötét füst az esthomály szürke hátterében igazán megragadó, rémes kép.

Közelről szemlélve azonban az egész csak könnyű, néhány botütéssel kioltható szalmaláng, mely még az erdőalj vékony ágtörmelékét sem képes felgyújtani, csak a száraz fűszálak lenge tengerén nyargal keresztül.

A mind hosszabbodó őszi estéken a lét az erdő elszigetelt magányában bizony elég eredeti dolog, de korántsem elviselhetetlen. A napi munka, ami az embert reggeltől estig elfoglalja, aztán a könyvek és folyóiratok, melynek itt minden sora érdekes olvasmánnyá válik, kitöltik a napnak minden egyes óráját.

Az ősz folyamán egy alkalommal meglátogatott a főnököm, N. Sz. osztálymérnök. A mindig szívélyes és jóindulatú ember élénken érdelkődött a sorsom folyása iránt és meghivott, hogyha meguntam a hosszú téli napok egyhangúságát idekünn, hát menjek be az irodájába, Nikolszkba, hol kellemesen eltölthetném az időt egész tavaszig, a munkák kezdetéig.

Erre én arról kezdtem neki mesélgetni, hogy menynyire tetszik nekem ez az egészséges, szabad, független élet, meg a khínaiakat dicsértem, akiket ideális munkásoknak tartok és akikkel ezután már sokkal nagyobb dolgokra is bátran merek vállalkozni. Aztán beszéltem a jövő terveimről, a téli munkák berendezéséről, végül megmutattam neki a fegyvereimet, a könyveimet, a magyar, német, angol folyóirataimat, amelyek társaságá-

ban az estéim telnek és megköszöntem a szíves ajánlatát. Eleinte csodálkozott rajtam, később azonban úgy látszott, mintha megértett volna, bár nagy szüksége lett volna reám az irodájában, a bemenetelre nem biztatott többé.

Október hó elején a raktáramban az élelmiszerkészlet már nagyon fogyatékán volt, fel kellett készülődnöm tehát, hogy útra keljek Nikolszkba a szükségleteim beszerzése végett.

Bár a nyár folyamán már néhányszor meg kellett tennem ezt az utat, mégis mindig nehezen hagytam ott az érdekes munkák színhelyét és rendesen, amíg csak lehetett, napról-napra halasztottam az elutazást.

Ez időben a Ta-he-jas völgyében már jól fentartott kocsiút vezetett, a patakkanyarulatokon, vízmosásokon, ingoványokon át hidak, átjárók, töltések épültek, úgy, hogy a tavasz óta nagyon megváltozott a vadon képe. Amint az idő őszre fordult, a hosszan elnyúló széles patakvölgy tavaszi, nyári tarka színét az ősz méla szürkesége csrélte fel, ami aztán szinte egész másnak mutatja most a rétek, mezők világát.

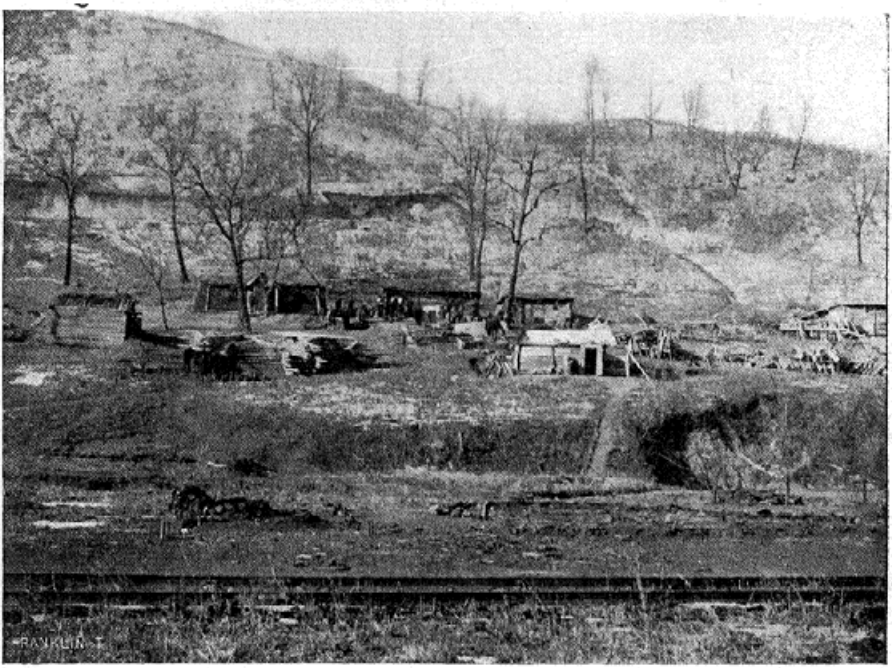
A kozákok a tavaszszal a vízfolyások mentén kiírtották a gazt, hogy a szénakaszálásra előkészítsék a rétek sík részét. Friss, üde, zöld pázsit nőtt mindenütt a bozót helyén.

Ezer virággal tarkázott zöld szőnyegen pompás kékfejű iriszek, dús margaréták hajladoztak, a vadlóhere bogos virága piroslott közöttük. A buckás partokon dús csoportokban üde primulák kacérkodtak a virágos vadrózsabokrok alatt, az útszélen meg a nagy, vörös turbános szamártövis terjesztette ágas, tüskés karjait.

A vízfolyás mentén, hol az avar érintetlen maradt,

iszalaggal, hajnalkával befutott, összefont réti nád sötét bokrétája, meg a gyékénybuzogány barna feje bólongott, az alacsony fűzfák görcsös, lombos ágai nyúltak le a patak vizébe.

Most az őszi világ sötétebb színvegyületeibe öltözik át a sokféle tarkaság.

Az első telepem.

A sárguló réti nád levelek közül vérpirosan válik ki a lósóska vastag szára, magvas feje megbarnulva hajlong a hófehér pelyhű nádbokréták között. Az óriás bürök fanagyságra megnőtt, százsugarú magkoronája közt suhogva fúj át a szél. Az egész világ fakul, szürkül, a fűzfa lombja rég lehullott.

A zenélő sáskahad már elhallgatott, a fácán-családok széjjelrebbentek és kis csoportokban kóborolva ke-

resik az élelmüket. Az út mentén mindenfelé szénakazlak látszanak, gondosan körül vannak árkolva, hogy a futótüzek egykönnyen hozzájok ne férhessenek. A legmagasabb boglya tetején a réti sas tollászkodik a reggeli napsugárban.

Kora reggel indultam el a telepről és amikor elért a hajnalodás a Ta-he-jas pataknak folyton szélesedő völgyében, már orosz területen haladt az útunk.

Ázsiának kulturhistóriai szempontból talán egyik legérdekesebb része ez a fejlődő orosz világ az Uszuri folyó vidéke mentén.

Az orosz cár 1860. évben, a pekingi szerződés alapján, egy akkora földet csatolt a koronájához, mint egy jókora európai ország. A khinai birodalom ezen távol fekvő, néptelen vidéknek nem sok hasznát látta és könnyen engedte át a hatalmas északi szomszédnak, hogy a jó barátságot még szorosabbra fűzze.

Oroszország csak a hetvenes években kezdte meg e vidék rendszeres betelepítését és az Uszuri folyó és az új mandzsu határ között egész sor kozák helységnek lőn az alapja megvetve.

Az orosz kormány a kozákok közt kiosztotta a földek legjavát, ellátta őket marhával, gazdasági eszközökkel és az apró szükségleteinek beszerzésére még pénzzel is, úgy, hogy mindenük megvolt egy rendszeres új élet megkezdésére.

A könnyen mívelhető pompás fekete föld a rendkívül meleg, de esőben bővelkedő nyár nagyon kedvez a földmívelésnek és bizony a legkevésbbé sem erőlteti meg magát a kozák, mégis megad az Isten neki annyit, hogy bőven jut kenyérre belőle neki meg a háznépének.

A kozák maga nem foglalkozik rendes munkával, neki a fuvarozás meg a vadászat tetszik a legjobban,

vagy pedig teljes naplopással tölti el az időt. Bár földje van elég, és ha jól megmívelné, teremne is rajta bőségesen, de nem tör fel többet a szűz földből, mint amennyin az élelme megterem, azt sem maga munkálja meg, mert az ilyen paraszt-munkára ő nagyon nagy úr. Koreai földmíveseknek adja ki a földjét, akik aztán az ősrégi, primitivus szerszámaikkal felturkálják, felkapálják, bevetik és óriási szorgalommal tisztítják, gyomlálják, ápolják azt egész nyáron át fáradhatatlanul. Ősszel a koreai a fele termést behordja a kozák udvarára. Jóformán az ujját sem mozdította meg érte a kozák és mégis tele lett az éléstára. Mi kell neki egyéb? A pálinkára valót megkeresi fuvarozással, a marhát, tehenet ellátja az asszonynép, ő neki a kényelmes úri életből jut ki a része.

Amilyen dologtalan, lusta úr a kozák, olyan nyomorult rabszolga a felesége. Az asszonyokon rendesen egy nagy csomó gyerek lóg, övék a konyha gondja, ők bajlódnak a tehénnel, a sertéssel, a baromfival és ha nagy fiú nincs a háznál, az asszony ül fel a lóra, ő hajtja ki a csikókat a legelőre vagy az itatóra.

A kozák asszony férfi módra ül a lovon és a nyeregtelen paripán csak oly bátran vágtat, mint akármelyik huszár.

Nagy, csontos, sovány asszony az öregje. A fiatalja telt idomú, de rendesen májfoltos, fakó arcú, sárga szemű és egy cseppet sem csábos külsejű.

A kozák faluban minden férfi katona. A hadi szolgálat fejében kapja a telket, a földet, így aztán adót sem fizet a faluban senki . . . Béke idején nagyon szabad ember a kozák, de a mozgósítási parancsra öregje, fiatalja egyszerre otthagyja a faluját és bevonul a központokba hadi szolgálatra. Minden férfinek állandóan megvan a felszerelt nyerges lova, a rezes kardja, a Ber-

dán-puskája, a sárga hajtókás, rézgombos uniformisa és ünnepnapokon vagy a szemlék idején az egész falu hadilábra helyezkedik, kardcsörgés, sarkantyúpengés hallatszik mindenfelé.

Az Uszuri-vidék mentén levő kozák falvak majdnem mind egyformák, úgy, hogy aki egyet-kettőt látott belőlük, elmondhatja, hogy ismeri valamennyit.

Egy hosszú, széles út a falu főutcája, melyet cinkkel vagy nyírfakéreggel fedett apró faházak szegélyeznek. Rendesen valami vízfolyás közelében telepednek le, hogy közel legyen az itatóhely a jószág számára. E mély helyeken azonban esős időben valóságos sártengerré válnak az utcák. És mind ilyen egyforma, szegényes, nyomorúságos külsejű, faházas, rongyos falvak az Uszuri-vidék kozák telepei, egy kövér földű, bőven termő áldott vidék közepette.

Az utunk *Bárányuszkán* és *Szofia-Alexievszkán* át *Fadiejka* nevű kozák faluba visz, hol az egész napi kocsikázás után az éjet kellend eltölteni.

A nap már rég letűnt a nyugoti hegyek mögött, amikor elértük a falut. A kocsi végig haladt a széles főutcán, aztán egy közön befordult Zarubin ismerős kozák portájára. A kocsizörgésre kiszalad a háznép, mindjárt megösmernek. Apraja-nagyja hozzálát a poggyász behurcolásához.

Két nagy szobából áll a lakóház, az elsőben van a tűzhely, a kemence is innen fűlik, mely a válaszfalon át benyúlik a másik szobába.

Az első szoba tele van gyerekkel, asszonnyal, engem a belsőbe tessékelnek be, ahol még feltünő rend és tisztaság látszik.

Behozzák a poggyászomat, leültetnek a falócára. Valahonnan előkerül a nagy leány is, aki meggyujtja

a petróleumlámpát, az asztalt leteríti fehér gyolccsal, aztán elmondja, hogy mindjárt itt lesz a szamovár, meg valami vacsoraféle. Aztán a kenyér miatt kezd panaszkodni, hogy bizony jó száraz már, de holnap lesz friss sütés, meg hogy az apja a vizimalomban van, későn került rá az őrlés sorja, aztán meg a malomban eliszogatnak, elmulatoznak az emberek, nagyon elmaradt az apja a liszttel.

Nemsokára az öreg apó is bekullog. Szikár, magas termetű, hófehér szakállú vén orosz, a lánynak a nagyapja. Nagyon mosolygós a kedve, igen virágos a hangulata. Látszik, hogy felöntött a garatra az öreg.

Mikor bejön, keresztet vet, aztán sokszor elismételgeti a köszöntést, míg végre leül és elkezd mesélgetni.

— Galambocskám, ne haragudjon rám, de nagyon jó kedvem van máma. Nem lehet az örömet úgy hagyni szárazon, hát ittunk egy kicsikét. Levél jött máma a katona fiamtól, Kabárovszkából, annak örülök olyan nagyon. Azt írja a fiú, hogy a gubernátor őtet tette meg első kocsisának.

— Atyuskám! Galambocskám! nagy tisztesség ez a familiára. Az én fiam a gubernátor kocsisa, jó fiú, szép fiú. — Így mesélget az öreg végtelen végnélkül, háromszor is elismétli az egész históriát, míg a nyelve lassanként nehezebben perdül és ő maga csendesen elszunnyad a falóca sarkában.

Eközben a szamovár már ott gőzöl az asztalon. Asztalkám terülj. Bizony elég gyorsan került elő különféle jó dolog. A szomszédoktól való puha kalács, aztán meg pirosra sült fácán, savanyított dinnye, édes tejföl, friss túró, meg barna kenyér. Pazar menü az éhes utasnak. Aztán aki kínálja, sem utolsó látnivaló. Szép,

sugár növésű, formás leány, még nem lehet több tizenhat évesnél. Olyan ritmikusan jár, mintha úgy tanították volna reá, pedig bizonyos, hogy még nem volt kinn a falu határából. A ruha is úgy áll rajta, mintha valahol a városban készült volna, pedig azt mondja, hogy ő szabta, maga varrta.

Az asztallal szemben, a falon ott van az orosz cárnak színes nyomatú arcképe, mellette függ a bájos, szőke, szomorú asszony, a cárné képe.

A cár rendjelektől ékes katonai egyenruhát visel, a felséges asszony pompás, világos estélyi toalettben van lefestve. A drága csipkederék, elől diszkréten szívalakban van kivágva, egy vékony gyémántos láncon arany kereszt lóg a cárné nyakán. A kozák leány karton ruhája épp úgy szívalakban van kivágva és a nyakán üveggyöngysoron függ egy kis ezüst kereszt.

Künn a külső szobában szomorú olajmécs pislog. Vagy féltucat gyerek, meg az egész familia ott volt összegyűlve. Egy fiatal menyecske csecsemő gyermekkel foglalkozik.

A mestergerenda fölé egy hosszú, ruganyos tölgyfarúd van tűzve, a rúd szabad végén négy zsinóron vászonfenekű ráma függ, mint a mérleg serpenyője. Ez a kozák bölcső. Amint a gyermek felébred és sír, az anyja letérdel a földre, a lebegő bölcső mellé, aztán ráborul a fekvő gyermekére és úgy szoptatja meg. Ha az apróság már megcsendesedett, lassan lebegteti a bölcsőt és halkan dalolgat neki. A ruganyos farúd csendesen nyikorogva hajladozik, a dúdolásra meg a nyikorgásra aztán megint csak elalszik a jóllakott gyermek.

Mire a gazda megjő a malomból, már én is jól elálmosodom. Hamarosan megbeszéljük a holnapi továbbutazás részleteit, a gazda biztat, hogy a legjobb három

lován szállít holnap a postaállomásra, aztán jóéjszakát kíván. A nagy szobában a téglakemence mellett van az ágy, az egyetlen az egész házban. A nagy leány már jóval előbb megvetette, a lámpát az ablakdeszkára állította és így készen van minden a lefekvéshez.

A festetlen, keskeny faágyon kivarrott betűjű vászonlepedő, vörös himzésű párnák vannak, amire egy kékvirágos parasztpaplan van borítva. A falon, a szögeken az asszonynép ünneplő ruhái, szoknyák meg tarka kendők függnek, az ágy fölött, a sarkokban szentkép áll, előtte egy kis olajmécs pislog.

A függönyön túl, a nagy szobában, még az ágyazkodás folyik. Az alvó öreget a lócáról letuszkolják a földre, ahol szénaágyat vetettek mindnyájuknak. Aztán kívülről is behurcolkodnak még egynehányan, a nagyapától a dédunokáig ott van egy csomóban az egész család . . . Sok ásítozás és hosszú fohászkodás után végre megcsendesedik a népes ház.

Reggel még fenragyogott a hold az égen, mikor nekifogtunk az úti készülődésnek. Az asszonyok már jóval előbb fenn voltak, a tegnap őrölt friss lisztből már megdagasztották a kenyeret, a kemence javában izzott, a lángos már megpirult benne. A reggelihez, a teához, hideg fácánsültet, meg vajjal kent forró lángost kínálgattak, kívánni sem lehetett volna ennél ízletesebb reggelit.

Aztán elindultunk tovább. Zarubin gazda a könnyű tarantászba három jó lovacskát fogott, aztán vígan nekieresztette őket. Míg a két szélső ló erős galoppban vágtat, a középsőnek a rúd közt hosszú ügetéssel kell meggyőzni. Ha a rudas is vágtatásba indul, akkor bizonyos, hogy nem jó kocsis kezében van a gyeplő.

Elhagyjuk a falut, elmaradnak a házak. A messze-

ségben a Szuj-fun vize felett halványkék ködpára húzódik, a Hold is fenjár még az égen, de már nagyon sápadt az ábrázata, míg a nyugati hegyek csúcsára ráesik már az első születő napsugár.

Elérjük a fakorlátot, amely mértföldnyi kerülettel zárja körül a falut. A korláton kívül a szántóföldek kezdődnek, ide már nem jöhet ki a falu körül legelő jószág.

Aki kimegy a korláton, maga után gondosan becsukja a kaput, amely rendet minden utas pontosan betartja. Megállunk a szántóföldek szélén. A kozák a kapu rúdjaival bibelődik, az én figyelmemet pedig egy különös formájú madár köti le, amint előttem az út mentén repül és vagy ötven lépésre a kocsi előtt beleloccsan egy sekély úti pocsolyába. Kibontom a puskát, apró serettel töltök és oda célzok a pocséta közepébe. A víz felcsapódik és a madár szárnyaival evez benne. Oda futok. Egy kis tömzsi csörgő kacsa volt a zsákmány. Amint szembe repült velem, a kinyujtott nyakát nem láthattam, a széles csőre és a keskeny feje előlről olyan különösnek látszott.

Tovább megyünk. A kozák vígan szólítgatja lovait, de az ostorra még nincs szüksége, azt bedobta a kocsiba a háta mögé.

Később az utunk mindjobban emelkedni kezd. Néhány különálló, hosszan elnyúló hegyhátat kell átvágnunk, melyek közt széles, sík völgyek, pompás feketeföldű szántások és messze nyúló feltöretlen szűz parlag látszik.

Az egész vidék olyan, hogy sok ezer munkáskéz találhatna foglalkozást rajta, száz meg száz földmívescsalád bőven megkereshetné itt a betevő falatját, sőt jólétre, gazdagságra vergődhetne rajta; most azonban a vidék nagy része csak feltöretlen, műveletlen pusztaság.

Amint felkapunk egy magas dombtetőre, újra felcsillan a Szuj-funa vize, amint a gránitsziklás hegyszűkületektől a távoli lankás vidék sík tája felé kanyarodik.

A kocsiút is még egész délelőtt a hullámos hegyhátak között kanyarog, míg végre leereszkedik a Szujfun homokbuckás partjára.

A *Szinyelnikova* nevű postaállomás a környező elkerített udvarával egyedül áll a folyó emelkedett partján. Se ház vagy kunyhó, se tanya nincs a közelében, de azért elég élénk forgalmú állomás, nagy ritkaság, hogy ne volna utas a várószobájában. Innen még vagy negyven kilométernyi út van hátra Nikolszkig, de a postalovak éjjel-nappal készenlétben állnak. Zarubin kozák itt elbúcsúzik tőlem és miután kifujtatta a lovait, csendes lépésben hazafelé indul.

A vén, nagy szakállú postamester már jól ismer, szívesen üdvözöl. Ha nappal jövök, úgy, mint ma is, nagyon sietteti a kocsisait, hogy hamar be legyen fogva. Éjjel azonban rendesen marasztal, azt szeretné, ha reggelig tovább se mennék, a rossz idővel, a sötéttel hozakodik elő és hosszú történeteket mesélget az éjjeli utazás bajos voltáról. Én rendesen türelemmel végig hallgatom, aztán, ha lehet, tovább utazom.

Közben az öreg asszony behozza a forró szamovárt, a teát, meg a cukrot, amihez még tej és barna kenyér is kijár és biztat, hogy egyem, mert Nikolszk még jó messze van, az út rossz, a kocsi rázós és hamar megéhezik az ember.

Aztán magamra maradok, míg a kocsis elkészül, van időm a gondolkodásra.

Sokszor töltöttem az éjet ebben a kis, szegényes postaházban a falócán, ha kint vihar tombolt és a sötét

éjben nem lehetett tovább menni. Ha előttem már más utas érkezett és elfoglalta a lócát, hát a padlóra vetettünk ágyat.

Bizony nem voltak kellemesek az álmaim a padlóm vagy a lócán, de azért a kis szegény postaházra mindig szívesen gondolok vissza.

Végre migindul velem a postakocsi, csilingelve, vágtatva a Szuj-fun partjain tovább.

Nagy lármával biztatja a kocsis a három csikót, két kezében magasra tartja a négyágú kötélszárat és a favázas, vászonfedeles, könnyű kocsi csak úgy repül a göröngyös úton, árkon, pocsolyán, beszakadt hídon keresztül egyaránt.

Az út egy darabig meredek vízparton halad. Majdnem függélyes sziklafal emelkedik az egyik oldalán, másik felén pedig a meredek szakadék és a mélységben hömpölygő folyó vize látszik. Szinte félve tekint az ember a feje fölött lógó óriás gránittömbökre, meg az alatta örvénylő folyóárra, egyformán félelmes mind a kettő. Szerencsére e szakadékos útrészlet nem tart soká, hamarosan kiérünk a kiszélesedő síkra, ahol a Szuj-fun lankás, csalitos, széles földje következik.

Itt már egymást érik az orosz és koreai földmívesek telepei, a falvak és helységek már barátságosabb életviszonyok képét tárják az utazó elé.

Utunk folyton a táviró-vonal mentén halad. Néha azt gondolom, hogy nekivágódunk valamelyik oszlopnak, oly közel surranunk el mellette, aztán csaknem összeütközünk a szembe jövő khínai fuvarosokkal, kik csak az utolsó percben térnek ki a kocsi elől, pedig a postakocsis az országúton olyan nagy úr, hogy senki elől a világért ki nem térne.

Nem sokára nagyobb helység következik, zöld te-

tejű, sok tornyú fatemploma külön áll a falu közepén, a tornya tele van aggatva sok apró csengetyűvel meg haranggal. A templom mellett lakik a pópa, a legszebb ház az övé. Aztán elmarad a helység és újra a széles folyóvölgy homokos síkjára jutunk, hol letarolt kukoricaföldek, szabályos barázdájú dohánytáblák következnek. A dohány már mindenfelé régen le van törve,

Kozák falu temploma.

a megszáradt, fonnyadt kóró végén még itt-ott maradt néhány levél, öreg koreai paraszt böngészik közte.

A kocsiúton különös formájú kétkerekű bikafogatok vonulnak a földekről a koreai helység felé. A taligák hosszúszárú cirokkal vannak megrakva, a koreai legény féloldalt ül a bika tomporán, vékony pálcát suhogtat a kezében, közben meg-megrántja a gyeplőt, zsineget, mely a bika orrába kapcsolt fagyűrűhöz van kötve. A nagy vörös bika csendesen ballag, a le-

gény halkan énekel, a taliga tengelye pedig kegyetlenül nyikorog. Aztán elérjük a koreai falut. Szegény, nyomorult viskókból áll a falu, pedig a lakói jómódú földmívesek, de úgy látszik, nem kivánnak jobb lakást a kunyhójuknál. A vesszőből font, alacsony falak sárral vannak bemázolva és náddal befödve. Ez a lakóház, de ilyen az ól is, meg az istálló is. A lakásnak azonban kéménye is van, az istállónak nincsen. A ház előtt, az udvaron van a kémény és a füst a házból a föld alatt jut belé. Rendesen vastag, kivájt fatörzs szolgál kéményül, mely vígan füstöl minden ház előtt.

A koreai faluban gyereket meg férfit látni eleget, de asszony, főleg ha fiatal, nem igen mutatja magát. Rendesen elfutnak, elbujnak az idegen elől. Talán mert nagyon szemérmesek, vagy lehet, hogy más okuk van rája.

Egyszer az országúton, a koreai falu közelében, a kocsi előtt jó messze két alakot láttam. Az egyik, a férfi, teljesen fehérbe volt öltözve, a leányon élénk zöld színű szoknya lobogott. Mikor közel értünk hozzájuk, leültek a földre, az út szélére. A férfi az út felé fordulva, a leány pedig a háta mögé bujt és arccal a mezők felé nézett. A férfi biccentett a fejével, mintha köszönne, a leány pedig csak akkor mert felénk pillantani, mikor már jól elhaladtunk mellettök. Bizony nem volt a legcsunyább koreai leány és szinte meghatott bennünket, hogy a koreai legény mily naivul bujtatta el a mátkáját a széles válla mögé.

A férfi és asszonynép egyformán fehér ruhát visel, csak a fiatal lányok öltenek szines ünneplő-szoknyát. Nevezetes, hogy a koreai férfi, ha nős, folyton feszes kontyba csavarva hordja a haját, míg a nőtlenek hosszan lelógó, egyágú hajfonatot viselnek. Az asszonyok

bő szoknyája derékban széles övvel van összevarrva, ahol az öv véget ér, ott nincs semmi ruha. Fölülre bőujjú réklit öltenek, amely furcsa, rövid kis jószág, a válltól lefelé alig egy-két arasz és ahol ez véget ér, lott megint nincs semmi ruha. Szóval a koreai asszony folyton szemérmesen elfödi vállát, a de valamivel lejebb annál szabadabban hódol a dekolletázsnak, ami, úgy látszik, a koreai szemében a jó izlésnek megfelelő dolog.

További utunkban *Csumakova* nevű postaállomáson még egyszer lovakat váltunk, aztán megszakítás nélkül vágtatunk egész Nikolszkig, hova az est beálltával szerencsésen meg is érkeztünk.

Nikolszk mintegy húszezer lakosú város, mely a *Szuj-fun* kiszélesedő alföldjén, kanyargós folyóágak közötti mély, lapályos területen épült. A keletszibiriai orosz településeknek jellemző sajátsága, hogy rendesen a vízfolyások legmélyebb helyeire húzódnak le. Szinte hihetetlen, hogy szívesen tűrik az örökös árvíz veszedelmét és gázolnak a feneketlen sárban, csakhogy minél közelebb legyenek a vízfolyáshoz, hová a marháikat itatni hajtják.

Nikolszknak tarkára festett, alacsony faházai épp oly széles, sáros utcákat fognak közbe, mint akárhol Szibiriában. A házak mentén árkok szegélyezik az utcákat, amelyek hosszant futó deszkapadlóval vannak befödve. E padlózat a gyalogjárót képviseli, alatta pedig az árkoknak a vízlevezetést kellene eszközölni, ha folytonosan tele nem volnának talajvízzel, sárral és iszappal.

Nikolszk a Déluszuri vidék egy nagy kerületének közigazgatási központja. Vasút- és táviróállomás, hatalmas postahivatal, mely az egész vidéket behálózó kocsiposta-vonalaknak a központja. Itt vannak az adó-

hivatal, az állampénztár és a birószágok hivatalai és több ezer katona az állandó helyőrség.

Árúházai, bazárai, üzletei teljesen európai színvonalon állanak, míg vásárai az uszuri vidék khínai,

Nikolszk temploma.

koreai és orosz lakosságának érdekes, tarka vegyülékével a speciális keletázsiai világ képét viselik magukon.

Néhány év folyamán sokszor megfordultam Nikolszkban, hol a vasutak építési irodájában volt dolgom, meg a szükségletemet innen szereztem be, az európai leveleim is éveken át ide jöttek és rendesen akkor hal-

lottam csak hírt a házamból, ha bejuthattam a nikolszki postahivatalba.

A magyar embernek nagy ritkán jut csak ki az a szerencse, hogy a messze Keleten honfitársaival találkozhassék. Az «Ausztria» vendéglő, melyben Nikolszkban rendesen megszálltam, magyar emberek tulajdona volt. Tisztességes, egyszerű ember volt a vendéglős, egyenes, derék, nyiltszívű magyar asszony volt a felesége. Folyton sok apró szívességgel igyekeztek a segítségemre lenni és a velük töltött időkre mindig kellemesen emlékszem vissza.

A vasútépítkezések megkezdésekor a nikolszki Ausztria-hotel valóságos találkozója volt az idegeneknek és az étteremben gyakran lehetett négy-ötféle nyelvű beszélgetést hallani, amely kis babiloni nyelvzavar közepette természetesen édes zeneként hangzott a fülembe, amint a vendéglősné a gyermekeivel folyton magyarul beszélt.

Sok érdekes emberrel ismerkedtem meg a nikolszki tartózkodásom alatt e helyen és önkénytelenül is mindig egész kis karakter-tanulmányba bocsájtkoztam bele, amikor az új ismerőseimnek a megszokott sablontól a legkülönfélébb irányokban eltérő tulajdonságait latolgattam. A távol Keleten szerzett ismerőseimről majdnem kivétel nélkül azt mondhatom, hogy mindegyik valami kiváló személyes tulajdonsággal tünt ki, ami szintén sarkalni látszott őt egy különleges életmódra vagy valami speciális keresetágra, valamely rendkívüli megbizatás vagy hivatal betöltésére.

Egy kedves öreg mérnök barátom azzal szokott volt dicsekedni, hogy nemcsak hogy képes volt a munkájával egy millió értékű vagyont megszerezni, de azt tisztességesen el is tudta költeni.

A rendőrkapitányt a nyelvtudománya miatt bámulta mindenki, négy európai és öt ázsiai nyelven folyékonyan beszélt.

Egy békés kinézésű deres hajú vén technikus, kit deák korában Szibiriába internáltak, könyv nélkül megtanulta a német szociális írók jelesebb munkáit és órák hosszant képes a világboldogító tanok alaptételeit recitálni, hogy a könyvei miatt a rendőrség fel ne lépjen.

A vendéglős, az én földim, drótkötél-művész, ki a finnországi híres Imátra-zuhatag fölött egy szál drótkötélen sétált keresztül.

Strong úr, az amerikai mechanikus, új mélyfúró gépeket ralált ki és a kőszéntelepek rétegviszonyait a találmányával könnyűszerrel, pontosan meg tudja állapítani.

A német vaskereskedőnek a felesége légtornásznő volt, a békebíróné pedig diplomás orvosnő.

Nem folytatom tovább ez ismerőseim felsorolását, mert így összefoglalva az egész szinte valószinűtlen, sőt bizarr dolognak látszik, de végezetül még elmesélek egy érdekes találkozást, amelyben ugyancsak a nikolszki vendéglő éttermében volt részem, és amelynek részletei még évek multán is élénken megmaradtak az emlékezetemben.

Egy délután négyen ültünk a vendéglő asztalánál, ahol a vasút-építők társasága szokott rendesen összejönni. Egy orosz mérnök a segédjével, aki lengyel származású volt, meg egy műépítő-vállalkozó a Balti-tenger vidékéről és én. Csendesen beszélgettünk és véletlenül német nyelven folyt a társalgás köztünk. Egyszerre kocsi állt meg a ház előtt, sarkantyú-pengés és kardcsörgés hallatszott és daliás termetű lovas-tiszt lépett be a terembe.

Szibiriában ez időben még az orosz katonatisztek nagyon keveset adtak magukra. Rendesen gyűrötten, porosan, sáros csizmával, rozsdás sarkantyúval jártak, még a parádés ruhájukon is meglátszott, hogy valami olcsó szabónak az ügyetlen munkája, vagy hogy a parádé csak úgy van kölcsönvéve és másformájú emberre szabták, mint aki viseli.

Erősen feltünő jelenség volt tehát egy jól szabott és kifogástalan formájú tiszti kabát, de még feltünőbb dolog volt hétköznap frissen borotvált arcot látni, és Szibiriában szinte csodálkozásba ejtette az embert a kopaszra nyirott fő és a gondos ápolással szigorú állásba parancsolt szép bajusz.

A feltünően elegáns dragonyostiszt megállt az italokkal és válogatott izelitőkkel megrakott büffé előtt, megpendítette a sarkantyúját és konyakot kért. Jobb karját, melyet eddig felkötve hordott, óvatosan kihúzta fekete selyemkendőből, nyujtogatta, hajtogatta, az ujjait egyenként megbillegette, aztán egy kifogástalan mozdulattal eltüntetett egy pohárka konyakot, közben a legtökéletesebb berlini dialektusban társalgott a korcsmárossal és a cukros citrom-szeletkéket kanalazta.

Kellemes csengésü, lágy hangon beszélt, sürü sötét szemöldjei alatt, nagy kék szemei szelíden csillogtak, pompás délceg alakja mint egy sudár jegenye hajlongott.

A társaim csendesen beszélgettek tovább, én meg öntudatlanul is csak néztem, bámultam ezt a mesebeli szép leventét.

Amint figyelmes lett a német beszédre, oda jött hozzánk, bemutatkozott és leült az asztalunkhoz. Aztán érdeklődik, hogy kik vagyunk, és kikérdez bennün-

ket, vajjon ki honnan, mily vidékről vetődött ide a — világ végére?

A mérnök orosz volt, de az iskoláit Berlinben végezte, a segédje azonban lengyel földről származott és kifogástalanul beszélte a német nyelvet. A vállalkozó a Balti-tenger vidékét nevezte meg szülőföldjének, én pedig Magyarországról kezdtem neki beszélni. Ah! Magyarország, a gyönyörű Budapest, az igéző Duna, a bájos Margit-sziget. Gyönyörű napokat éltem át Budapesten. Istenem, milyen vidám, kedélyes világ van ottan, aztán az asszonyok! Micsoda asszonyok! Mesés aszszonyok!

A következő percben már Berlinben járt gondolatban. Ah, micsoda fejedelmi kéj volna egyszerre a piszkos fenékből átvarázslódni a ragyogó Friedrichstrasséra. Hipp-hopp, ott legyek ahol aharok! Berlin az Elizák, Fridák és Margeriták hazája. Szépek, magasak, kékszeműek, szőkék. Eleinte végtelen hidegek, kimértek, szívtelenek, bizalmatlanok. Nagyon ügyesen kell kezdeni velük, könnyen megriadnak és vége mindennek. Nagyon vigyázva, szörnyű óvatosan kell bevezetni a dolgot, míg lassan-lassan, szépen megszelídülnek, felmelegednek, majd csupa szív, csupa érzés és bizalom lesznek, végre aztán teljesen felolvadnak az érzelmeikben és sírig szerelmes, szomorú martirrá válnak. Igen, ilyenek, egészen ilyenek a német asszonyok. Nem könnyű meghódítani őket, de végtelen nehéz szakítani velük. Rendesen a kétségbeesés, a halálra-vágyódás bús, tragikus jelenetei töltik ki a szerelmi játék utolsó felvonásait.

Micsoda másképp megy ez Párisban. Páris a jelen városa. Ott csak a mát ismerik, a bolond gondol csupán a holnapra. Úgy repül az ember világos ligetből az illa-

tos berekbe, mint a szabad madár. Mindennap új dal, a tegnapi már ócska. Mindennap új ideál, a régit már elfeledtük. Ma Párisban, holnap Nizzában, majd Montecarlóban. Ma mindent készpénzzel, holnap mindent váltóval. Ma az én gondom, a holnap a bankáré meg a nagynéniké. A ma addig tart, amíg a hitellevél futja, ha ez kimerült, a ma virágos selyemfüggönye legördül, a szivárványos lámpák kialusznak, a sötét szemű, kacagó démonok más kárján lebbennek el pihenőre és a gyémántos kacsóikkal fügét mutatnak az orrod alá.

Erre aztán csomagolsz, rohansz a vasúthoz, jegyet váltasz Berlinbe, Moszkvába vagy Pétervárra, aszerint, amint a pénzügyek engedik. Megszállsz a nagynéninél és játszod az engedelmes, szeretetreméltó jó fiút, míg újból be nem áll a pénzügyi egyensúly.

Egy kissé belehevült a szép katona a meséjébe, látszott, hogy őszintén beszélt, aztán mintha megbánta volna, egyszerre belevágja, hogy: Igen, így volt ez hadnagy koromban, a nagybácsi kezelte ekkor a pénzügyeket és elég szigorúan tartott, most a magam bankárja vagyok: Kurlandban birtokaim vannak.

Már elfogyasztotta a sörét, feláll, megpendítette a sarkantyúját, és könnyed mosoly kiséretében búcsut legyintett a jobb kezével ... *Morjen* ...

Aztán még egy darabig csendesen értekezik a vendéglőssel, átvesz tőle egy csomó apró ezüstpénzt, a jobb karját újra belébujtatja a selyemkendőbe és odébb áll.

Kívülről még halljuk egyszer a szép érces hangját, amint odaszól a kocsisnak, hogy: Hajts a tiszti kórházba.

A kocsi elrobog, mi is elvonulunk, ki-ki a dolga után.

A nap hátra levő részén nem tudtam kiverni a fejemből ezt a különös szép katonát.

Alig láttam még azelőtt embert, aki néhány pillanat alatt annyira le tudta volna bilincselni a teljesen idegen környezetét, mint ez a különös dragonyos kapitány. Pompás szép alakján önkénytelenül is rajta felejti az ember a szemét. Aztán gyönyörködik minden mozdulatának kerekded tökéletességében. Amint megszólal és szép erőteljes hangját lágyan modulálja, nagy, kék szemével mintegy szelíden cirógatja a hallgatóját, szinte érzi az ember magában az ébredő szimpátia csendes hullámzását.

Előadásával szinte lebilincsel, az ügyesség pedig amellyel a három teljesen különböző nyelvet művészi tökéletességgel uralja, bámulatra ragadja az embert.

Az érdekes benyomások élénk hatása alól sokáig nem tudtam szabadulni. Önkénytelenül is a szemem előtt lebegett a szép levente alakja, amint az első percben megláttam, aztán folyton azon gondolkoztam, vajjon milyen lehet e különös embernek a sorsa folyása, milyen lehet a multja, a jelene, a szíve, a lelke? Örömmel hittem volna el, ha azt hallom, hogy biborban született, szívesen képzeltem el, hogy a múzsák hősnek, vezérnek, fejedelemnek szánták és csak talán valami balsors játszik bele az élete folyásába, vagy valami irigy varázslat kényszeríti, hogy itt a közönséges szürke ruhás, ráncos homlokú, gondtól görnyedő napszámos emberek közt éljen, ahelyett, hogy napsugáron járna, arany trónon ülne és százezrek fölött uralkodnék.

Ily fényes sorsot szántam a különös szép leventének, aki a futó ismeretség után oly élénk bámulatot keltett bennem.

A következő este egyedül ültem a szálló verandá-

ján, a vendéglős odajött hozzám beszélgetni. Első dolgom volt a tegnapi új ismerősre terelni a beszélgetést és faggatni kezdtem, hogy az érdekes dragonyos kapitányról nem tudna-e elmondani valamit? A vendéglős már évtizedek óta élt orosz földön és nagyon elszokott a magyar szótól, de csodálkozásomra egyszerre magyarul kezdett beszélni, hogy senki más meg ne értse.

Kurlandban született, azt mondják az anyja egy híres szépségű grófné volt, akinek eredetileg nem volt nagy vagyona, de valahonnan dús évi-járadékot húzott. A fiúra költötte mindenét. Hercegileg neveltette. Előbb orosz földön, majd Berlinben járatta iskolába. Aztán felvétette a gárda-ezredbe, hol a daliák legszebbike volt.

A hadnagy vígan élt, mesésen költött, játszott és nem fogyott ki a kalandokból. Mindebből aztán pénzzavarok keletkeztek. Adósság, botrány és még egyéb bizonytalan, sötét dolgok. A felsőbb intéző körök jónak látták beleszólni az ügyébe. Eltávolították Európából és egy szibiriai dragonyos-ezredbe osztották be szolgálatra.

Szibiriában folytatta a játékot, az adósságcsinálást és a legképtelenebb kalandokba kezdett. Az évi járadéka felét sem fedezi az adósságainak és végnélküli pénzzavarokkal küzködik. Most itt van Nikolszkban. Ide úgy vetődött, hogy átutazóban volt, de végkép elfogyott a pénze, tehát képtelen volt tovább menni. Felkötötte jobb karját, reumatikus görcsöket szimulál és a tiszti kórházba szállásolta be magát. Néha kikocsizik a távíró-hivatalba, hol állítólag pénzt vár, aztán ide jön egy kis erősítőre, amelyért mindig adós marad, mert nincs apró pénze, sőt a kocsis díját is rendesen tőlem kéri kölcsön.

Ámulva, szomorúan hallgattam az elbeszélést, egy-

szerre rohamosan foszlottak széjjel az illuzióim és önkénytelenül is az a kérdés tolult az ajkaimra, hogy vajjon mikép tűrhetnek meg egy ily alakot a hadseregben?

A vendéglős, úgy látszott, hogy készakarva hagyta a meséjének a legvégére annak legérdekesebb részét. Kiszámított, lassú nyomatékkal beszélve, azzal fejezte be, hogy csupán a születésére való tekintetből tartják meg a hadseregben, mert egy nagyon magas állású ember, — némelyek szerint egy koronás fő — volt a szép katona atyja.

Nikolszkban hamarosan elvégeztem a bevásárlásokat, minden szükséges élelmiszert, téli ruhát beszereztem a munkásaimnak és mindent kocsira rakva, egész karaván indítottam útnak Mandzsuriába a telepemre.

Gyorsan ment a bevásárlás és a felkászolódás és minden úgy volt kiszámítva, hogy mielőtt odakünn a raktárak teljesen kiürülnének, már megérkezik az új szállítmány.

Mindezen dolgokkal és az utazással öt napot töltöttem el, a hatodik nap estéjén már magam is otthon voltam. Nagyon nehezen vártak már az embereim, mire megjöttem, a raktáros már az utolsó zsák lisztet is kiadta, a rizs- meg a hal-készlet is elfogyott és egészben véve alig volt már valami ennivaló.

Az építés-vezetőség raktáraiba küldtem kölcsön rizsért, lisztért. Kaptunk is néhány zsákkal, de mivel ott is fogyatékán volt a készlet, hát ezzel mindössze csak egy napot nyerhettünk.

A határszéli kozákfalvakban sem lehetett élelmiszert kapni. A kozák a buzáját rendesen eladja és a lisztet pénzen veszi, aki pedig a maga buzáját fogyasztja,

az a falu rozoga kis vizimalmán csak annyit őröl egyszerre, amennyi épp egy hétre szükséges neki, így aztán eladó liszt-készlete senkinek sincsen.

Nem volt más hátra, mint bevárni az útban levő szállítmány megérkezését. Mikor a nyolcadik nap is eltelt és a kocsik még nem érkeztek meg, lovas küldönczöt küldtem eléjök, hogy sürgessék a jöttüket vagy legalább valami hírt hozzanak felőlük.

A kilencedik nap már az éhinség napja volt. A khinaiak abban hagytak minden munkát és tétlenül hevertek a sátraikban, az utolsó néhány tégla teát osztották szét maguk között, és egész nap csak teáztak meg a rézpipáikat szívták. Kellemetlen csend töltötte be a vidéket, a munkahelyen eldobált szerszámok, felforgatott talicskák hevertek, mint egy elhagyott csatatér, oly szomorú, siralmas volt a vidék képe.

A khinai sátorgazdák egész nap a házam előtt ültek és pipázva, tanakodva várakoztak a kocsikra. A nagyétvágyú koreaiak vigasztalhatatlanok voltak. Szörnyű szomorú ábrázattal panaszolták el a gyomruk ürességét és elkeseredésükben a hancsin-készletüknek hátgak a nyakára, amitől aztán még mélabúsabbak lettek.

Még a csirkék is sínyleni látszottak az elmaradt rizs- és köles-hulladékot, amiből mindennap kijutott a részük és egész nap könyörögtek valami kenyérhulladékért. Ha a házból kiléptem, minden szem kérdőleg, szemrehányólag tekintett felém, mintha azt mondanák: Gazduram, mi lesz velünk? Éhen halunk!...

Csak biztattam őket tovább, hogy majd megjönnek a kocsik, de tulajdonképp magam a legkevésbbé tudtam, hogy mitévő legyek.

Estére aztán megjött a lovas-küldönc, aki előadta, hogy csakugyan meglelte a karaván̈t, mindössze

harminc likométerre a határtól. Egy éjjeli tanyán, hol pihenőt tartottak, a lovaik elszabadultak és közülök három nyomtalanul eltünt. Napokig hajhászták őket és míg minden ló meg nem került, nem akarták folytatni az utazást. Mikor a küldönczöm odaért, már megtalálták a szökevény lovakat és így aztán remélhető, hogy holnap reggelre megérkezik az egész karaván.

Ezek után már nagyon közel jutottam ugyan a dolgok jó megoldásához, de hát egyelőre még nem volt segítve rajtam. Nagy csendesség uralkodott ez este a telepen és üres gyomorral elégedetlenül feküdt le a népség.

Nekem sem voltak valami rózsás álmaim ez éjjel, folyton az forgott a fejemben, hogy miért is nem utaztam egy héttel előbb Nikolszkba, úgy ma minden rendben volna, aztán meg, hogy a világ akármely sarkában, bizonnyal egyszerűbb volna a dolgom, mint itten. Írhatnék vagy telegrafálhatnék élelmiszerekért, vagy legalább kölcsönbe kaphatnék valahonnan, de itt a világ legvégén, a rengeteg erdőben vajjon hát mihez kezdjen az ember?

Ez alkalommal először éreztem, hogy csüggedés környékez, hogy levertség és elégedetlenség fog el és beláttam, hogy a szabadsághoz és függetlenséghez, amikért annyira rajongtam, mily közel áll a tökéletes elhagyottság.

Másnap már nem tudtam otthon kiállni a várakozást. A vállamra vettem a vadász-puskát és az út mentén lassan elindultam arra, amerről reméltem, hogy a kocsik jönni fognak.

Jó néhány kilométernyi kóborlás után a patakvölgy szűkülete és az erdő elmaradtak mögöttem, a széles

mellékvölgyek találkozásával egy kiterjedt bozótos síkság mentén, hosszan el lehetett látni az orosz határ kéklő messzeségébe.

Egy kidőlt nyírfa-törzsre ülve néztem a száraz avar közt kanyargó út elvesző vonalát. Bizony azon a nehezen várt kocsiknak még híre sincsen.

Amint ott ülök, egy sor felpakolt, kék ruhás khínai lassú egymásutánban lépked el mellettem. A kocsiút menti keskeny gyalogösvényen ballagnak tovább az orosz határ felé. Amint jobban szemügyre veszem őket, meglepődve fedezem fel, hogy az én munkásaim közül valók. Mennek, mint a vándor-fecskék, egy áldottabb táj felé.

Lehangolva, kedvetlenül, tanácstalanul néznek újra a kigyózó úton végig. A messzeségben elvesző tájon nem látszik semmi változás, mindössze egy csendesen mozgó fehér ponton akad meg a pillantásom, amely mintegy lassan lebegő fehér pillangó látszik közeledni felém. Egy kevéssel később már világosan kiveszem, hogy a sárga-barna avar-tenger fölött csendes lebegéssel egy fehér vadászsólyom úszik. Óvatosan átvizsgál minden hajlást, bokrot, berket. Talán már egy félórája is elmult, hogy önkénytelen követem a szemeimmel, de még nem láttam, hogy egyszer is lecsapott volna valami zsákmányra. Úgy látszik, hogy szegény, szerencsétlen vadásznak még ma sem akadt reggelire való falat.

Amint lassan közelebb jő, önkénytelenül is lehuzódom a vastag nyírfatuskó mögé, a puskát készen tartva várom a közelgő szép fehér madarat. A sólyom csak úszik csendesen tovább. Néha széltébe veszi a völgyet, aztán megint visszafelé szállva feljebb kerül és csaknem vízszintes vonalban alacsonyan cirkál a sűrűség fölött. Lassan célbaveszem és egyszerre csak eldurran a fegyver.

A vadász-sólyom szárnyaszegetten hull le a száraz avarba.

Magam se tudom, hogy miért lőttem le szegényt, meg azt sem tudom, hogy miért mentem utána? Mindössze azt éreztem, hogy szükségem volt valamire, ami egy kissé megrázzon; a puskadurranás, meg a vérében vergődő szegény madár látása kissé feltüzelt . . . Amint felemeltem, csodálkozva vettem észre, hogy a galambnagyságú madár könnyű mint a lepke, alig volt rajta valami húsféle, csak a nagy szárnyai, meg a fehér pehelyruha a mellén. Úgy látszik, a rétek vadászára már rossz világ jár. A fácán-fiókok megnőttek, a kövér fürjek elköltöztek, a szabad sólyomra a koplalás időszaka költözött be.

Szinte megsajnáltam, hogy lelőttem szegényt és egy pillanatig úgy éreztem, mintha a sorsa folyásában az enyémhez látnék valami hasonlót.

Amint így gondolkozva nézem egy darabig a véres mellű fehér madarat, egyszerre a hátam mögött megszólaló hangra meglepetve tekintek vissza. A kocsisom állt mögöttem és figyelmeztetett, hogy: Ime amott jönnek már a lisztes kocsik!

HETEDIK FEJEZET

A tél Mandzsuországban.

November hó közepén egyszerre —20° C-ra szállt le a hőmérséklet. A föld egyszerre kőkeményre fagyott meg és már lehetetlen volt ásóval vagy csákánnyal széjjelfeszegetni. Néhány napi esős délkeleti szél a havat is meghozta, mire aztán egy csapásra minden földmunka megszünt.

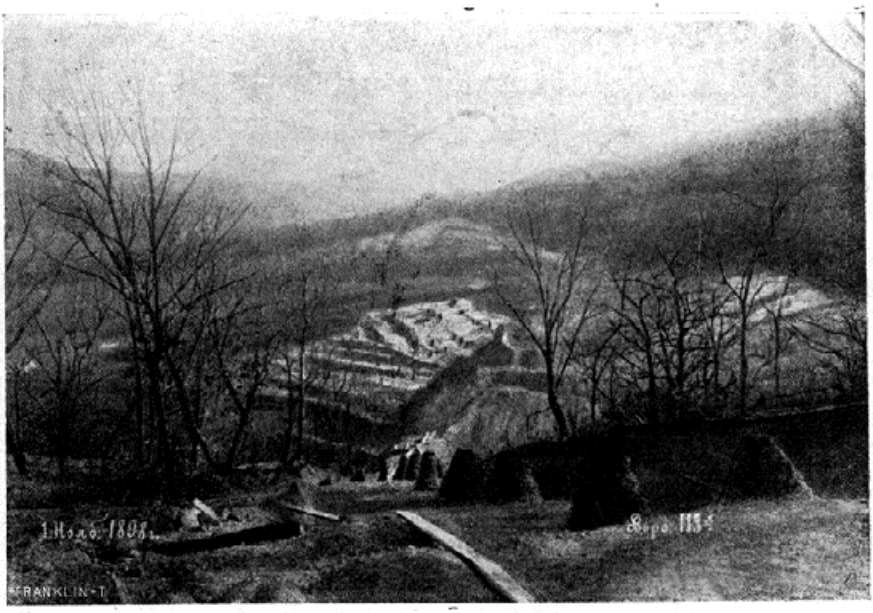
Csak nagy üggyel-bajjal tudtuk a behavazott munkahelyeket felmérni, mire aztán a khinai földmunkások megkapták a munkadíjaikat és sietve költöztek be Nikolszkba vagy Vladivosztokon át hazavitorláztak Sangtung tartományba.

Decemberben a széljárás végkép megfordult. Dermesztő hideg, száraz észak-nyugati szelek söpörték állandóan végig a téli vidéket, amelynek nyomán a hó majdnem egészen eltünt, bár a napos helyeken sem emelkedett többé 0-fölé a temperatura.

A szélcsendes napokon a jelentékeny hideg mellett is igen kellemes volt a szabadban való tartózkodás. A levegő állandó szárazsága okozta, hogy zuzmara sohasem jelent meg a fákon. A légkör tiszta, átlátszó, az ég azurkék, a friss téli lég csodálatosan üdítő hatású volt, a holdas éjek gyönyörű világosak, a csillagok pedig különösen fényesek, ragyogók voltak.

November hó végétől kezdve mindennap derült kék ég, verőfény, napsugár, délfelé —10° C — száraz hideg volt az időjárás képe. Szóval a képzelhető leggyönyörűbb tél.

A szikla-bevágásokban, hol dinamittal, lőporral és zúzó-rúddal feszegettük a követ, az ősz folyamán orosz katonák állottak munkába. Botosban, bőrködmönben,

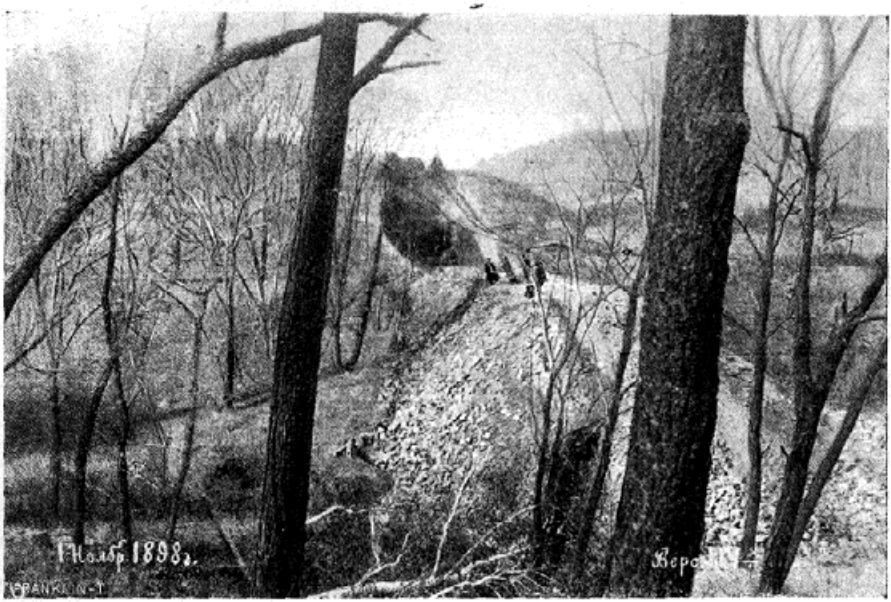

Épülő vasútrészlet.

keztyüskézzel feszegették naphosszat a kemény sziklát. A rövid, hideg téli napokon bizony nem járt fényes keresettel a munkájuk, de azért mégis türelmesen dolgoztak tovább, hogy karácsonyig összekereshessék az ünneprevalót.

A khinai famunkások, a fürészelők, a talicska-gyártók és a tüzifavágók hosszabb terminust tűztek ki maguknak, ők a khínai újév előtt nem szüntetik be a munkát.

A szegény khinai az egész esztendő folyamán majdnem szünet nélkül dolgozik, mindössze három nagy ünnepet ösmer: Tavasszal a sárkány ünnepét, amely az ötödik hold ötödik napján van, nyáron a hold ünnepét, amely a nyolcadik hold tizedik napjára esik, és az újév ünnepét. E három ünnepet, de főleg az újévet még a legszegényebb ember is megüli. Disznóhús,

Sziklabevágás.

kaolán-szesz, ningutai édességek, ópium és a kockajáték azok a földi gyönyörűségek, amiket ily ünnepnap meghoz nekik.

Az élet eme magasabb fényűzéseihez természetesen pénz kell. Ameddig a megtakarított keresmény futja, addig nyúlik az újesztendő ünnepsége is.

Igy aztán decemberben a környezetemben minden ember a nehezen várt napok közeledtét számítgatta,

amikor majd az egyhangú fáradságos életébe az ünnepek változást hozó kellemességeit keverheti.

Az épülő vasút mentén a hivatalos időszámítás az orosz Juliánus-naptár szerint történt, így aztán abban a különös élvezetben volt részem, hogy egymásután három újesztendő-napot is ünnepelhettem.

Gregorianus vagy oroszosan újstilű naptár 12 nappal előzi meg a régi időszámítást, így az orosz naptár szerint az én újév napom december 20-ára esett, a khinai újév napja pedig 1899. év január 29-ére.

A khinai időszámítás ép úgy, mint a mohamedánus, a Hold járása szerint igazodik. Az újhold mindig a hónap elsejét jelenti, az évet azonban a mohamedánusoktól eltérőleg a khinaiak már kikerekítik szoláris esztendőre. A 29, illetőleg 30 napból álló hónapok a mienkhez képest 11 nappal rövidebb esztendőt adnak.

A khinai naptár a szökőévbe egy egész hónapot igtat közbe, illetőleg valamelyik hónap kétszer számítódik. Úgy hogy 19 egymásután következő év közül hét év 13 hónapos lesz.

A rendes khinai év 354—355, a szökőév pedig 384—385 napot számít.

Az 1898. évünknek megfelelő khinai esztendő 384 napból állott és a harmadik hónapját, illetőleg holdját számították duplán. Az 1900. évünknek megfelelő khinai esztendőben pedig annak nyolcadik holdja számítódott kétszer.

Míg a nap és holdév közötti különbség folytán a mohamedánus újév és vele a többi ünnepek is lassan végigvándorolnak mind a négy évszakon, addig a khinai újév napja ily módon mindig ugynazon évszakra esik és pedig a mi naptárunk szerinti január 20-a és február 19-e közötti új holdra.

A különféle naptárak közötti idő-differenciáknak az volt az előnye, hogy nyugodtan eltölthettem az ünnepeimet a nikolszki és vladivosztoki ismerőseim körében és az újév után még mindig jókor érkeztem vissza Mandzsuriába, hogy orosz munkásaimat az ő ünnepjeik előtt kifizethessem.

A fizetések után a munkafelügyelőim, a vállalkozók, az építés-vezetőség hivatalnokai, szóval aki csak tehette, elindultak ünnepelni Nikolszkba. Én magam maradtam a telepen két orosz cselédemmel.

Egy szép fiatal fenyőt vágattam ki a hegytetőn és az orosz karácsony estéjére beállítottam a szobámba, aztán meggyujtottam alatta néhány gyertyát és a fenyőillatos csendes, meleg szobában egyedül töltöttem el az estét. A cselédeim a saját lakásukon élvezték az ünnepi terített asztal örömeit és oroszosan egész nap pajtásaikat vendégelték.

Amint úgy egészen magamra maradtam, önkénytelenül is más időkre és más környezetben eltöltött ünnepekre kellett visszaemlékeznem. Még csak egy évvel előbb is Sanghaiban villanyfényes ragyogó teremben ünnepeltük a karácsonyt. Bájos hölgytársaságban, víg zeneszó, mosoly, kacagás és tánc tölté ki az ünnepest elröppent óráit és mindezen vígságok reflexsziói mellett ott abban a szegényes zsúpfedelű viskóban teljesen egyedül is oly sajátságosan jól éreztem magam. Lakcipő helyett vastag szőrcsizma volt a lábamon, frakk sem volt rajtam, sem keményített gallér, csak egy szürke gyapjúing meg az ócska vadász-zubbony, mégis amint úgy egymagamban csendesen bámultam bele a fenyő alatt reszkető szelíd gyertya-láng fényébe és az alig letűnt utolsó esztendő oly érdekes küzdelmeinek képsorozata újból átvonult a képzeletemben, úgy éreztem,

hogy oly elégedett, mint akkor, talán még soha sem voltam.

Már jól előre haladt az este, midőn egyszerre csak halkan kopognak a konyhaajtón.

Két vastagon öltözött prémsapkás, átfázott khinai tipeg be a szobába. Az egyik a kovácsom, a másik a segédje. Sokszor eljönnek esténként beszélgetni. Ma szokatlanul későn érkeztek. A szobám ajtaja előtt megállanak és behajlonganak: «Csifán tundza — jó estét gazduram!» Kezdi az öregebb. Nagyon hideg van odakinn. Aztán a tűzhelyhez húzódnak melegedni.

Lassan lebontják a nyakuk köré csavart kendőket, leteszik a nagy prémes sapkát. A báránybőr-subát ledobják a földre, a tűzhely mellé, aztán az öreg tört oroszsággal, de a sajátságos khinai elbeszélő-tempóban kezdi elmesélni a késői látogatás okát. Ily khinai népies elbeszélőt hallgatva olyan-féle benyomás keletkezik az emberben, mintha valakit egy sor lépcsőn felfelé haladni látnánk, aki egy időre minden egyes lépcső-fokon különkülön megáll.

— Ünnep van máma. Nagy ünnep. Orosz ünnep. Az orosz ünnep rossz dolog a khinaira. Ünnepen az orosz részeg. A részeg orosz megveri a khinait. Minket is megvertek máma. A kozákok vertek meg, mert nem volt pálinkánk. Most vertek meg este, mert már elfogyott a pálinka. Itt nincs részeg kozák. Itt jó helyen vagyunk, ma éjjel itt hálunk. Aztán leül a ládára.

Megkínálom dohánnyal. Hajlong egy darabig, aztán elkészít egy cigarettát, rágyujt és csendesen szivogatja. A segédje, nagy, szikár khinai, szótlanul, tiszteletteljesen ácsorog mellette. Midkettőnek frissen van beretválva a homloka, egyformán simára van fonva a haja, egyforma kékszövetű, rézpitykés, vattás ködmön van

rajtuk, mindkettőnek fehérszőrű kutyabőrharisnya fedi a lábaszárát, vastagtalpú, nagy nemez félcipő van ráhúzva.

Teljesen egyformán vannak öltözve, de az egyik az öreg mester, a másik meg a tudatlan fiatal legény.

Amint félig elszívta a szivarkáját, odaadja a fiatalnak. Az egyet dünyög, mosolyog, lekuporodik a földre és guggon ülve élvezettel szívja tovább a félcigarettát, aztán az orrán át csendesen eresztgeti a füstöt.

Sokszor elismétli az öreg az ő szomorú esetét. Nem lehet ma másfelé terelni a beszélgetést. Fájdalmasan emelgeti az összevert tagjait és lassan egészen lefekszik a tűzhely mellé a báránybőr subára.

Künn a cselédházban az orosz legények vígan kártyáznak, bizonyos, hogy reggel előtt nem lesz vége a mulatságnak, nem tudom hát hova küldeni ezt az elgyötört két szegény embert, megtűröm őket a hajlékomban, ha már oly bizalommal menekültek hozzám.

Bereteszelem a szobám ajtaját és magam is nyugalomra térek. Miközben a karácsonyfa alatt a gyertyákat oltogatom, mind élénkebben alakul ki bennem a meggyőződés, hogy az eddigi munkám sikere és annak lehetősége, hogy teljesen idegen létemre a világnak ezen különleges pontján pozicziót tudtam szerezni, mindössze csak azon fordult meg, hogy kezdettől fogva mindig föltétlen bizalommal volt hozzám a szegény, nyomorult khinai munkás.

NYOLCADIK FEJEZET.

A mandzsuországi vasútépítés tavaszi epizódusai.

Január havában váratlan kellemes vendég érkezése hozott változatosságot az egyhangú erdei életbe. Egy fiatal francia természetbúvár keresett fel, az építésvezetőség ajánló-levelét hozta és az volt a kívánsága, hogy a telepen adjak neki lakást, hogy a néhány hónapra terjedő tudományos kutatásait innen intézhesse. B. úr egyenesen Párisból érkezett Vladivosztokba és a Jardin des Plantes megbízásából Kelet-Szibiria állat és növényvilágát akarta részletes tanulmánya tárgyává tenni és a Párisi muzeum számára a jellemző fajokat összegyüjteni.

Igaz örömmel osztottam meg a lakásomat a fiatal kutatóval, akinek jöttével mintha új élet költözött volna be a kis telepre.

Kellemes vadászkirándulások, kedélyes beszélgetések, érdekes vitatkozások töltötték ki ezután a téli napok egyhangú óráit.

A Sanghaiból jövő angol és német folyóiratokhoz meg a budapesti magyar ujságokhoz a párisi francia lapok példányai érkeztek, amik bőven elláttak bennünket olvasni valóval és megvitatni való témákkal.

B. úr kitünő vadász, ügyes tömő és preparátor volt. Nemes gondolkozása, lebilincselő egyénisége, a termé-

szetért való rajongása és az érdekes életpályája, egy a mindennapi sablontól messze elütő ideális embert ismertettek meg benne.

Ugyanekkor a vasúti építésvezetőség is nagyban kibővítette a személyzetének létszámát.

A határszéli hegyipálya építésének ellenőrzését egy fiatal orosz mérnök vette át, ki egyenesen Sankt Peterburgból jött ki ide a világ végére és a telepemtől mindössze néhány kilométer távolságra rendezte be a lakását és az irodáját.

Mindjárt az első találkozásnál arról győződtem meg, hogy a véletlen kiválóan intelligens, kellemes főnökkel hozott össze.

Így aztán az újév folyamán beállt változások folyton tűrhetőbbé tették az elzárt, egyhangú életet és teljes bizalommal és a legjobb reményekkel töltöttek de a jövő iránt.

Egy verőfényes februári délután, a telep környékén valami érdekes madárvonulásra lettünk figyelmesek. A mi nagyfejű magtörőinkhez hasonló madarak húztak keresztül a völgy ritkás nyírfái között, ami aztán B. urat egy rögtönzött vadász-kirándulásra ösztönözte.

Vállunkra vettük a serétes puskát és lassan megindultunk a völgy-hajlás mentén a tölgy-erdők felé.

A mandzsuriai erdők madárvilága így februáriusban, bizony még nagyon szegény. Eddig a harkályok, varjak és törpe szarkákon kívül csak az erdei fogoly és néhány sólyom meg bagoly kitömött bőre ékesítette az ornitológus szobáját. Szinte érthető tehát, hogy az átvonuló új madárfaj látása szinte lázba hozta, és hőn óhajtott vágya volt, hogy az új jövevények közül néhányat meginvitáljon a párisi múzeum díszes üvegszekrényeibe.

Bár eléggé siettünk utánuk, a vadászatban nem sok

szerencsénk volt. Az átvonuló vendégek hihetetlen gyorsan tovább húztak és mi a hangjukat sem hallottuk többé. Mindössze néhány vörösfejű fekete harkály került terítékre, bár nagyon óvatosan menekültek előlünk, nem menthették meg a bőrüket egy párisi utazás fáradalmaitól.

Ily kedélyesen cserkészve, messze elkalandoztunk az egymásba ágazó völgyek mentén.

A szakadékos völgyfenéken csekély, fagyos hó borította a talajt. A sűrűség alján is fehérlett még a hó, de a ritka erdővel benőtt hegytetőkről a szél már rég elseperte a téli takarót. Mindenfelé egyhangú, szomorú barnaság ömlött el a közeli száraz avaron.

A völgyek közt bejárt, nagy kerülő után végre egy erősen kiemelkedő magaslat tetejére értünk. Előttünk a Ta-he-jas patak fővölgye messze elnyuló kanyarulatokban látszott. A szemhatárt szegélyző kék hegyvonalak finom hullámokkal vesztek bele a távol kékjébe.

Mérföldekre terjedő körben előttünk élettelen, szunnyadó, csendes, téli, táj feküdt kiterítve. Fölötte a végtelen tiszta légen át a délutáni nap csodálatos finoman elömlő színárnyalatok bájos skáláját ragyogtatta.

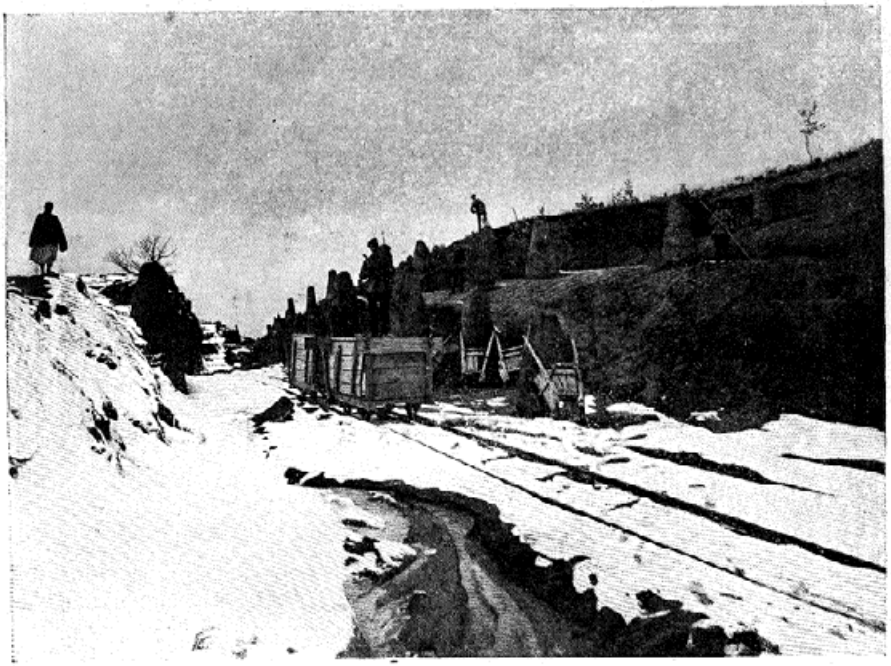
Szótlanul a messzeségbe bámulva állunk egy darabig a magaslaton, aztán csendesen leereszkedünk a hegygerinc túlfelén leeső meredek lejtőkre.

A mélységes csöndet egyszerre kalapálás, ütemszerű zakatolás szakítja meg, kissé később gőzgép sistergése, a henger pöfögése és ember-hangok kaosza hallatszik a hegyoldalból.

Amint lejebb megyünk, a kikezdett hegylejtőszikla-fala előtt működésben levő gőzfúró-gépeket látunk, melyek körül egész csoport munkás forgolódik. Láthatólag az alagút-fúrás első előkészületeinek megkez-

dése folyik. Lassan leereszkedünk a munkahelyre, a mindenfelé foglalatoskodó orosz és khinai munkások sokasága közé.

G. mérnököt is hamarosan felfedezzük, aki a fúrógépek működését figyeli, dirigálja, a munkásait tanítgatja, a felügyelőit figyelmezteti az elővigyázati rend-

Téli táj az épülő vasút mentén.

szabályokra, szóval látszik rajta, hogy nagyon komolyan el van foglalva. Mindamellett igen szivesen fogad bennünket, mindjárt nekünk is a gépeit kezdi magyarázgatni, meg a munkásai miatt panaszkodik, akik még teljesen járatlanok a gépkezelésben.

Amint így elbeszélgetünk, a rövid téli délután már alkonyra hajlik és ideje van haza indulni. A mérnök kiadja a rendeleteit a felügyelőknek, aztán meghív ben-

nünket teára a lakására. A hegylejtő mentén, lent a kocsiúton egy könnyű három-lovas orosz fogat várakozott, mellette két lovas-kozák volt az őrség. Hamarosan elérjük őket és hárman elhelyezkedtünk a tarantászban.

Amint megindultunk, a két szélső mongol szürke mindjárt galoppba vágott és csak úgy repült velünk a troika a fagyos, kátyus úton. Az ülésen jól meg kellett fogózkodnunk, mert veszedelmesen dobált bennünket a kocsi ide-oda, a kocsis pedig szünet nélkül biztatta a vágtató két szélső lovat. A középső a rudas, elnyúlt hosszú ügetéssel, játszva győzte le a két vágtató társát.

Egy széles mellékvölgy hajlásában hamarosan elértük a kis telepet, ahova igyekeztünk.

A mérnöki iroda épülete csak valami kevéssel volt nagyobb a többi apró faháznál és csupán két szobát, meg néhány apró mellékhelyiséget foglalt magába. Az egyik tágasabb szobát az iroda foglalta el, míg a másikban a mérnök lakása volt berendezve.

Az irodában rajzolók, irnokok, munkafelügyelők foglalkoztak, meg néhány khinai tolmács értekezett a különféle ügyesbajos khinai munkás-emberrel. Innen a mérnök átvezetett a saját szobájába.

Bár már hallottunk róla, hogy feleséges ember, mégis szinte meglepődtünk, mikor egyszerre egy elegáns fiatal hölggyel állunk szemben, aki a bemutatkozás után azonnal németül meg franciául kezd beszélni velünk Nemsokára teát hoztak be, mire én a mérnökkel a rajzasztal mellé telepedtem, a teánkat is ott fogyasztottuk el és közben az alagút-tervek részletes átvizsgálásába fogtunk. Míg a kedélyes párisi a háziasszonynak mesélgette el a mai élvezetes vadászkirándulásunk részleteit.

A szobában három egyszerű asztal, néhány szék, kofferek, meg egy ruhás fogas az egész butorzat. Két

hímzett japáni páraván mögött valószínüleg a hálószoba berendezés rejtőzködik.

Ebben a szűk, szegényes környezetben szinte be nem illő, de legérdekesebb látni való mindenesetre a kedves, elegáns háziasszony volt.

Amint a tervek átnézésével elkészültünk, még egy kis oroszos ceremónián kellett átesnünk, ugyanis a névkérdést kellett megállapítanunk. Az orosz társalgásban mindenkit, bármily rangú és rendű ember legyen is, a keresztnevén és az atyja keresztnevén szólítanak, ami amellett, hogy nagyon kényelmes szokás, egyúttal azonnal bizonyos bizalmas jelleget hoz bele a társalgásba és a rangok és címek emlegetésének émelyítő szokását kellemesen feledteti. E névkérdés elintézésén az ismeretség első perceiben szoktak átesni az oroszok. Igy tudtuk aztán meg kölcsönösen egymásról, hogy a háziasszony neve Sztipanovna Szerafina, a mérnöké Julianics Iván, továbbá hogy B. úr ezután Kamillovics Hugó lesz, engem pedig Mihailovics Károly-nak fognak szólítani az orosz társaságban.

Aztán a lakás-viszonyokról kezdtünk beszélni. Julianics Iván elmeséli, hogy a vonalnak egy távolabbi szakaszán már megkezdték az új telepnek az építését, ahol nagy lakás és tágas irodahelyiségek állanak majd rendelkezésére, szóval minden kényelemből kijut majd a részük.

Erre én tavalyi primitivus életünk részleteiből meséltem el egyet-mást, mikor még egész nyáron sátor alatt laktunk, szabadtűzön készült eledelen éltünk, amihez képest a mai faházaink is nagyon előrehaladott állapotot jelentenek, de hát a vasútépítőknek a kényelemérzet igen változatos skáláján kell fokozatosan átesniök, míg a sátor alatt vetett szénaágytól eljutnak a villanyfényes Pullmann-kocsi bársony pamlagáig.

Kamillovics Hugó nem lett volna igazi francia, ha kifejezést nem adott volna igaz bámulatának Sztipanovna Szerafina fölött, aki elkisérte az urát ide a világ végére és kész vele megosztani a szegényes fakunyhót is, míg a többi vasútépítők feleségei a villanyfényes Pullmann-kocsira várakoznak.

Aztán a legutóbbi rablóhistória került szóba. Bár mi már hallottunk egyet-mást az esetről, kérésünkre Julianics Iván részletesen előadta a nem mindennapi történetet.

Egy este a vonal mentén a kozák őrség fegyveres khinai rablóbandát lepett meg, amint a khinai munkásokat fosztogatta. Nyolcat sikerült elfogni közülök, és bekisérték az őrtanyára. Másnap reggel, mikor az őr élelmet akart nekik beadni a kamrába, hova zárva voltak, a rablók leteperték az őrt, kitörtek és a völgy mentén futva menekülni kezdtek. A kozák őrség azonnal fegyverbe lépett és hamarosan levadászott öt rablót. Mindössze három tudott épp bőrrel elmenekülni közülök. Eddig a dolog elég egyszerű lett volna, a nehezebb csak aztán következett. Mi történjék most már az elesettekkel?

Mindenesetre bizottságnak kell kijönni a helyszinére, hogy az esetet megvizsgálja és a hivatalos jegyzőkönyveket felvegye, csak aztán lehet szó a rablók eltemetéséről.

Ez időben a mi vidékünk a ningutai *fudutun* adminisztrációja alá esett, világos volt tehát, hogy legelébb is őt kell értesíteni a dologról. A határról már táviróvonal vezetett Ningutába. A khinai tolmács a mérnök nevében megtáviratozta az esetet a *fudutun*nak és további utasításokat kért.

A kényelmes mandarin, dacára a többszöri sürgetésnek, három napig váratott a válasszal és végre is

azt a lakonikus táviratot küldte, hogy ha már a rablókat agyonlőtték, hát minden rendben van, a rablók fejeit azonban be kell szolgáltatni az ő hivatalába, *Ningutába*, hol azok a jamen előtt ki fognak függesztetni.

Három napig feküdtek a rablók eltemetetlenül, aztán az utólagos lefejezés és a különleges küldemény hivatalos csomagolása és expediálása következett . . .

Mindezen hátborzongató história az irodától alig száz lépésnyi távolban játszódott le és három egész nap tartotta izgatottságban a kedélyeket. Most természetesen már mosolyogva mesélte el Julianics Iván a rémhistóriát, Sztipanovna Szerafiná-ról pedig úgy látszott, hogy az egész esetből főleg a szörnyen kedélyes khinai adminisztráció eredetisége ragadta meg legjobban az érdeklődését.

Már jó későre járt az idő, midőn elbúcsuztunk és elindultunk haza felé.

Az úton a francia, ki a mai kirándulásunktól egészen el volt ragadtatva, szokása ellenére nagyon beszédes volt.

Eleinte a Párisban átélt idők reflexióit szövögette össze az újabb benyomásaival és mintegy önmagával tépelődve, a mult és a jelen fölötti csendes szemlélődésbe merült.

Egy darabig a párisi élet nyugtalanul hömpölygő árjáról beszélt, ami oly ellenállhatlan erővel ragad magával minden fiatal embert, aztán arra tért át, hogy ő mily hamar megunta azt a léha életet az összes mesterkélt élvezeteivel, a ragyogó szemű, törékeny, ideges asszonyaival, úgy hogy Páris minden élvezetéit, összes ragyogó szépségeit végképp el tudja feledni, ha a vadon isteni szabad levegőjét szívja és az ismeretlen tájak rejtélyes madárvilágára gondol.

Aztán ugyanígy van a művészettel is. Egy magányos tilinkó hangja, mely az erdő szélén hallatszik, vagy az éjji madár egyhangú kis csattogó muzsikája jobban megreszketteti a szivét, mint a legművésziesebben előadott szimfónia. Hisz aki meg tudja érteni a természet ezer apró rejtett szépségeit, nem szorul arra, hogy valamely művész azt neki felfedezze és talán fényes keretbe foglalva elébe tárja, mert az igazi gyönyör érzetét keltve fogékony lelke előtt önként bontakozik ki a természet ezer örök bájosságú színjátéka . . . Ma a hegytetőn, a téli délután ragyogó varázsszineivel bevont bájos tájék képe mélyebb gyönyört keltett fel a lelkében, mint a legmesteribb kézzel megfestett, világhírű vászon.

Aztán mintegy tréfálkozva, azzal fejezte be az elmélkedését, hogy a mai vadászkirándulásunk sem volt egészen eredménytelen, mert az átvonuló ismeretlen madarak közül egyet sem tudunk kézre keríteni, mégis, mintha kárpótolni akart volna bennünket a sors. Itt a világtól elzárt magányban egészen váratlanul megismertük a ma már oly ritka természetrajzi különlegességet, egy acélidegzetű, művelt, modern asszonyt.

Március havában, amint az idő egyszerre enyhébbre fordult, mintha új életre ébredt volna az egész környék, mindenfelé nagy élénkség vette kezdetét a vidéken. Khinai munkások, vállalkozók, közvetítők, tolmácsok jöttek-mentek. Kocsin utazók, lovasok, gyalogosok járták a vidéket, hogy az ajánlataikat megtegyék és a tavasz folyamán meginduló építési munkálatokhoz az egyezséget megkössék.

Magunk is nagyon el voltunk foglalva az előkészületekkel és a napról-napra szükségessé váló új intézkedésekkel.

Legtöbb gondunk a szerszámok rendbehozatala, új anyag beszerzése, jó munkavezetők és kellő számú, megbízható kis-vállalkozó szerződtetése volt. Főleg a napról-napra jelentkező khinai vállalkozóval gyűlt meg a bajunk, kiknek jó része csupán furfangos csaló volt, akik a munkások szállítási költsége címén azonnal csak valami pénzelőleget óhajtottak kierőszakolni, aztán rendesen nyomtalanul eltűntek.

A megbízható, főleg ajánló levéllel ellátott kis vállalkozók helyes kiválasztása tehát elég gondot adott.

Március elején egy derűs, de hideg délelőtt csillingelő három lovas orosz kocsi állott meg a házam előtt. Uszuri vidéki, sárga hajtókás kozák-kocsis ült a bakon, kezében kancsuka, a vállán berdán-puska. Valami ismeretlen orosz vendég érkezését sejtettem a jövevényekben és kimentem elébük. A sokféle tarka takaró és a fehér prémes, kék, khinai bundák tömkelegéből egy khinai kereskedő jól táplált alakját látom kibontakozni két kisérőjével.

Amint lecihelődnek, udvarias hajlongások közt és a jobb karjuk túlhosszú köpenyujját kezdik felgyürögetni, hogy kezet foghassanak velem. Bevezettem őket a lakásba.

Szörnyen parádésan voltak felöltözve. Főleg a kereskedő. Hófehér prémmel bélelt selyembunda alatt égszínkék kaftán, lila selyem nadrág, mely a fehér harisnyák fölött széles fekete szalaggal volt megcsavarva. A lábain virágos bársony himzésű cipő. Hosszú hajfonatának bojtos selyem toldaléka a sarkáig leért. Az uszuri vidék egyik legjobb módú khinai kereskedője volt a vendég: Szu-hó-sin.

Mikor leültünk és rágyújtottunk a cigarettekre, előbb oroszosan az egészségi állapotok felőli kölcsönös

kérdezősködést kellett elvégeznünk, aztán mindjárt rátért a jövetele céljára. Egy nagyobb tömegű földmunkát kivánt tőlem elvállalni, ami elegendő volna arra, hogy öt-hatszáz munkásnak a nyár folyamán foglalkozást adjon.

Nekem nagyon tetszett az ajánlat, de mivel a munkákra már más kombinációim voltak, néhány napi időt kértem a válasz végleges megadására.

Szu-hó-sin az Uszuri vidéken az orosz befolyás alatt nevelkedett, modern khinai volt, ki az orosz nyelvet szóban és írásban csaknem tökéletesen bírta. E mellett természetesen tökéletes khinai maradt, aki Konficiusz bölcs életelvei szerint rendezte be az életét és habár nagy barátja volt az új időkkel járó haladásnak, teljesen át tudta érteni a régi khinai filozófusok írásait is.

Néhány nap mulva csakugyan sikerült megkötnünk az egyezséget a kérdéses földmunkákra és ezzel az egész építkezés berendezésének egy jelentékeny része váratlanul a lehető legelőnyösebb megoldás stádiumába került.

A munkások élelmezésének nagy feladatát, ami az elmúlt évben tényleg sok gondot okozott, az egész munkaszezonra egy német származású orosz alattvaló, Inzel vette a kezébe, ki később még évek során híven kitartott mellettem ez állásában, úgy hogy nekem tulajdonképp csak a technikai adminisztráció és a pénzügyek kezelésének feladata maradt meg, mint közvetlen teendő.

Amint a szerszámkérdés megoldásra került és Vladivosztokból elégséges mennyiségű vas- és acélárú érkezett és a szükséges sinek és anyagszállító kocsik is megjöttek, már minden szükséglettel el voltunk látva a munkálatoknak teljes erővel leendő megkezdésére.

Április hó közepén a napsütötte hegylejtőkön már mindenfelé megindult a munka. Oly helyeken, hol a fagy még ki nem engedett, éjjelre az erdőből összehordott, óriási rőzsemáglyák engesztelték a földet, mígnem lassanként a folyton több meleget árasztó tavaszi napsugár végleg ki nem űzte a föld rétegeiből a dermesztő téli fagyot.

Egy borongós, esőre hajló, áprilisi délután a mérnöki irodában kellett volna egyet-mást elintéznem és már dél óta folyton vizsgálgattuk a felhőket, remélve, hogy majd szétoszlanak, hogy majd kiderül, vagy hogy az eső végleg megered, mire aztán el sem indultam volna.

Végre a szomorú borulattal nem törődve, meguntam a várakozást és nekivágtunk a bizonytalan időnek, megkockáztatva egy kis egészséges megázást.

Amint a fővölgy mentén haladó kocsiútra kanyarodtunk, egy csilingelő trojka vágtatott velünk szemben, négy fegyveres kozák lovagolt mellette. Azonnal megismertem Julianics Iván kocsiját. Amint hozzánk értek, a vágtatásból azonnal lépésbe lassított a kocsis. A mérnök meg a vasuti pénztáros ültek a fogaton. Üdvözöltük egymást. Én azonnal megértettem, hogy fizetni indultak a vonal egy távolabb eső szakaszára, a mérnök pedig kérdés nélkül is tudta, hogy hozzá készülök. Mihalovics Károly vissza ne forduljon, mi egy óra alatt elvégezzük a fizetéseket és vissza jövünk. Galambocskám várjon meg bennünket. Sztipanovna Szerafin egyedül van otthon, bizonyára unatkozik, örülni fog, ha addig lesz valaki nála.

— Úgy-e megvár bennünket Mihailovics Károly? A viszontlátásra! Aztán újból sebes galopba vágnak a lovak és a csilingelő trojka gyorsan repül tovább a

sáros, kátyús erdei úton. Én is odébb hajtatok és a következő mellékvölgy mentén bekanyarodunk a jól ismert úton, a mérnöki iroda felé.

Andruska, az inas, az iroda előtt áll és már előre azzal fogadott, hogy a gazdája nincsen itthon, mire én megnyugtattam, hogy majd bevárom, míg visszaérkezik.

Az irodában néhány rajzoló meg irnok foglalkozik és míg Andruska az úrnőjének bejelentette a jöttömet, ott várakozom.

Néhány perc múlva már a lakószobában a nagy, zöld terítékű asztal végén ülök, Sztipanovna Szerafina az asztal mellett dolgozik és úgy látszik, valami számadás revideálását végzi. Az asztalon rajzok, fizetési ívek, napszámtáblák, köbkimutatások hevernek, logaritmus könyv, rajzszerek, revolver, festékes csészék, mérőeszközök össze-vissza ság látszik. Andruska két pohár teát hoz be, mire Sztipanovna Szerafina összerakja a számadásait és miután biztosít, hogy igazán nem akar többet dolgozni, ő is a teáját kavargatja és beszélgetni kezdünk.

Amig a számadásait végezte, én egy tervet nézegettem. Ezalatt először volt alkalmam megfigyelni tökéletes alakját, az érdekes profilját, dús, sötét haját, mely egyszerű vastag kontyba volt felcsavarva. Egész megjelenése feltünően elegáns volt és úgy volt felöltözve, mintha ez órában Szent-Pétervár legelső mérnöki irodájában revideálná a számadásokat.

Amint azt kérdeztem, hogy nem terhes-e neki a számadásokkal való foglalkozás, mosolyogva jegyzi meg, hogy mióta férjnél van, már teljesen beleszokott a mérnöki iroda teendőibe, és nagyon szívesen teszi, ha a férje dolgaiban valamit segíthet. Aztán folytatólag egy kis életrajz elbeszélésébe kezd bele.

Atyja orvos volt egy moszkvai gyalogezredben. Édes anyja korán elhalt. Ő bevégezte a leány-gimnáziumot és már azzal az eszmével foglalkozott, hogy valamely külföldi egyetemen beiratkozik a filozófiai fakultásra, mikor Julianics Iván megkérte a kezét.

Ezek folyamán az orosz leánydiák-életből sző bele az elbeszélésébe érdekes és előttem egész új, sőt meglepő dolgokat.

Valóságos regénynek találtam például Kovalevszki Szónyá-nak, a világhírű orosz tudós nőnek a történetét, aki csaknem gyermekleány volt még, amikor a tanulás-vágytól ösztönöztetve, formálisan megkért egy Heidelbergbe induló orosz diákot, csak azért, hogy kimehessen vele a német egyetemre, hova a szülei nem akarták kieresztení.

A diák, a később híres tudós Kovalevszki csakugyan oltárhoz is vezette a tudományért rajongó leányt és a német egyetemeken négy évig volt kisérője és protektora, anélkül, hogy valóságban a férje lett volna.

Kovalevszki Szónya a felső matezis doktora lett, mire a stokholmi svéd egyetem tanszékkel tisztelte meg. Később, 1888-ban a francia tudományos akadémia egy, a felsőbb mathematika köréből vett értekezését a legnagyobb díjjal tüntette ki, melyet valaha nő tudományos munkáért kapott.

Meglepetve és csodálkozva hallgattam ez érdekes dolgokat, amelyek előttem teljesen ismeretlenek voltak és vidám mosolyra indítottam a szép elbeszélőt, midőn bevallottam, hogy mindez engem annyival mélyebben érint, mert hisz én is nagyon sokszor foglalkoztam a felső mathematikával és diákéletemnek legintenzivusabb keserűségeit épp az analizis tanulása közben szenvedtem végig.

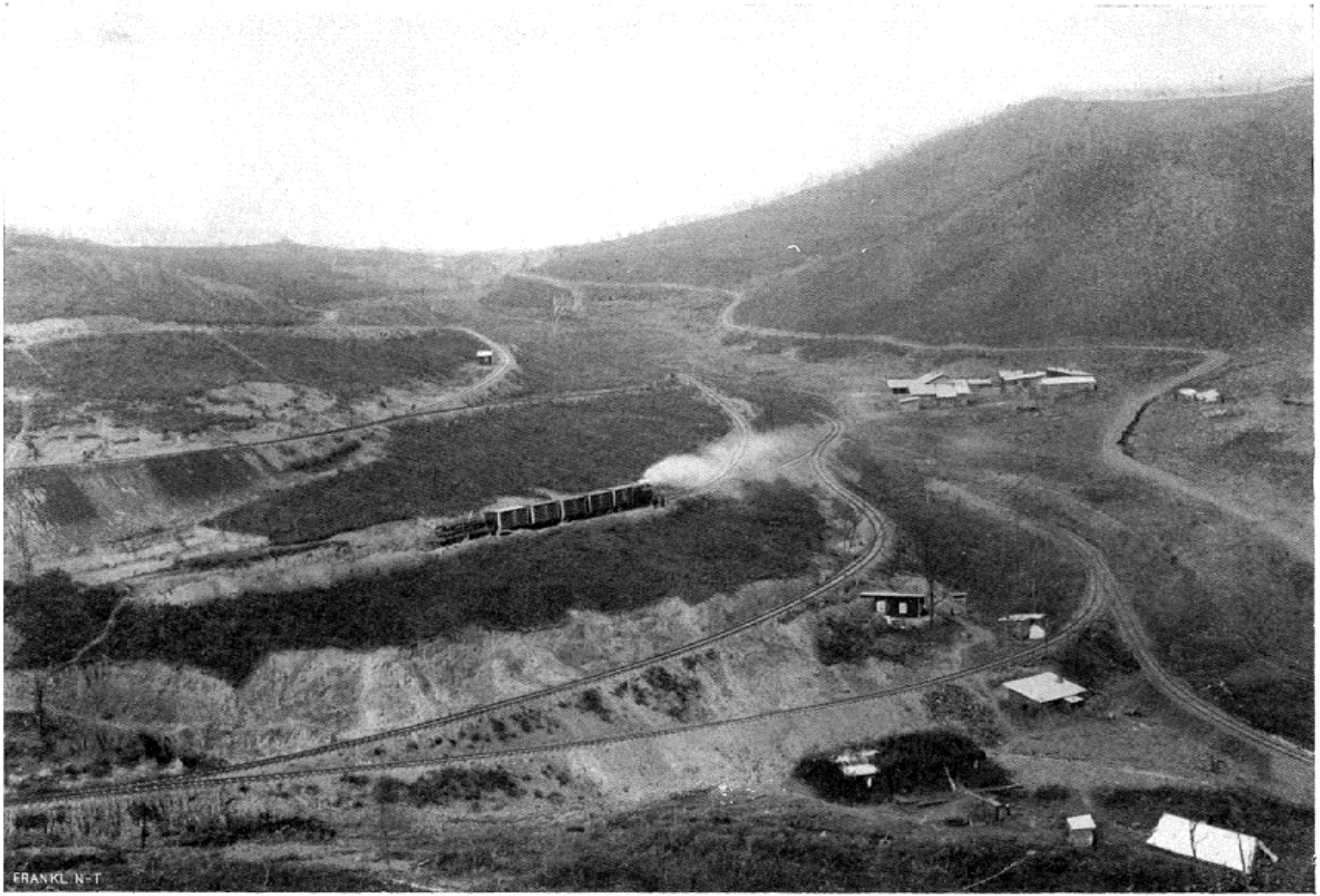
Majd az orosz irodalomra tért át a beszélgetésünk. Bár már Puskin, Turgenyev, Gogoly és Tolsztoj neve és művei általánosan ismerték külföldön is, kívülök a véleménye szerint, még Zsukovszky Krilov, Kolczov, Lermontov, Csehov és legújabban még egy egész sereg igazán kitünő iró van, kiknek a művei még nem igen vannak lefordítva idegen nyelvekre, bár igazán megérdemelnék, hogy a világirodalom közkincseivé váljanak.

Aztán az orosz zenéről, a szép melodikus népdalokról, a mélabús románcokról kezdett beszélni, amelyek gitárkiséret mellett énekelve oly szívhez szólóan hangzanak. A kis orosz népdalok, vagy mélabús szerelmi áriák, vagy könnyű, vidám, viharos táncdarabok, amelyekhez a balalájka muzsikája adja meg az ütemet és kiséretet és amikhez a legények végnélkül cifrázva, tüzesen járják a kozák tábortáncot. A szélsőségekben annyira gazdag, dalokban és táncdarabokban az úgynevezett — széles és mély orosz kedélyeknek annyira változékony hullámcsapásai híven tükröződnek vissza.

Elgondolkozva, elmerülve hallgatom az érdekes elbeszélőt, a dalok és táncokról beszélgetve, önkénytelenül is a messze hazámba szálltak vissza a gondolataim.

Bár németül beszélt, sajátságos orosz mondatfűzése és különös hanghordozása előadásának kedves dallamosságot kölcsönzött és az elbeszélésnek folyamán az előttem addig jórészt ismeretlen, eredeti szláv kultúra csodásan gazdag kincsesházába először nyilott alkalmam mélyebben belepillantani.

Gyorsan repült el az óra a várakozásban és az egész beszélgetés folyamán, szinte meseszerűnek tűnt fel nekem, hogy Ázsia legelhagyatottabb vidékén egy szerény kis fakunyhóban beszél most valaki velem, aki kedélyé-

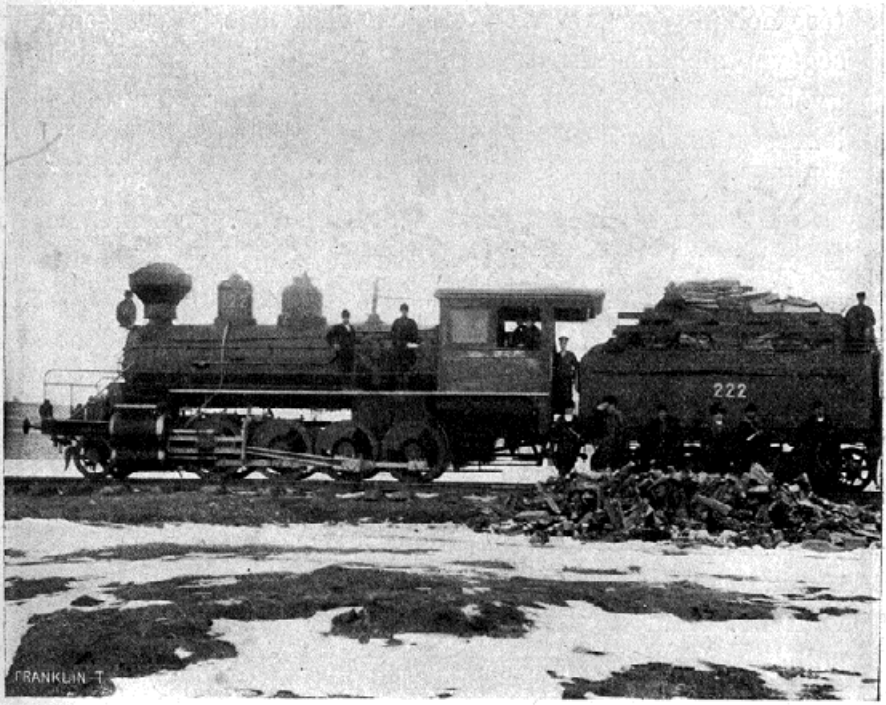
Öt év Mandzsuországban.

A LÉPCSŐS PÁLYA.

SZÉCHÉ
KÖNYV
TÁR

nek mélységével és a lelkének gazdagságával, varázsszinekkel ragyogtatja be a szegényes környezetét.

Mikor Julianics Iván megjött a pénztárnokkal, mindketten fáradtak, éhesek és unalmasak voltak, még megbeszéltük az üzleti dolgainkat és mivel már erősen sötétedett és az eső is javában szitálni kezdett, bú-

Az első mozdony, amely Nikolszk felől belépett Mandzsuország földjére.

csút vettem és elindultam haza felé. Lépésben, lassan cammogtak a lovaim a sötét erdei úton, néha mély kátyúba zökkentünk, vagy valami tuskóba, kidőlt fatörzsbe akadtunk bele. A kocsis csak eleresztette a gyeplőszárakat, mert már maga sem látta az utat és egészen a lovakra bízta, hogy megtalálják az irányt haza felé. Olyanforma hangulatban voltam, hogyha bármily hosszú ideig tartott

volna is a csendes botorkálás a sötét erdőben, még sem találtam volna elviselhetetlennek ez este.

Május hóban a vasút síkföldi részén az építkezés már annyira előrehaladt, hogy a vonalnak egy jelentékeny szakaszán, Nikolszktól egész Mandzsu határig, megnyilt az ideiglenes közlekedés.

A nagy nehézséggel járó hegyi részt, melynek építése néhány évre terveztetett, egy ideiglenes pálya segítségével megkerülték úgy, hogy a Ta-he-jas patak völgyében vezetett provizórikus sínpáron már vonatokkal lehetett feljárni a vízválasztó, meredek hegygerinc lábáig.

Egyszerre ismét egészen megváltozott a vidék képe. Éjjel-nappal anyagszállító vonatok dübörgése, mozdonyok sípolása tölte be a léget és az előbb oly csendes tájék minden zugából élet és munka zaja hallatszott. Az új közlekedés előnyeit már nagyon megéreztük, főleg az élelmi cikkek és egyébb szükségletek szállítása lett aránytalanúl könnyebb, a Nikolszkban megrakott vagonokat, amint megérkeztek a teleppel szemben levő sínpáron, csaknem a raktárak mellett lehetett kiüríteniink. Az utazás pedig, amely azelőtt napokat vett igénybe, szintén jelentékenyen gyorsabban volt eszközölhető. Szóval az ideiglenes sínpár megérkeztével már ismét nagy lépéssel jutottunk előre a civilizált életviszonyok felé.

Az ideiglenes pályának a vízválasztó lejtőjén mintegy 50 métert kellett még felemelkednie, hogy elérje a hegygerincet, melyen túl aztán tovább folytatódik a vasút Mandzsuország belsejébe. A meredek hegyoldalon zeg-zúg vonalban haladó lépcsős pályát vágtak a vasútnak. Egy egész sorozat váltó segélyével előre és hátra való mozgás közben nagy bajjal tudott felkapaszkodni

az 5—6 kocsiból álló vonat a hegygerincre, melynek túloldalán egy kiterjedt fennsíkon, ismét könnyebb munkájú vasútrészletek következnek.

Ezen ideiglenes pálya kiépítése óriási költségbe került és mivel hogy jórészt a patakvölgy fenekét követte, gyakori megrongálódásnak volt kitéve. Az esős évszak folyamán hétszámra szünetelt rajta a forgalom, amikor

Kinai katonaság.

a völgy mentén lezúduló vízár egész szakaszokon mosta le az alacsony töltést. Ilyenkor egymást érték a legkülönfélébb balesetek, az összedőlt vagy elúszott fahídak, felfordult teherkocsik, árokba dőlt mozdonyok jelezték az ideiglenes pályának hosszabb időre való tarthatatlanságát, és azt a körülményt, hogy az elemek felbőszült erőivel nem oly egyszerű dolog a megalkuvás.

Mindezen sokféle építkezések a dolgos kezek ezreit

foglalkoztatták a hegyi pálya különbözőbb szakaszain. És a khinai munkásoknak valóságos hangyarajától nyüzsgött ez időtájt a környék.

A munkások biztonsága fölött megszaporított létszámú kozákőrségek őrködtek, melyeknek a mindinkább sokasodó *hunhusz*-bandákkal eléggé meggyűlt a bajuk. A kozákok segítségére a *Ningutai fudutun* is vezényelt egy századnyi khinai gyalogost a vonalra, akik azonban rendesen jó barátságban éltek a hunhuszokkal és tulajdonképp csak a munkások megsarcolását tekintették a legfontosabb feladatuknak.

A tavaszi időjárás ez évben rendkívül kedvezett a munkálatoknak, úgy, hogy a május havi felmérések eredménye már felülmulta az elmúlt év összes földmunkáinak köbmennyiségét. Csak a szikla-bevágásoknak a hegy belseje felé folyton keményedő anyaga okozott még sok gondot.

Főleg a speciális sziklamunkásban volt nagy hiány. A sok ezer meg ezer khinai mind csak földmunkával óhajtott foglalkozni, mert a sziklarobbantáshoz nem értettek és így legfeljebb csak napszámban lehetett őket a sziklafejtésbe beállítani. Azt pedig már tapasztalásból tudtuk, hogy ha a khinai napszámban dolgozik, kétségbeejtően keveset végez.

Nem volt más hátra, mint csoportonként betanítani őket a fúrásra, a robbantásra, a kőfejtésre és szállítására és csak midőn már begyakorlódtak, lehetett nekik egységárért kiadni a munkát.

Az építésvezetőség az általa kezelt szakaszokon gőzre járó amerikai fúrógépeket állított be a szikla-bevágódásokba és a gépmunkával remélte megoldani a sok gondot adó nehéz kérdést. A kisérletezésnek eredménye egyelőre azt mutatta, hogy ügyes gépkezelő-személy-

zet hiányában az egész dolog még több fennakadással jár és költségesebb, mint a kézi sziklafúrás.

Körülbelül ez volt a legérdekesebb napi kérdés, mely ez időtájt engem is foglalkoztatott és mivel még óriási mennyiségű sziklát kellett kifejtenünk, nagy buzgalommal fogtam bele a gépmunka eredményeinek tanulmányozásába. A szakaszmérnök maga is egy egész sorozat gőzfúróval dolgoztatott és így gyakran jöttünk ösz-sze, hogy a gépeink működését megvitassuk és a helyes munkaeredményeket összeállítsuk.

A légnyomású sziklafúró.

Egy szép májusi délután Julianics Iván-t az irodájához közel eső sziklabevágásban találtam. Egész sor gőzfúró zakatolt a hegyoldal sziklafalának terraszain és láthatólag erősen folyt a munka. Pompás tavaszi idő volt és a szabadban való foglalkozás ez időben már valóságos élvezetet nyújtott. Julianics Iván már néhány órán át folytatta a megfigyeléseit és feljegyzéseit és a délután folyamán már jó sok számadatot gyűjtött a munkálatokról, miután már az idő is előre haladt, befejezte a munkát és meginvitált teára.

Amint bementünk a lakásba, Andruska, az inas, a zöld asztalra feltette a szamovárt és poharakat hozott.

Mi újra a gépeinkről kezdtünk beszélni és a sziklafejtési munkák nem várt magas költségei fölött merültünk vitatkozásba, midőn egyszerre a hímzett japán paraván mögül halk sóhajtozás és elfojtott, fájdalmas nyögés hallatszik. Egy pillanat alatt elhallgattunk, Julianics Iván arca elkomorodik, aztán egész halkan elmondja, hogy már reggeltől fogva borzasztóan szenved a felesége. Néhány percig csendesen beszélgettünk még, aztán sietve elbúcsúztam.

Künn a szabadban lasssan, gondolkozva ballagtam tovább a hegyeken keresztül vezető gyalogút irányában haza felé. Alig hagytam el néhány száz lépéssel a völgyet, amint gyors léptekkel utólér a mérnök, belekapaszkodik a karomba és csendesen beszélgetni kezd hozzám.

Mindjárt megértettem, hogy nem tudott egyedül maradni otthon és hogy okvetlen kell neki valaki, ki előtt kipanaszkodhatja magát.

— Szörnyen szenved a feleségem, egész nap kínzó görcsök között, sírva gyötrődik az ágyában. Szánalomra méltó az állapota és nem tudunk segíteni rajta. A felcser adott ugyan valami csillapító csöppeket, de annak sem látni sok hasznát. Aztán nem tűr meg senkit maga mellett, miután úgy sem tudunk segíteni, csak arra kér, hogy hagyjuk inkább egészen magára. Egyedüli kívánsága, hogy valami asszonyt hivassunk el hozzá, munkásnő, parasztasszony, vagy akárki, csak nőszemély lenne, azt aztán megtűrné maga mellett. Istenem, hát honnan tudnánk előteremteni egy asszonyt. Itt a környékben még csak egy rongyos munkásnő sem akad, a határszéli faluban sem találtak eddig senkit, aki ott hagyhatná a házidolgát és ide kijöhetne. Bár egész világos, hogy csak múló rosszullét az egész és bizonyos, hogy már holnap

minden rendben lesz, de hát mégis borzasztó tudni, hogy semmivel sem vagyunk képesek egyhíteni a szenvedését.

Aztán mintegy magához beszélve folytatja, hogy ilyenkor, mikor valami baj van, látom csak igazán, hogy mennyire feláldozza magát a feleségem, midőn megosztja velem ezt a primitivus életet. Mert akármilyen bátor, okos és erélyes asszony legyen is Sztipanovna Szerafina, betegségében valósággal kétségbeejti a gondolat, hogy ebben az Istentől, embertől elhagyott, elszigetelt messzeségben ő az egyedüli asszony . . .

Felkisért a hegytetőre és ott elbúcsúztunk. Én a gyalogút mentén lassan leereszkedtem a túlsó völgybe a lakásom felé. Amint egy fordulónál az ösvény megkanyarodik, még egyszer mintegy önkénytelenül visszafordultam.

A hegytetőn Julianics Iván magas alakjának sziluettjét láttam. Egy fatörzshöz támaszkodva, mozdulatlanul állt odafenn és a kéklő messzeségbe bámult.

Mélyen megindított a szomorúsága, mert teljesen át tudtam érezni, hogy ez a csüggedetlen erélyű férfi, aki az óriási gondokkal járó, nehéz hivatalát szinte játszva képes betölteni, most egyszerre teljesen tehetetlennek érzi magát és gyötrő tépelődések hatalmába esik a gondolat miatt, hogy nem tud segíteni a szenvedő felesége baján.

Van-lung-hoú hegység vízválasztó gerincének nyugoti lejtőjén, egy lankás kiterjedt síkon az új határszéli állomás volt épülőben. Mintegy kétszáz állandó lakóház, gépszinek raktára, kaszárnyák, vámházépület, szóval egy egész kis város építése volt folyamatban.

Egy szép, verőfényes délelőtt lóháton indultam el az ideiglenes pálya mentén a vízválasztó felé. Utam

célja a mérnöki iroda volt, mely már ekkor az új telepre helyeztetett át.

Az ujonnan vágott kocsiút kígyózva kanyargott fel a hegygerincre, míg mellette az ideiglenes vasút zegzúgos vonalú lejtős lépcsőkön haladt fel a hegyoldal mentén. A hegygerinc túlsó felén szelid esésű, széles völgy terült el, mely mindenfelé erdős, cserjés sűrűséggel volt benőve.

Az épülő telep helyén széles irtásokon már egész sor faépület látszott és mindenfelé nagyszabású építkezések voltak folyamatban. Egy magas árbócon vígan lobogott az orosz trikolorral tarkázott sárga sárkányos zászló és már messziről jelezte az építési iroda helyét.

Amint közelebb érek, az iroda-épület körül egy khinai lovasszázad tarka csoportozata tűnik szemembe. Apró, szürke lovak sokasága között fekete turbános, vörös köntösű khinai katonák sürgölődnek. Az iroda előtt lófarkas dárdák, csipkézett szélű khinai hadizászlók voltak letűzve, néhány fiatal kozák már vígan barátkozott a vigyorgó khinai bajtársakkal. Amint odaérek és leszállok, egy ismerős kozák elvezeti a lovamat, de előbb felvilágosít, hogy a ningutai kerület *Fudutun*-ja érkezett ma reggel nagy kisérettel látogatóba.

A bejárat és az előszoba zsúfolva volt ólálkodó khinai katonával, míg bent a lakásban az érdekes vendégek egy hosszú asztal mellett vidáman társalogtak.

Az asztalfőn Sztipanovna Szerafina mellett ült a *fudutun*. Őszbecsavarodott, kövér khinai mandarin pompás világos violaszín köntösben díszelgett, mellette a fiatal khinai tolmács láthatólag jól érezte magát és nagy élénkséggel közvetítette a társalgást oroszul meg khinaiul. A *taotai* szintén terjedelmes, de egyúttal at-

AZ ÉPÜLŐ HATÁRSZÉLI ÁLLOMÁS POGRANICSNAJA 1889-BEN.

OR.SZ.SZÉCHÉNYI
KÖNYV-
TÁR

létai alak, néhány szót már maga is értett oroszul, az arca tüzesre pirult ki, meglátszott rajta, hogy nem kímélte magától a sok jóféle italt. A teája is jól meglehetett rumozva, mert a mint lenyelt egy-egy kortyot belőle szörnyen köszörülte a torkát utána. Néhány sötétkék selyembe öltözött, khinai hivatalnok meg a helyőrségi őrnagy vastag szivarokat szivogatott és a ritkán élvezett különlegesség láthatólag izlett nekik.

Az asztal nagyon díszesen volt felterítve. A változatos izelítők, halak, hideg sültek és saláták között sokféle díszes etikettes palack tarkázott. Julianics Iván bemutatott a khinai nagyságoknak, akiknek a jóvoltáért nekem is ki kellett ürítenem néhány pohárt.

A tolmácsok folytonos fordításai közben vígan folyt a társalgás, a khinaiak már maguk közt is kitünően elmulatoztak, vidám kacagás és az orosz-khinai beszéd csodálatos hangzavara tölté be a szobát.

Julianics Iván is kitünő kedvben volt és nem szünt meg kínálgatni itallal a tarka vendégseregét.

A taotai az ő khinai, mesterkélt szerénységével azt a meggyőződést fejezte ki, hogy Julianics Iván hivatala sokkal magasabb állás, mint a taotaié. Julianics Iván elérti a szerénykedését és tréfára fordítva a dolgot, azt válaszolja, hogy közülök annak van a legmagasabb hivatala, akinek a legtöbb felesége. Erre aztán kisül, hogy a *fudutun*nak három, a *taotai*nak kettő, Julianics Iván-nak pedig csak egy felesége van, tehát hármuk között még is csak ő a legalacsonyabb rangú. Mindnyájan nagy kacagás közt egyeznek bele a rangsorozat ilyetén eldöntésébe és nem tudnak betelni a mulatozással.

Sztipanovna Szerafina már fáradtnak és kimerültnek látszik. Egy darabig a fotografiai gyűjteményét

mutogatja, majd a gitáron penget ki egy rövid melódiát, bizonyos, hogy már teljesen meg is unta a különös vendgeket, akik bár már jó néhány órája hogy ott lehetnek, még mindig láthatólag kitünően érzik magukat az európai környezetben.

Julianics Iván a vadász relikviáit szedi elő, majd a pompás fegyvergyűjteményét csodáltatja végig, aztán százféle aprósággal: zsebóra, melltű, gyűrű és zsebkés foglalkoztatja az európai dolgok iránt annyira érdeklődő khinaiak figyelmét. Mindent pontosan, részletesen megnéznek és legjobban arra kiváncsiak, hogy mi lehet egy-egy dolognak az ára? Természetesen minél drágább valami, annál jobban imponál nekik. Végre aztán mégis eszükbe jut felcihelődni, sok mély hajlongás és bókolás közben nagynehezen kivonulnak.

A ház előtt a század lóra ül, a khinai trombitások egy rémítő indulóba fognak, a kövér mandarinok sok erőlködés között felkapaszkodnak a lovaikra és nagy ünnepélyességek között odébb vonulnak.

Délutánra meghivást kaptunk a khinai őrtanyára, hol a *fudutun* meg a *taotai* ünnepélyesen törvényt fognak ülni, amelyre az összes környékbeli ügyes-bajos népet megcitálták.

Jó késő délután érkeztünk meg a táborba és szerencsére az itélkezéseknek javarésze már be volt fejezve.

A cölöpökkel elkerített nagy négyszög körül még százával tolongott a kiváncsi nép és érdeklődve hallgatta az igazságosztás körüli dolgok folyását. A nagy négyszög egyik szélén fegyveres alabárdos őrség között ülnek a hivatalos személyiségek, előttük az asztal vörös szövettel van leterítve.

A *fudutun* és *taotai* kékselyem díszruhában, pávatollas kalpagban, nagy komolyan tárgyalnak, óriási

szemüveget viselő irnokok a jegyzőkönyveket vezetik. Az asztal előtt térdre kuporodva, földig hajolva a vádlottak, vádlók és a tanúk csoportja várja az ítéleteket. A négyszög egy sarkában pedig már deszka-gallérokban szorítgatják az elitéltek nyakát, kissé tovább pedig a bambuszvesszővel osztogatják a különböző fokú büntetéseket.

Fagallérba szorított khinaiak.

A vasúti munkák és az adás-vevés körüli felmerült differenciák; lopás és adósságügyek és a szegény khinai munkásnép százféle ügye baja nyer egyszerre rövid úton elintézést. A mai nap itt most az igazság napja.

Amint végre befejezést nyer a hivatalos ítélkezés, a foglyokat és a deszkagallérosokat a katonaság elkiséri, a tolongó nép tömege oszladozni kezd, mire a vörös terítékű asztalról leszedik az írószereket, a jegyzőkönyveket, helyökbe teát és válogatott khinai édességeket szolgál-

nak fel és a reggeli ismerőseink kedélyes csamcsogás között kínálgatnak bennünket a rikító festékkel színezett különös süteményekből. A vendéglátás kiváló tényét néhány palack pezsgő volt hivatva megadni. Nem tudni, honnan keríthették elő a penészes, piszkos palackokat, de egészen bizonyos, hogy már évek óta várt rájuk ez az ünnepélyes pillanat, mert a dugókat a katonák csak nagy bajjal tudták kifeszegetni belőlük. Lapos, kékvirágos porcellán csészékből kóstolgattuk a gyanus multú italt és csodálkozásunknak adtunk kifejezést, hogy Ázsiának ezen boldog öntudatlanságában szendergő vidékére már betolakodott az európai kulturának e jól ismert úttörője.

Tény az, hogy a Khina elszigetelt vidékein a pezsgőt épp oly elválaszthatatlannak tartják a nyugoti kulturától, mint a mérnököt meg a misszionáriust. Igaz, hogy végeredményben mind a három egyforma hatással van rájuk. Elrontják a gyomrukat velök és megfájul a fejük tőlük.

Amint a nap lenyugodni készült, újból előkerültek a hosszú pozaunákat zengető kürtösök és a képzelhető legéktelenebb zene kiséretében elbúcsúzva a khinai nagyságoktól az esti fényben ragyogó hegytetőn át elindultunk haza felé.

Otthon az előszobában egy fiatal khinai vállalkozó várakozott rám, régi hű emberem, aki több mint száz munkással dolgozik a vonal mentén. Sápadt, szomorú és a szemei nagyra ki vannak dagadva. Csodálkozva kérdem, hogy vajjon mily baleset érhette, hogy ily csufosan össze van törve. Mire ő meglepő egyszerűséggel mondja el, hogy a mai délután folyamán az itélkezésnél harminc rubelnyi pénzbüntetést kellett lefizetnie, azonkívül a hatósága ötven bambusz-ütést is végig szenvedtetett vele. Ez tehát az oka nagy szomorúságának.

A részletek elbeszélése közben sül ki aztán, hogy az idén kora tavasszal a *fudutun* körlevélben figyelmeztette a khinai vállalkozókat, hogy havonként minden vasúti munkás után tiz kopeket kötelesek adó fejében beszolgáltatni. Mivelhogy előbb ily adók nem voltak szokásban, a kis vállalkozó jónak látta három hó folyamán megtagadni az adófizetést, ma azonban elérkezett a sommás leszámolás ideje. A harminc rubelt rögtön bevasalták rajta és a jövőre való tekintetből még ötven botütést is reá alkalmaztak.

Ezen kis khinai históriában csak az a legérdekesebb, hogy a szegény megkínzott, megsarcolt ember egy szóval sem zúgolódott a feljebbvalói ellen, az egész dolgot úgy fogta fel, mintha valami véletlenül reá szakadt, elkerülhetetlen szerencsétlenség érte volna.

Mikor az elbeszélésével megkönnyítette a szívét, láthatólag végképp megnyugodott, még egyszer óvatosan végigtapogatta a megpuhított tagjait és csendes rezignációval vánszorgott ki az igazság napját követő sötét éjszakába.

Egy júliusi délután levéllel állított be hozzám két lovas kozákfutár. Julianics Iván-tól jött a levél, aki arra kér, hogy ha csak lehet, még a délután folyamán menjek el az irodájába, holmi számadások revideálása céljából és úgy intézzem a dolgaimat, hogy éjjelre is ott maradhassak.

Kellemes, derült idő járt és én gyalog indultam el az erdős hegyoldalon vezető ösvény mentén, amit a khinaiak tiportak ki a sűrűségen keresztül. Alig egy félóra múlva már az építési irodában voltam.

Az új berendezkedés után az irnokok és a rajzolók egy külön kis épületben foglalkoztak, míg Julianics Iván dolgozószobája a lakással egybenyíló, tágas helyi-

ségben volt berendezve. Egyenesen oda nyitottam be, de nagy meglepetésemre az irodát teljesen üresen találtam. Bizonyosan későbbre vártak.

Egy darabig a rajzokat, terveket, térképeket nézegettem, aztán egyszerre Sztipanovna Szerafina lépett be a szobába, ki aztán elmondta, hogy az urak valami felmérés ellenőrzése végett kimentek a vonalra, honnan már nem sokára vissza kell jönniök. Én egy rajzasztal mellett ültem, Sztipanovna Szerafina pedig az íróasztal mellett foglalt helyet és folytatólag elmesélte, hogy az utóbbi hetek folyamán mennyi kellemetlenség érte Julianics Iványt. Az osztálymérnököt valaki felbujtogatta ellene és ennek folytán napról-napra fordul elő valami differencia. A vonalon az építésekkel is sok a baj, az alagútmunkák körül pedig csaknem mindennapos a sok kellemetlenség. Ezen százféle külső dolga mellett itt van az óriási irodai foglalkozás, amihez teljesen hiányzik a megbízható segéd-személyzet.

Csak néhány nap előtt fordult elő egy nagy kellemetlenség, ami sok nyugtalanságot okozott Julianics Ivánnak. Ugyanis egy számadást küldött be a központi irodába, amit a nagy elfoglaltság mellett személyesen nem revideált keresztül. A technikus, aki a számításokat összeadta, összeállította, egész határozottan kijelentette előtte, hogy a dolog alaposan van elkészítve és így Julianics Iván egyszerűen csak aláírta és tovább küldte.

A központban ezen számadások alapján egy nagyösszegű előleget fizettek ki a vállalkozónak és csak a fizetés után vették észre, hogy hiba volt a számadásokban. Bár a vállalkozó úgy is tovább dolgozott és így azzal, hogy az utolsó havi munkáját véletlenül túlbecsülték, tényleg semmi veszteség nem fordult elő, mégis az eset

az osztálymérnököt még türelmetlenebbé tette, aki ezek folytán úgy nyilatkozott, hogy ez után Julianics Iván számításait nem hajlandó nagyon komolyan venni.

Ezen kellemetlen eset után most már kétszer oly gondosan kell minden számadást átvizsgálni és azért hívtak meg ma engem is, hogy egy csomó híd és boltozott vízáteresztő köbszámításában segédkezzem.

Nem sokára megjöttek a vonalról Julianics Iván, a technikus — a jeles számoló — és egy idősebb orosz mérnök, aki rendesen a központi irodában szokott foglalkozni.

Tea után hozzáfogtunk a számadások átvizsgálásához. Az öreg mérnök már egész nap e dolgokkal foglalkozott és holmi özönvíz előtti, hosszadalmas aritmetikával már ki is számította a köbtartalmakat. A körszeleteket, az elliptikus és parabolikus boltívek köbtartalmait azonban csak nagyjában való megközelítéssel, töménytelen számadás után tudta csak kimutatni.

Ellenőrzésképp okvetlen valamely más számításmódot kellett választanunk, így aztán én a trigonometrikus módot hoztam javaslatba, amin Julianics Iván is kapva-kapott és miután a számítások folyamán szükséges logaritmusok kikeresését Sztipanovna Szerafina vállalta magára, nagyon gyorsan lendületbe jött a munkánk.

Mindjárt a közös munka legelején kitünt, hogy a különféle elliptikus és parabolukis falméreteket szinte játszva számítottuk ki és néhány órai szorgalmas működés után már tökéletes műszaki pontossággal meg voltak állapítva a falazatok köbtartalmai.

A munka végén láthatólag felvidult a kis társaság. Sztipanovna Szerafina a logaritmusok keresése közben nem felejtett el tárgyalni a khinai szakáccsal, sőt közben

néhány percre maga is kifutott a konyhára, aminek aztán az lett az eredménye, hogy a köbszámításokkal egyidejűleg készült el a pompás vacsora, amelyhez aztán szinte diákos jókedvvel fogtunk hozzá.

Előbb a válogatott izelítőkön kezdtük, melyhez néhány pohárka vodkát is kellett üríteni, aztán a pompás kis-orosz káposztaleves következett, amelynek a kolbászszeletek adták meg az igazi zamatját. Erre a vajban sült túróslepény szeletkéket szolgálták fel, amit tejföllel leöntve az orosz a jó falatok netovábbjának tart. Aztán a legjobb francia konyhának is díszére vált volna a filé-szoté, amelynek sampionos, pikáns szószát, Sztipanovna Szerafina vallomása szerint, a szakácskönyv egész külön fejezetben tárgyalja.

A különféle édességek és a tea elfogyasztása közben az öreg mérnök már nem tudta tartóztatni magát, hogy elismerésének és mindnyájunk csodálkozásának kifejezést ne adjon a háziasszonnyal szemben, aki a műszaki iroda és a konyha teendőinek irányításában egyforma művészi tökéletességgel állja meg a helyét.

Sztipanovna Szerafina eleinte mosolyogva fogadta a dicséreteket, aztán elmeséli, hogy főzni csak itt tanult meg Mandzsuországban, mert otthon, diák-kisasszony korában, bizony soha sem jutott ki a konyhára. Mivel hogy úgyszólván az iskolából ment férjhez, bizony a főzésben otthon nem igen gyakorolhatta magát. Egyetlen szerencséje az volt, hogy Moszkvából való elindulásuk alkalmával a férje meglepte egy jó szakácskönyvvel. Ennek az útbaigazítása alapján kezdett hozzá a főzés művészetéhez és most a szakácskönyvet szinte szívesebben forgatja, mint a logaritmust.

Van ugyan szakácsa is, egy furfangos fejű khinai, aki előbb valami angol hajón, mint inas volt szolgálat-

ban, de a főzéshez azért eleinte ő sem sokat értett, míg most már annyira művésznek érzi magát, hogy hónapról-hónapra bérfölemelést kiván. Bizonyos, hogy az ő fejéből már senki sem fogja kiverni, hogy nem a legelsőbb rangú szakács.

A jeles khinai viselt dolgaiból Sztipanovna Szerafina el is mesél egynehány eredeti historiát, amik mind olyanok, hogy még a legtürelmesebb háziasszonyt is végképp kihozhatják a sodrából. Hogy mennyire hiú és önérzetes a khinai szakács, jellemzően mutatja be a következő kis história: Egy délelőtt átutazó vendégek érkeztek, kik kocsin igyekeztek a vonal egy távolabb eső pontjára és itt egy napi pihenőt tartottak. Sztipanovna Szerafinát annyira elfoglalták a vendégei, hogy az ebéd elkészítése körüli teendőket teljesen a híres szakácsára bízta és tudva, hogy ilyenkor a jeles khinai úgyis ki akarja magát tüntetni, hát egész nyugodt volt, hogy nem lesz semmi fennakadás.

Egyszerre azonban a vendégszobában észrevehető átható égési szag kezdte nyugtalanítani és azonnal gyanakodni kezdett, hogy a konyhában valami nincsen egészen rendben. Amint hozzá jutott, hogy kimehessen, első dolga volt a tűzhely sütőjébe betekinteni, hogy talán ott ég az ebéd díszéül szánt malac. Nagy volt azonban a csodálkozása, amikor a sütőben az előre haladott idő dacára is teljesen sületlen malacot talált. Hosszas kérdezősködések után sem lehetett a szakácsból kivenni, hogy hát tulajdonképpen mi okozza a nagy égési szagot?

Napok multán tudódott csak ki, hogy az önérzetes szakács csakugyan elégetett egy malacot, de csodálatos gyorsasággal úgy intézte el a dolgot, hogy egyelőre a nagy égésszagon kívül semmit sem lehetett észrevenni. Az ebéd kissé későre készült el, de a malacsült minden-

kinek kitűnően ízlett. A khinai szakács becsülete is meg volt mentve, mindaddig, míg ki nem sült, hogy az ólban hiányzik egy malac.

Sokáig mulattunk az efajta eredeti históriákon és a mandzsuföldi kezdő gazdasszony viszontagságainak emlegetése sokáig kellemes, humoros hangulatban tartott bennünket. Jól elmúlt már éjfél, mikor végre eloszlott a kis társaság és nyugalomra tértünk.

Amint lefeküdtem és eloltottam a gyertyát, még sokáig nem jött álom a szememre. A függöny ritka csipkeszövetén át a teli hold szelíd fénye szűrődött be az ablakon és a kedves, bizalmas környezetben eltöltött kellemes órák derűs visszhangja hullámzott még a valómon keresztül.

Csak később, amint odakünn az éjjeli szél időnként kóbor felhőfoszlányokat űzött el a ragyogó hold előtt és a lassan mozgó árnyékok sajátszerű változásai csendes, misztikus borongással töltötték be a magányos szobát; a fény és homály szeszélyes játéka nyomán egyszerre valami sajátságos nyugtalanság érzése kerített hatalmába.

Az álmatlan éj lassan múló, egyhangú percei folyamán az egyedülvalóság borús, elégedetlen hangulata kél életre az öregedő legény szívében és az alig elröppent derűs órák visszhangja már mélabús akkordokba csapva át, a saját hideg világáról és a másoknak talán százszor szerencsésebb sorsáról látszik regélni . . .

Az élet annyira változó körülményeivel mindig ridegen számoló, magányos filozófus ilyenkor úgy érzi, hogy a mértani pontossággal kicirkalmozott élete számadásaiba valahol valami zavaró tévedésnek kellett beszövődnie.

Június hó vége felé a mandzsuriai vasutak építés-

vezetősége felszólított, hogy az orosz-khinai határvonal közelébe eső kisebb alagút építési munkálatait vállaljam el és azonnal fogjak bele a tárnák fúrásába.

Bár igazán egyetlen munkásom sem volt, ki valaha ilyféle dologban részt vett volna, mégis örömmel fogadtam el a megbízatást, mert egyrészt a munka nem mindennapi érdekessége lelkesített, másrészt azt az eddigi működésemet elismerő kitüntetésnek vettem.

Ezzel a mandzsuföldi vasútépítkezésnek egy speciális részletébe fogtam bele és bár a lehető legprimitivusabb módok és eszközök álltak a rendelkezésemre, körültekintő munkavezetéssel és a helyes bánásmóddal a világnak ez elszigetelt pontján is a sikernek jelentékeny fokát lehetett elérni.

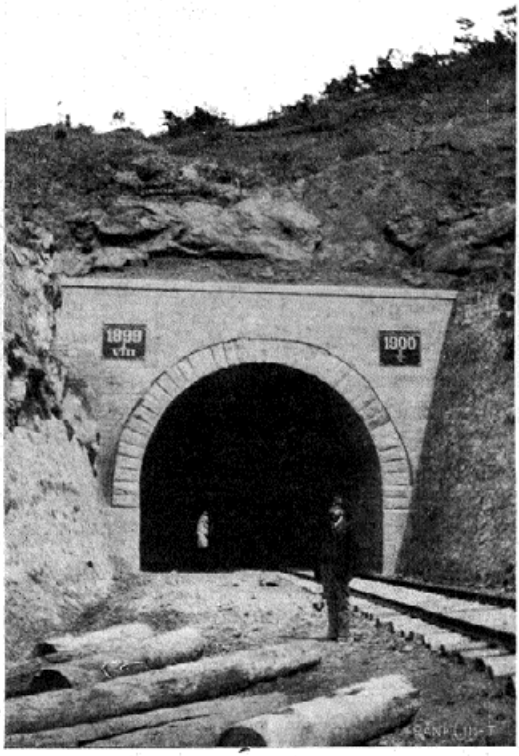
Amint a komplikált technikai feladatok egész sorozatával küzködve, hosszú időn át a napról-napra folytatott kemény harcból végre mégis győztesen kerül ki az ember, a sikerrel elvégzett munka fölötti öröm a küzdőnek talán a lehető legbecsesebb jutalma.

E könyvnek egy további szakaszán részletesen elbeszélem a mandzsuföldi alagútépítések körüli átélt élményeimet, ezért itt most készakarva elhagyom e munkák részleteinek leirását, bár az érdekes emlékeknek egész sorozata éled fel bennem, ha arra a kis alagútra gondolok Kelet-Mandzsuria hegyvölgyes határán, melynek minden egyes köve oly jó ismerősöm.

A mandzsuföldi vasutak munkavezetősége által épített alagútban a munkálatokat augusztus hó közepe felé annyira előre haladtak, hogy a hegynek két ellenkező oldaláról befúrt istolyoknak néhány nap mulva már találkozniok kellett.

Julianics Iván rendkívül sok nehézséggel küzdött meg az istolyfúrási munkák folyamán, a szakértő munka-

vezetők és gyakorlott alagútmunkások híján néha egyenesen a lehetetlenséggel állott szemben és mivelhogy ezelőtt még maga sem végzett hasonló munkát, teljesen érthető volt a nagy öröme, mikor végre a nehézségeknek

Az első alagút az orosz-mandzsu határon.

jelentékeny részét már már legyőzve látta. Az istoly áttörése alkalmából díszes ünnepséget rendeztek, az alagút környékét feldíszítették, a hegytető legszebb pontján pompás pavillont építettek, szóval az eddigi nehéz küzdelmek helyén a vígság tarka lobogóit lengette a mandzsuriai nyári szellő.

A Dél-Uszuri vidék kormányzója, Csicsagov generális volt a legmagasabb rangú meghívott vendég. A vasútépítés vezetőségét Sz. Szergejevics Nikoláj képviselte, ki a Nikolszktól Karbinig terjedő óriási építésnek volt a főnöke. Vele résztvett az ünnepségben felesége, Feodorovna Alexandra is, egy bájos, szőke szépség, aki egyike volt azon bátor lelkületű orosz nőknek, akik a küzdelmes vasútépítés egész folyamatán, a kezdettől annak teljes befejezéseig híven kitartottak az uruk oldalán.

Az ideiglenes vasút mentén kényelmes szalonkocsikban érkeztek ki a vendégek Nikolszkból az alagúthoz. A megállóhelytől az erdőn át pompás gyalogút volt vágva, fel egészen az alagút bejáratáig, hol egy terjedelmes khinai őrnagy vezetése alatt tarka egyenruhás khinai gyalogszázad sorakozott a vendégek fogadására. Julianics Iván vezetése alatt ott állottunk mi is mindnyájan, akik a vasútépítés vezetőségéhez tartoztunk.

A vendégek üdvözlése után a kozák trombitás kürtjelére működésbe hozták az elektromos gyujtó-készüléket. Mennydörgésszerű robaj hallatszott a hegy belsejéből, az istoly száján nehéz, gomolygó dinamitfüst tódult kifelé, ami azt jelezte, hogy felrobbant az utolsó akadály is, ami eddig elzárta az utat a hegy belsején keresztül a túloldalra.

Amint a robbanás okozta füst kissé eloszlott, munkások csoportja hatoltak be az alagútba, a légszívó gépek erősebb működésbe jöttek, lámpák gyuladtak ki az istoly homályában és kis idő múlva már az egész ünnepi társaság megindulhatott az újonnan áttört alagúton keresztül.

Az istoly tetejét mindenüt erős gerendák és ducok védték, oszlopok, állványok egész sorozata szűkítette a

hegy kivájt belsejét, a vizes sziklaaljra széles padlók voltak fektetve, úgy hogy még a hölgyek könnyű cipőinek sem árthatott meg a különös kirándulás.

Az alagút közepén ducok, gerendák és félrehányt sziklatörmelék képezte akadályokon keresztül a dinamitszagtól fojtó füstös légkörben haladtunk keresztül a hosszú földalatti úton a hegy túlsó oldalára, a szabadba.

Amint újra teleszívtuk magunkat friss levegővel az érdekes földalatti botorkálás után, az egész tarka társaság megindult a hegytetőre, a pompásan fellobogózott pavilonba, hol a válogatott fogásokból álló ozsonna volt hivatva kárpótolni a társaságot a kiállott fáradalmakért.

Az érdekes földalatti kirándulás után mindenki vidám hangulatban fogott hozzá a falatozáshoz. A hölgyek főleg a khinai őrnagy fölött mulattak, ki bár az alagútba nem mert bemenni, az ozsonnából kétszeresen kivette a részét és igazán nem volt képes ellentállni sem a hölgyek vidám kínálgatásának, sem az ízes falatoknak és erejének végmegfeszítéséig tömte magát a földi javakkal.

A pezsgőnél Julianics Iván pompásan előadott, igazán művészi beszédben a vasútépítők nehéz, küzdelmes életét festette le, a nehézségek és akadályok szakadatlan láncolatát, melyekkel itt, a világnak ebben az elhagyott zugában a civilizáció úttörőinek meg kell küzdeniök és a mely küzdelmek nagyságáról olyan kevés fogalma van a világnak.

Az egész társaság a legmelegebb érdeklődéstől áthatva hallgatta Julianics Iván-t, és minél inkább belemerült a munkája vázolásába, annál pirosabbra gyúlt ki Sztipanovna Szerafina arca, ki boldog izgatottságtól pihegve ült és ragyogó tekintettel nézte, hallgatta urát,

ki ebben a percben mindenkiben az igazi rokonszenv meleg érzését ébresztette fel maga iránt.

Csicsagov generális, egy feltünően szép, galambősz, daliás katona, a látottak és hallottaktól elragadtatva fejezte ki köszönetét a szokatlan érdekességű ünnepségért, mely az épités megnyitása óta első volt a maga nemében egész Kelet-Mandzsuországban.

A fényes ozsonna nyujtotta gyönyörökért pedig a bátor lelkületű szép háziasszony egészségére ürített pohárt.

A vitéz generális bizonnyal nem tudta azt, amiben csak nagyon kevesen lehettek beavatva, hogy nem csak az ízletes szandvics-szeletek és a fényes ozsonna dicsérték Sztipanovna Szerafina művészetét, de a mesterileg megszerkesztett ünnepi tósztnak mély érzéstől és nemes gondolatoktól áthatott szavait is mind e csodálatos tehetségű asszony fogalmazta össze a meglepő hatású beszéddé.

Uzsonna után a különvonatra ült a társaság és a lépcsős pálya mentén mindnyájan felutaztunk a vízválasztó túloldalára.

Nekünk, a sokat átélt úttörőknek, talán az egész nap legérdekesebb részlete az volt, amikor először tekinthettük végig a nehéz küzdelmeink színhelyét a kristálytükrös szalonkocsi fényes ablakain keresztül. Onnét bizony egészen másképen fest a világ.

A vasútvonal mentén az egész nyár folyamán serényen folyt a munka, dacára a találomra összeválogatott, gyakorlatlan munkáscsoportoknak, csak nagy ritkán fordult elő valami jelentékenyebb zavar, baleset vagy szerencsétlenség.

A munkások fizetése alkalmával és kis vállalkozókkal eszközölt leszámolásokkor másutt napirenden

vannak a kellemetlenségek. Örökös differenciák, zavargás és streik kisérik nyomon a fizetéseket.

Itt a khinai munkással ideálisan egyszerű a leszámolás. A khinai rendesen egységárért dolgozik és teljesen megbízik a csoportvezetőjében, aki a leszámolást végzi. Amíg ez rendes, becsületes elbánásban részesül, minden zavar nélkül elintézhető a leszámolás.

Egész nyáron ezrével nyüzsögnek a munkások a vonalon, egyszer sem fordult elő olyan dolog, ami a munkásaimmal való barátságos viszonyt megzavarta volna.

Egy különleges eset, amit itt elmondok, bár rémhistóriának is beillik, inkább a khinai nép egyszerű, józan itélőképességét és természetes igazságérzetét illusztráló példa.

Vong-csöng, egy fiatal khinai vállalkozó, aki vagy harminc emberrel dolgoztatott a vonalon, amint a munkásainak néhány havi keresményét tőlem átvette, bevetődött a pénzével egy khinai játékbarlangba, ahol a tapasztalatlan legény hamarosan az egész felvett összeget elkockázta, így aztán képtelen volt a munkásait kielégíteni.

A munkások hamarosan megtudták az esetet, de hozzám panaszra nem jöttek, hanem Vong-csöng urat folytonos megfigyelés alatt tartották. Vong-csöng-nek kellemetlen volt a fogság és egy este el akart illani a hitelezői elől, hogy más vidéken keresse fel a szerencséjét. A munkások azonban éberül őrködtek és a szökése közben lelőtték és agyonszurkálták.

Mire mi a kozák őrséggel a helyszinére siettünk, Vong-csöng-ben már alig volt valami élet. Elhaló szavakkal csak arra kért, hogy vitessem el a munkásai közül, de azt, hogy kik voltak a támadói, még halála percében sem merte bevallani.

A munkások oly ügyesen rejtették el a bűnjeleket, hogy bár egész világos volt, hogy Vong-ot a saját emberei lincselték meg, mégsem lehetett senkit gyanúba fogni.

Az ősz közeledtével a különféle *hunhuz* históriák lettek mind gyakoriabbak. Úgy látszik, e megátalkodott rablók jól tudták, hogy a munkálatok befejeztével lejár számukra a jó világ, ezért hozzáláttak a télre való zsákmány minél előbb való behajtásához.

Ez időben a khinai játékbarlangok és ópiumbódék is mindjobban felszaporodtak, ahol a munkásruhában lappangó rablók biztos menhelyet találtak és jó értesüléseket szereztek az egyes munkáscsoportok pénzbeli viszonyairól. Innen vetették aztán ki a hálóikat az áldozatokra.

Az elvetemült fickók annyira ismerik a földieik gyávaságát, hogy a merészségüknek egyszerűen nem volt határa.

Igen gyakran megesett, hogy holmi rozsdás revolverrel felfegyverkezett négy-öt *hunhuz* a házunk közelében nyugodtan kifosztott egy egész sátort, amelyben 50—60 khinai munkás éjjelezett.

Megrémülve, szinte ellenállás nélkül oldják le a nyakukban függő pénzeszacskót és a *hunhuz*-ok parancsára odaadják egész nyári keresetöket, csakhogy az életüket megmentsék. Úgy tekintik ezeket a rablókat, mintha valami felsőbb lények volnának, akikben az embereket sanyargató gonosz szellemek vannak elbujtatva.

Nagy ritkán fordult elő, hogy a hunhuzok orosz embert támadtak volna meg, legfeljebb, ha ők jelentékeny többségben voltak.

Az ősz folyamán egy csoport uszuri-vidéki kozák favágással foglalkozott a telepem közelében. Úgy ter-

vezték, hogy egész télre künn maradnak az erdőben. Kunyhót építettek maguknak és ott, amennyire lehetett, kényelmesen berendezkedtek.

Egy délután, egy kozák kivételével, aki otthon valami faragómunkát végzett, a többiek mind az erdőben voltak elfoglalva, a hunhuzok orozva levágták a mit sem sejtő magányos embert és a kozákok összes fegyvereit, meg töltényeit elrabolták a kunyhóból.

Dacára a széleskörű nyomozásnak, soha még csak hírét sem lehetett hallani és felfedezni a tetteseknek.

Szeptember hóban, egy gyönyörű verőfényes napon, az alagút fölötti kúpos hegylejtőn álltam. Előttem a sárga-piros őszi levéldíszben tarkáló völgyhajlatok egymásba folyó vonalai és a hosszú völgy kanyargós zöld sávja látszott. A völgy mentén éles, kígyózó vonalban fénylett az ideiglenes pálya acél sínútja.

Az idő dél felé járt. Ilyenkor indul el a vízválasztó felől a naponként közlekedő vegyesvonat Nikolszk felé. A mozdony folyton ismétlődő rövid füttyentését már többször lehetett hallani, amint a leszállítandó üres kocsikat tologatta össze egy vonattá, de az indulást jelző hosszú sípolás még nem hallatszott. Egyszer csak a völgy felső részén látható pályarészen öt fedetlen kocsiból álló, rövid vonat tünik a szemembe, amint mozdony nélkül nyilsebesen lefelé gördül.

Annyira szokatlan volt e látvány, hogy önkénytelenül is gyors léptekkel indultam tovább a hegygerincen, hogy tágabb kilátást nyerjek a völgyfenék felé.

Amint a hegytető bokrai között előretörtetve újból szabad tér nyilt meg előttem, már tisztán kivehettem az őrületes sebességgel gördülő öt kocsit és a rajtok összebújt, megrémült emberek csoportját.

Egy pillanattal később, közvetlenül a hegy lábát

megkerülő éles kanyarulatban a szemem előtt látom a sínútról messze kilódulni az egész vonatot és elveszni egy óriási felkavarodó porfelhőben.

Az eszeveszett zakatolást nyomban halálos csend váltotta fel, mire megrémülve rohantam le a mogyoró- és tüskebozót sűrűségén keresztül a hegy lábához.

Amint leértem, a porfelhő már eloszlott. A felborult kocsik körül és az össze-vissza görbült sínek közt a halottak, ájultak és vonagló sebesültek borzasztó képe tárult elém.

Egyszerre úgy éreztem, mintha a rémülettől egy csepp vér sem maradt volna bennem, a szédülés környékezett és a szívverésem elakadt, de azért csak végig futottam a romok tömkelegét, hátha valaki még megmentésre vagy segítségre szorul?

Egy véres csatatér, közvetlenül az ütközet után, semmivel sem lehet rémesebb e képnél. Homokkal, porral, kocsironcsokkal betakart vérző alakok hevertek össze-vissza. Az első pillanatra úgy látszott, hogy egyetlen ember sem menekült meg a katasztrófából.

Eleinte egészen egyedül voltam, majd néhány kozák jött futva a legközelebbi őrtanyáról, aztán az állomásról egy mozdony érkezett a helyszinére emberekkel, kik már sejtették a katasztrófát.

Az összehajlított sinek közt fekvő alakokat a kocsik kerekei teljesen szétvagdalták. Levágott fejek, karok, lábak hevertek a talpfák között. Egy derékbankettévágott orosz tetemben megismertem a kocsisomat. Egy copfos fej, mely a törzséről leszelve hevert a sinek mellett, egy khinai előmunkásomé volt.

Amint még egy darabig zavartan jártam a rémes romok között, egy homokkal teljesen betakart kékruhás alak mozdul meg előttem, úgy fektében oldalra fordul,

majd félkönyökre támaszkodva, a szemeiből kezdi dörzsölgetni a port. Aztán egészen felül, körültekint, majd lassan végig tapogatja a tagjait, feláll, megindul és mintha a vész szinhelyéről menekülni akarna, futásnak ered. Utána indulok. Néhány száz lépéssel tovább, egy kidőlt fatörzsnél megáll és kábultan bámul a semmiségbe.

Amint utólérem és elmondom neki, hogy ő az egyedüli ember, aki épségben menekült meg a szerencsétlenségből, szomorúan mosolyogni kezd és csendesen, gépiesen ismételgeti, hogy ő az egyetlen, aki életben maradt, a többiek mind meghaltak. Aztán néhány szóval elmeséli azt, amit már úgyis sejtettem, hogy a vonatrendezés közben a felső állomásról elszabadult öt kocsi a rajta ülő utasokkal legördült a lejtős pályán, míg az óriási sebesség folytán a kanyarulatban ki nem siklott. Így történt a rettenetes szerencsétlenség.

Másnap e helyen két hatalmas sírdombot hantoltak, egyiken tölgyfából faragott kettős orosz kereszt, a másikon khinai betűkkel teleírt vastag fatábla jelezte tizenöt szerencsétlen ember szomorú halálát, kik Oroszország és Khina messze tájairól jöttek meg e csendes völgybe örök pihenőre.

Amint az őszi napok mindjobban rövidültek, a hűvös esték és a hideg éjjelek kezdtek bekövetkezni, a khinai munkásokon mindjobban észrevehető lett a vándormadarakra emlékeztető nyugtalanság, mindnyájan várva-várták a leszámolást, hogy a nyári keresményökkel elindulhassanak a távol hazájuk felé.

Október végén megkezdtük a felméréseket. Napokon, heteken át jártuk a mérőeszközeinkkel a kivájt hegyoldalak anyaggödreit, mászkáltunk a meredek sziklafalak lejtőin, a töltések gördülő rézsüin, hogy mindent alaposan számba vehessünk.

A felmérésnek egy jelentékeny részét Szü-hó-sin barátom munkája adta, aki a nyár folyamán, maga mintegy 80 ezer köbméter földet hordatott össze a töltésekbe.

Amint részletesen sorba felmértük a különböző formájú anyaggödröket, Szü-hó-sin minden méretet maga ellenőrzött és oroszból khinaira fordítva, diktálta folytonosan a magával hozott khínai irnoknak, aki azokat sorba feljegyezte a jegyzőkönyveibe.

Az igazat megvallva, nem voltam hajlandó komolyan venni a feljegyzéseiket és meg voltam győződve, hogy csak nagyképű tudákosság vagy valami naiv furfang rejtőzködik csupán az egész dolog mögött.

Amint később azt hallottam, hogy a két napi felmérés eredményét a khínai irnok az ő kis fagolyós számoló rostélyán minden írás nélkül számítgatja és éjjelnappal e munkájánál görnyed, teljes lehetetlennek tartottam, hogy csak megközelítőleg is ki tudja hozni a valóságos köbtartalmat.

Mikor végre elkészültek a számításokkal, Szü-hó-sin az irnokjával ünnepélyes arccal, teljes parádéban állított be hozzám és megkért, hogy mondanám meg neki, mennyit tesz ki az ő összes földmunkája?

Én nagyon érdeklődtem az ő eredményeik iránt, amit azonban ők egyelőre nem voltak hajlandók megmondani. Végre miután kijelentettem, hogy bármily eredményt mutasson is az ő számításuk, a leszámolást csakis az én felmérésem és számításom alapján fogom elvégezni, végre bevallották az általuk kiszámított köbtartalmat.

Ezúttal a csodálkozásból nekem jutott ki a részem, mert a közel 80 ezer köbméter földmunkánál a khínaiak számítása alig különbözött az enyémtől néhány száz köbméterrel.

A jó eredmény feletti örömében Szü-hó-sin bevallotta, hogy az összes üzleti alkalmazottjaival három nap és három éjjel folyton számítgatták a köbtartalmakat, így hát nem is csoda, hogy oly feltünően megegyeznek az eredményeink.

November hóban a khínai munkások nagyrészt elvonultak és csak az alagútban, meg a sziklavágásokban folyt még megszakítás nélkül a dolog.

Közben az építésvezetőséggel is elvégeztem a leszámolásokat, a földmunkákért felvettem a munkadíjakat és a fődolgokat szerencsésen befejezve, elégedetten vártam a közelgő tél békésebb időszakát.

Aztán a hosszú, nyugalmas hónapok folyamán, az elmult nyár megfeszített munkái után egyszerre bőven jutott idő a gondolkozásra, a viszonyok fontolgatására és az eredményeknek minden oldalról való megbirálására. Ezen csendes elmélkedések folytán a leggyakrabban előtérbe nyomuló kérdések között tagadhatatlanul az elért és az elérhető pénzügyi eredmények problémája volt az, ami önkénytelenül is a legtöbbet foglalkoztatott. Amint a hosszú téli napok magányos óráiban az elért sikernek számokban kifejezett értékét, a csengő aranyakat számlálgattam, élénken kialakult bennem az a meggyőződés, hogy a fáradságos munkám igazi jutalmának a legyőzött nehézségek és becsületes küzdelmek emlékének felemelő érzését számíthatom csupán. Igazán nem becsültem volna semmire az aranyakat, ha — talán valami csoda folytán — úgy egyszereűn az ölembe hullottak volna.

Bár a mai életviszonyok mellett már tarthatatlan az a felfogás, hogy az ember materiális hajlamainak rendszeres kultiválása eltévelyedés volna az idealizmus szent berkeibe vezető, igaz útról, másrészt elvitáz-

hatatlan igazságnak vallom, hogy az életnek tisztán anyagi eredményei, legyenek azok bármily jelentékenyek, egyszerűen üresen hagyják az ember lelkét, mihelyt nem fűződnek hozzájuk nemesebb küzdelmek.

Csak bírni kell a küzdést és helyesen kell megválasztani az utakat, amelyek a nagy célok felé vezetnek, mert a mindinkább gyakorlatibb irányban feljődő életviszonyok között bizony a küzdelmekre nem edzett idealizmus szomorúan és tehetetlenül merül el az élet materiális hullámaiban, míg ellenben a magasabb anyagi eredményeket helyes úton kereső előtt a lehetetlennek látszó ideális ábrándok is egymásután válnak valósággá.

Az élet legváltozatosabb küzdelmeibe folyton élénken belejátszik egy hatalmas faktor, — a pénz, — amely irányító, előmozdító vagy hátráltató hatását szüntelemül a legintenzivusabban érezteti, és amelynek hatalma alól magát kivonni senki sem képes.

A pénznek, ennek a világot mozgató, világrészeket, embereket, népeket átalakító varázsszernek egyik legbecsesebb tulajdonsága, hogy felszabadítja az embert a körülmények ezer nehéz békójából és a szabadságnak messze kiszélesedő perspektiváját nyitja meg az előtt, aki vele, mint eszközzel, tud és kész küzdelembe lépni.

A legideálisabb életcéloknak szigorúan materiális alapokon való felépítése, a modern időket jellemző új életiránynak legérdekesebb alapelve.

Míg a klasszikusan ideális irány követői, kik magasan művelt lelkületükhöz méltatlannak tartják az eszközökhöz nyúlni, bizony önkényt mondanak le a lét számtalan csodás adományáról, melyeket egy sokoldalú, érdekes élet folyamán a sors ezer változatban, két kézzel kinál.

A khinai erkölcstan, de főleg Konfuciusz írásai, az embernek első kötelességévé teszik a tökéletesség felé való szüntelen törekvést. Konfuciusz azonban nemcsak a szellemi és erkölcsi, de az anyagi haladás terén is egyenesen kijelöli híveinek a következő utat:

A mennyei birodalom minden fiának szent kötelességévé teszi a törekvést, hogy feljusson az államszolgálat legmagasabb lépcsőfokára, és hogy előtte egyúttal a lehető legmagasabb fokú anyagi jólét megszerzése lebegjen folyton, mint magasabb ideál.

Konfuciusz-nak évezredes erkölcsi tanításai díszes táblákra írva ott függnek minden khínai ház szentélyében. Időnként a család vénei által felolvastatnak és ezekre az elvekre rakják le a századok hosszú sorozatán át felsarjadzó nemzedékek életüknek erkölcsi alapját. A bölcs gondolatok a khínai nép minden rétegét áthatva, szolgáltatják az ő különleges társadalmi és állami életüknek évezredes vezérelveit.

Ezen materiális árnyalatokkal erősen áthatott vezérelvekből azt következtetné az ember, hogy az óriási birodalom száz millióit okvetlen a magasabb fokú anyagi jólét fogja körül és talán a szegénység ott csak valami hírből hallott, ismeretlen állapot.

Úgy látszik azonban, hogy Konfuciusz bölcs tanításai nem tudták levenni a khínai nép vállaira nehezedő sok nyomorúságot és itt is örökké érvényes marad az az állítás, hogy amíg a két fogalom, ember és pénz, mint olyanok, fenmaradnak, addig a szegénység és gazdagság fogalma a világról soha, sehol ki nem pusztul.

De az eredménytelenül küzdők számára is van vigasztalás a khínai bölcsek tanításában, ez a csüggedt lelkeket békéltető mélységes fatalizmus, mely a legnyomorultabbnak is szüntelen csendes biztatója.

Egyszer a Pekingtől délre vezető híres khinai országúton lovagolva, egy különös járóművet láttam haladni a hepehupás, megrongált út közepén. Nagy, egykerekű khínai taliga volt, feltornyolva zsákokkal, olajos kannákkal, babpogácsával és egyéb árúkkal. A taliga elé öszvér, két oldalt egy-egy szamár volt fogva. A járómű két rúdja között egy félmeztelen, sovány khínai görnyedt. A vállán átvetett kötél, mellyel az óriási súlyt emelte, mélyen bevágódott a húsába. Karjaival a rudakat fogta és az egy keréken az egész terhet egyensúlyozta. Lábait messze széjjelvetve, összes izmait megfeszítve lépdelt a kátyús úton, a taliga zökkenéseitől egész teste megrázkódott, a legközelebbi falu körvonalai még alig látszottak a szemhatár szélén. Egyszerre lovas előfutárok érkeztek és nagy kiabálás közt igyekeztek elterelni a nyomorult taligást az út közepéről. Nyögve, nyöszörögve, iszonyú erőlködések között tudott csak kivergődni a taligájával a szegény túlterhelt ember az útszélre.

Aztán vígan poroszkálva haladt el az út közepén egy tarka lovas csapat által kisért menet. Két lóra erősített kényelmes palankinban elhízott mandarin küzdött a pilláira nehezedő álommal. Ennek a szolgái zavarták el a szegény taligást az út közepéről, nehogy kitérésével megzavarják a fáradt nagyság úri kényelmét.

Íme az évezredek szürke porával behintett, ódon kultura közepette az élet küzdelmeinek országútján ily különbségek választják el egymástól az embereket. A gazdag bizony Khínában is föltétlen úr, míg a szegény talán még nyomorultabb rabszolga itt, mint bárhol a föld kerekségén.

KILENCEDIK FEJEZET.

A vasútépítést megszakítja a boxerháború.

A tél folyamán az építésvezetőség megbizott egy jelentékeny hosszúságú hegyi pályaszakasznak újból való kitűzésével és az elmult két év alatt ott végzett munkák pontos műszaki felvételével. A pályarészen a 20 méternél magasabb völgyáttöltések és hasonló mélységű sziklabevágások váltották fel egymást és az ősz folyamán abbanhagyott befejezetlen munkák összevisszasága folytán a megbizatás teljesítése nem volt épp a legkönnyebb feladat.

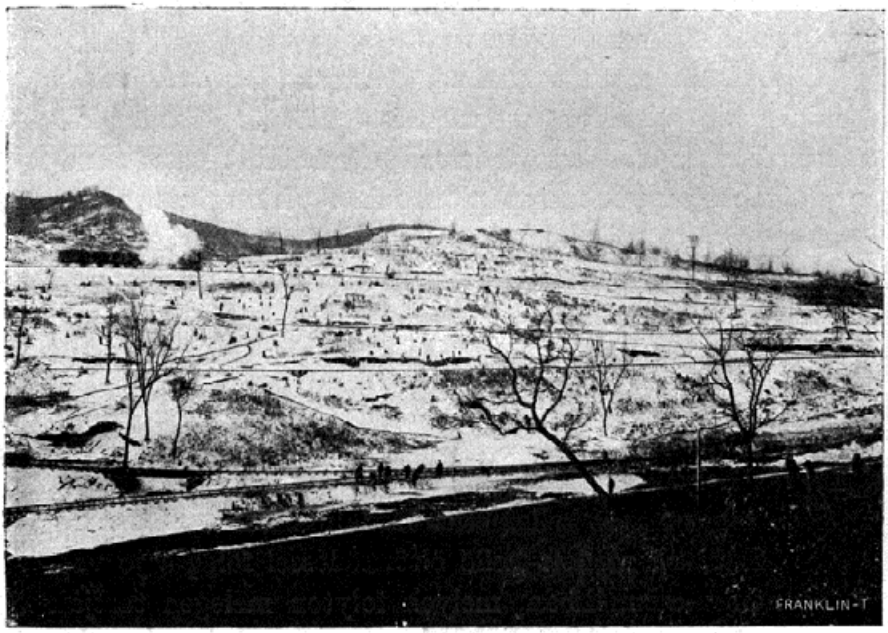
A kitűzési munkákat, bár az óriási hideg és dermesztő szelek január hó folyamán Mandzsuországot valóságos Szibiriává változtatják, mindjárt újév után meg kellett kezdeni.

A hideg ellen jól neki öltözve, bárányból bekecsben, rénszarvas prémsapkában, mely a nyakat és a füleket is jól elfödi, a felülmúlhatlan, meleg, orosz nemezcsizmák védelme mellett is csak mindössze 3—4 órát dolgozhattunk naponként, mert a dél elmultával igen gyakran mindjárt 20° C. alá sűlyedt a temperatura.

Az egyenetlen fagyos földön a folyton süvítő, dermesztő szélben a műszer elhelyezése és annak helyes beállítása már magában elég nehéz dolog, aztán az irányzás a hidegtől könnyező szemmel a távcsövön és a nagyí-

tókon való leolvasás meggémberedett ujjakkal, a vastag keztyűkben való írás mind igazán sok türelmet igénylő, nehéz feladat volt.

Ily téli munkálatok folyamán gyakran eszembe jutott egy japáni mérnök ismerősömnek az elbeszélése, aki otthon egész nyáron úszónadrágban és egy pár rizsszalma-szandálban végezte a vasútvonalán a kitűzése-

Téli táj a vízválasztón.

ket és ilyenkor csak az volt a legnagyobb baja, hogy az írószereinek és a jegyzőkönyveinek eltevésére teljesen hiányoztak a zsebei.

A hó ez időtájban már csaknem teljesen eltűnt és folyton tartott a szakadatlan száraz hideg, mely a híres ÉNy. monszun-szelek három-négy napos periodusai alatt éjjelenként egész a kéneső fagypontjáig leszállt.

A kitűzések folyamán elég gyakran megesett, hogy

a kevésbbé jól öltözött munkásaink kénytelenek voltak abbanhagyni a munkát, a dermesztő hideget nem tudván kiállani. Az is gyakran előfordult, hogy egyszerre valamelyikünknek az orra elfehéredett, ami a fagyásnak a legbiztosabb jele.

Az illető az orra megfagyását maga rendesen a legkésőbb veszi észre, mert a megdermedt rész teljesen elveszti az érzékenységét és csak a sajátságos vértelen színéről látja meg a környezete a bajt.

Ilyenkor aztán semmi sem fontosabb az ember előtt mint az orrának a megmentése. Rögtön abban kell hagyni a munkát és egyenletesen dörzsölni az orrát mindaddig, míg újból megindul benne a vérkeringés. Aztán még órák hosszáig a szabad levegőn kell maradni, hogy a fagyás hatása lehetőleg lassan tünjön el a megfagyott résztől. Fagyott orral mindjárt fűtött szobába menni okvetetlenül végzetes dolog lenne.

A szemüveget viselő ember arcának egyes részein, ahol a fémrészek az arcbőrt érintik, egész télen apró fagyási helyek mutatkoznak, melyek bár nem veszélyesek, mégis folyton apró kellemetlen fájdalmaknak az okozói.

Mindezek mellett kellő öltözködéssel főleg a jó vastag nemez-csizmákban, melyek folyton melegen tartják a lábat, a meghűlés teljesen ki van zárva. A száraz hideg levegő, amit az ember magába szív, sajátságos frissítő, sőt edző hatással van az ember idegeire és így a dermesztő hidegben való néhány órai foglalkozás minden kisebb kellemetlenségei mellett is nem mindennapi érdekességű dolog volt.

Februárius végével aztán Kelet-Mandzsuország-ban már megszünik a kemény hideg. Egyszerre enyhébb légáramlatok vonultak el a vidék fölött és délben a napos helyeken már nulla fölé is felemelkedik a hőmérséklet.

Ez időben a sziklabevágásokban és kőbányákban folyton dolgoztunk, az alagútban pedig éjjel-nappal megszakítás nélkül haladt a munka. — Az istolyt áttörtük, a kiszélesítési munkák javában folytak és a tavasz közeledtével már az alagút boltozásának előkészületeivel voltak elfoglalva.

A szokatlanul kemény tél után, úgy látszott, hogy a rendesnél sokkal gyorsabban készült beköszönteni a tavasz. A hegyvölgyek lombtalan kopasz barnaságát már április közepe felé az ébresztő élet tarka színei kezdték felélénkíteni. Mandzsuország hullámos hegylejtőin az első színt az azáléa-bokrok vérpiros foltjai terjesztik. Az azáléa-cserjén még híre sincs a zöld levéldisznek, mikor a bimbók és a piros tölcsérek milliói lepik el az apró ágakat, mire a hegyoldalak déli lejtői egyszerre pompás vörös terítővel látszanak bevonódni.

Ez évben különösen dúsan virágoztak a pompás azáléa-cserjék és gyakran minden utógondolat nélkül, vérfoltoktól pirosló csatatérhez hasonlítottuk a békés vidék szelíd hegylejtőit, pedig akkor még sejtelmünk is alig volt azon rémes idők közelségéről, melyek a távol kelet más tájain tényleg a friss vér piros foltjaival áztatták a csataterek földjét és a váratlan fordulatokban oly gazdag háborús idők minden nyomorúságát reá zúdították a Khínai birodalomra.

A tél folyamán Pekingből, a khínai császári udvarból jöttek a különféle, bizonytalan hitelességű hírek, melyek azt hirdették, hogy Kuang-szű császár betegsége következtében önkényt mondott volna le a trónjáról és az uralkodást egészen az özvegy császárné ragadta a kezébe, ki a reformokra hajló, modern gondolkozásúakat száműzte a környezetéből és Khínát teljesen fel akarja szabadítani az idegen befolyások alól.

Nem sok jelentőséget tulajdonítottunk e híreknek és még az esetben is, ha Khína valamely részében idegenellenes mozgalmak kapnának lábra, hihetetlennek tartottuk, hogy Mandzsuország területén a khínaiakkal már két év óta fennálló szoros jó viszony bármily módon is megzavarható lenne.

Aztán amint az idő előbbre haladt, egyszerre egészen más bonyodalmak jelei kezdtek mutatkozni a távol keleten, amelyek egy igen komoly orosz-japáni konfliktus lehetőségét állították előtérbe.

1900. év tavaszán Kelet-Ázsia politikai hangulatát erős hullámzásba hozta az oroszoknak Korea császárjával folytatott sikeres alkudozása, egy a koreai félsziget déli csúcsán létesítendő orosz kikötő és szénállomás ügyében.

Dél-Koreában az oroszoknak esetleges szilárd állásfoglalása érzékenyen belejátszott a japáni császárság terjeszkedési terveibe. A nagyratörő szigetország a legvégsőre is el volt határozva, ha Korea földjén rivalissal kell megküzdenie és késznek látszott a legerősebb ellentállásra Oroszországgal szemben, mihelyt ez a Koreára vonatkozó terveit a legcsekélyebb mértékben megzavarja.

A kikötő-kérdés körül ezek folytán igen nagy nézeteltérések keletkeztek Oroszország és Japán között, ami az oroszok makacs ellentállásán annyira kiélesedett, hogy április hó folyamán a két hatalom között már lehetetlennek látszott a békés megegyezés.

A japáni territorialis és hatalmi politika kérdései mellett az angolok keletázsiai gazdasági tervei érdekeit is erősen befolyásolni látszottak az orosz tervek. Ez időben különféle hírek keringtek, hogy az orosz politikai ágensek a koreai császárral oly bányatelepekre folytat-

nak alkudozást, amelyekre már előbb angol társulatok nyertek nagyszabású koncessziókat.

Mindezek egyidejűleg veszedelmesen felszították az angolok és japániak féltékenységének tüzét, mire aztán Japán nagy tengeri manőver címén egyszerre az egész flottáját mozgósította és teljes hadi készenlétbe helyezkedett, hogy ha kell, az orosz ellen azonnal a legerélyesebben akcióba léphessen.

Mindezek dacára a kikötő-kérdés mégis békés megoldást nyert. Az oroszok megkapták ugyan Mazanpó kikötőjét, mint szén- és víziállomást a hajóik számára, de a japáni diplomácia kivitte, hogy azt megerősíteni és az orosz flotta hadi bázispontjául felhasználni Oroszországnak nem állhat jogában.

A békés úton elintézett ezen differenciák után, május havában az orosz-japáni háború vészesen tornyosuló felhői teljesen eloszlottak.

Ez időben azonban Khinában mind zavarosabb és bonyolultabb állapotok korszaka kezdődött.

Az óriási birodalom élén álló, beteges árnyékcsászár, az ármányos régenscsászárné a konzervativus és minden idegen befolyást szívből gyűlölő mandzsu hivatalnoki gárda, a modern Khinát megteremteni óhajtó felvilágosodott reformpárt, a fegyelmezetlen katonaság és a nép nyomorgó és éhező rétegeit fanatizáló veszedelmes boxerhad mind egymástól eltérő céllal és a legkülönbözőbb eszközökkel fogott hozzá a meglévő állapotok tudatos vagy akaratlan összebonyolításához.

Khína és ezzel egész Kelet-Ázsia békéjét veszélyeztető ezen forrongó állapotok már hónapok óta ismeretesek voltak előttünk, mégis óriási meglepetést keltett az első hír, hogy a Pei-hó folyó torkolatát védő Taku erőd ágyúit a khinaiak az ott horgonyzó európai hadihajók

ellen fordították és június hó 17-én bombázni kezdték az európai hatalmak páncélos képviselőit.

Ezek, az eleinte hihetetlennek látszó tudósítások napról-napra újabb adatokkal nyertek megerősítést.

Újabb, meglepő tudósításoknak híre érkezett Takuból, Tiencsinből, Pekingből. A vasút- és távíróvonal szétrombolása, a pekingi követségek körülzárása, Tiencsinnek szisztematikus bombázása: mind a legkomolyabb háborús idők rémségekben gazdag képét rajzolták egyszerre a szemünk elé.

Ez időben Mandzsuországban a 2000 km-t meghaladó vasútvonalon mindössze hétezer orosz kozák teljesítette az őrszolgálatot, míg a khinai vasúti munkások száma meghaladta a nyolcvanezret. A Mandzsuország területén és az erődökben eloszlott khinai katonaság minimális létszámát pedig hetvenezerre becsülték. Az erőknek ily aránytalan megoszlása tehát a legkomolyabb aggodalmakkal tölthette el a mandzsuriai vasútépítőket az esetre, ha a háború vésze Észak-Khinából Mandzsuország területére is átterjedne.

Mindezen baljóslatú körülmények között egész június hó végéig elég nyugodtan folyt a munkánk. A khinaiak, bár észrevettük rajtuk, hogy hírnökeik útján minden újabb fordulatról jól vannak értesülve, mégis feltünő nyugodtan viselkedtek és úgy látszott, hogy az események további fejlődését várják, hogy azok szerint határozzák el magukat valamire.

A khinai munkások között folyton jöttek-mentek a különféle ismeretlen alakok, akik a háború híreit adták szájról-szájra, de a legbizalmasabb cselédeink vagy ösmerőseink sem árulták volna el előttünk, hogy mily híreket kaptak. Viszont ugyanezen khinai barátaink folyton nagy érdeklődéssel kérdezősködtek tőlünk,

hogy vajjon az orosz újságok mily híreket hoznak az orosz háborúról.

Így folytak a dolgok egész június hó 27-éig, amikor a hadiesemények tengerének hullámverése hozzánk is eljutott.

A *Pogranicsnája* nevű határállomáson, ahol ez időben a mandzsuriai vasutak keleti szakaszának építésvezetősége székelt, kínos meglepetést szült a khinai határőrség kapitányának azon jelentése, hogy a parancsnoksága alá tartozó khinai őrség az elmúlt éjjel fegyverestől és lőszerestől eltávozott az állomásról és a magára maradt parancsnok nem vállalhatván többé felelősséget a hűtlen katonái tetteiért, maga is elvonult a vidékről.

A határszéli állomás lakói, a hivatalnokok és munkások, nagy rémülettel fogadták a hírt és az izgatottságot nagyban fokozta az a körülmény, hogy a vasút e szakaszát őrző kozákszázad néhány nap előtt, távirati parancsra Harbin felé indult és az állomáson mindössze hét fegyveres kozák maradt, hogy a legszükségesebb őrszolgálatot ellássa.

Néhány vadászpuskán kívül alig volt valami fegyver a telepen és a megrémült lakosságnak el kellett készülve lenni a mintegy ötszáz főből álló fegyveres khinai dezertőrhad éjjeli támadására.

Június hó 27-én az építővezetőség tudatta az orosz lakossággal, hogy a személy- és vagyonbiztonságukért nem vállalnak felelősséget mindaddig, míg kellő számú fegyveres segítség nem álland rendelkezésére, és egyúttal felszólította a hivatalnokokat, hogy családjaikat a délutáni különvonattal küldjék Nikolszkba és hogy velük mindenki szabadon eltávozhat, akinek a személyes biztonsága miatt aggodalmai volnának.

Ugyanazon nap délutánján én is a határszéli állomáson jártam, hol lépten-nyomon a lázas készülődés és menekülés zürzavaros jelenetei játszódtak le a szemeim előtt.

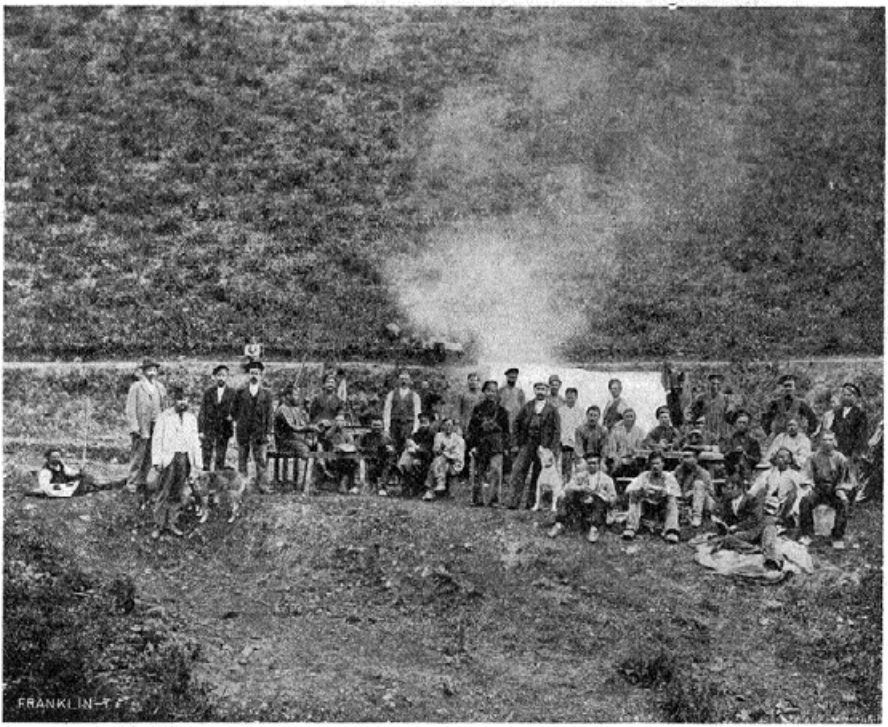
A vasútállomáson a megrakott szekerekről asszonyok, gyermekek cipekedtek a podgyászaikkal, amit átraktak a készen álló vonat vagonjaiba. A siettében összeszedett és nagyjából kendőkbe, asztalterítőkbe csomagolt tarka, bagázsia össze-vissza sága foglalta le az állomás perronját. Sápadt, ijedt asszonyok búcsúzkodtak a férjeiktől, össze-vissza való kiabálás, sivalkodó gyermekek lármája hallatszott mindenfelé. A csoportokban ólálkodó, bámuló khinaiak alattomos tömege pedig nem leplezett érdeklődéssel figyelte az útra készülődés percről-percre változó mozzanatait.

A vízválasztó túlfelén, a szépen kiépült nagy orosz telepen a hivatalos épületek sorai már mind zárva voltak, az elhagyott házcsoportok között már szomorú csend honolt, a legfőbb hivatalnokok lakása előtt elvezető sínpáron egy útra készen álló mozdony füstölgött, utána egyetlen szalonkocsi volt akasztva. Néhány orosz munkásból alakított őrjárat, fegyver helyett vasvilla alakú dárdákkal ellátva, egyformán, katonás tempóba lépkedve járta körül az elhagyott lakóházak tájékát. Lent a völgyben a menekülőkkel induló első vonat sípolása hallatszott.

Én, mikor a határszéli állomásra indultam, egyáltalán nem voltam elkészülve az előttem lejátszódott jelenetekre és a helyzet ily komolysága erősen meghatott, siettem tehát vissza a telepemre, hogy az ott esetleg szükségessé váló intézkedéseket megtehessem.

Ez idő alatt a menekülőket szállító első vonat már elhaladt a völgy mentén Nikolszk felé.

Amint az épülő vasútvonal egyes szakaszain a munkások meglátták a távozókkal megrakott, födetlen kocsik hosszú sorozatát, egyszerre eldobták szerszámaikat, abbanhagyták a munkát és izgatottan tanakodni kezdtek a teendők felől.

Orosz szabadságolt katonák a vasúti munkánál.

Haza érve egy egész csoport felzavart kedélyű orosz munkás fogadott, kik azonnal távozni akartak a munkahelyről és akiket csak a legtürelmesebb bátorítás után sikerült csak egy kissé lecsillapítani.

Ez időben a munkálataimnál mintegy hatvan orosz szabadságolt katona is volt alkalmazva. Már néhány napja, hogy megkapták a mozgósítási parancsot, de

a bevonulásukat a kitűzött határidő utolsó napjára halasztották és szegények bizony egy cseppet sem leplezték az izgatottságukat.

Az ujságaink a Tiencsin melletti küzdelmekről, a hol jelentékeny orosz haderő működött közre, folyton új, részben túlzott híreket hoztak, amelyek az oroszok jelentékeny veszteségeiről beszéltek és nagyban hozzájárultak a kedélyek teljes felizgatásához.

Ezeknek ma nagyon megnyugtató hírt hoztam. A vonatállomáson ugyanis arról értesítettek, hogy már megjött a hadvezetőség parancsa, ami a vasútnál alkalmazott tartalékosokat felmenti a bevonulás kötelezettsége alól. Ez a hír aztán némileg lecsillapította őket.

Este felé, mikor az aggódó, tanakodó munkásaim csoportjával egy magas töltés tetején álltam, egyszerre alattunk a völgy mentén elhaladt a második vonat, mely százával vitte a menekülőket Nikolszk felé. Ez a látvány egy pillanat alatt újra elcsüggesztette a lelkevesztett tömeget. Sápadtan, szomorúan, elégedetlenül, morogva kullogtak a sátraikba, főleg a fölött zúgolódtak, hogy semmi fegyver nincs a kezük ügyében és egészen védtelenül kell kivárniok a khinaiak támadását, ami az éj folyamán okvetlenül be fog következni.

A június 27-ről 28-ra forduló éjet az egész vonalon álmatlanul virrasztotta át minden ember, csak midőn a nyári hajnal rózsás derengése megjelent a hegytetőkön, mertünk végre nyugodtan pihenőre térni.

Másnap a megnyugodott kedélyű katonák mosolyogva mesélték el egymásnak az éj folyamán kiállott aggodalmaikat. Ez éjjel az egész vonal mentén sehol sem fordult elő a legcsekélyebb rendzavarás.

A következő napok folyamán elegendő mennyiségű puskát és lőszert kaptunk, azonkívül Nikolszkból egy

gyalogezred érkezett a vonalra, úgy, hogy a biztonságunk miatt ez időtől fogva semmiféle aggodalom sem gyötört többé.

Mandzsuország belsejéből azonban folyton tovább tartott a menekülés. Miután a vasútépítési középponttal, Harbinnal egyszerre megszakadt a távíró összeköttetés, a tőlünk mintegy 240 km.-re eső *Hantaheze* állomás volt a legtávolabbi pont, ahonnan a menekülők útján hírt hallottunk. Az ezen ponton túleső állomásokról az orosz alattvalók mind Harbinba a Szungári partjára menekültek.

A vonal különféle pontjaira érkezők rendesen csak a legszükségesebb podgyásszal és ruhával érkeztek, hogy mise akadályozza őket a menekülésben.

Nemsokára aztán a Ninguta felől előnyomuló khínai haderő a Mudandzián folyónál elvágta a vasútvonal menti közlekedést és így Mandzsuország belsejéből jó hosszú ideig alig hallottunk valamit.

A délkeleti Mandzsuország ellen induló orosz haderő Csicsagov generális vezetése alatt előbb a koreai határon összegyűlt khinai hadakkal végzett, a megerősített Húncsúnt bevette és aztán indult el a vasútvonal mentén E-hó erőd és Ninguta elfoglalására.

Ugyanezen időben a fanatizált khinai nép és a fegyelmezetlen katonaság és az idegen gyűlölettől mélyen áthatott hivatalnoksereg a legmagasabbra menő anarchia állapotát teremtette egész Mandzsuországban.

Az épülő nagy vasút adminisztrációjának központjában, Harbinban szintén kritikus állapotok kezdődtek. Harbin a Szungari folyó jobb partján azon a ponton épült, ahol a vasútvonal a hatalmas folyót átszeli.

Harbinból egyidejűleg három irány felé indult meg a vasútépítés, ami itt, Mandzsuország közepében úgy

vált lehetővé, hogy hajókkal szállították ide a legkülönbözőbb építőanyagokat a Szungari folyón.

Ez időben a három különböző irány felé már mintegy 400 km. vasútvonal volt készen.

Az építés megkezdése óta itt folyó óriási munkák a khinaiak ezreit foglalkoztatták, kik Csili és Santung tartományokból özönlöttek a mandzsuriai vasút vidékére és az év minden szakában addig sohasem élvezett, bőséges keresetben volt részük.

A bennszülött mandzsuk, akik főleg csak állattenyésztéssel és földmíveléssel foglalkoztak, szintén nagy hasznot húztak a vasútépítésből. Terményeiknek, marháiknak az ára néhány év folyamán megháromszorosodott, a vasút mentén folyton szükséges szállítások és fuvarozásokból pedig állandó búsás jövedelmeket húztak.

Az előbb Istentől, embertől elhagyott szegény vidék szorgalmas népe közt a jólét és gazdagság kezdett elterjedni.

A vasútépítés vezetőségének szigorú utasításai folytán a vasút alkalmazottjai mindig a legigazságosabb bánásmódban részesítették a khinaiakat, aminek következtében teljes bizalom és barátságos viszony fejlődött ki a két faj között.

Ezen, a már néhány év óta folyton erősbödő barátságos érintkezést 1900 év tavaszán egyszerre a khinaiak részéről kiinduló sajátságos kihívó, sőt fenyegető viselkedés kezdte felváltani. Úgy a hatóságok, hivatalnokok, mint a földművelő és munkásnép egyszerre át meg át lett hatva a folyton terjedő idegenellenes eszméktől és lassanként mindjobban ellenségessé élesedett a hangulat a Mandzsu-földre betolakodó orosz ellen.

Mindenki előtt világos volt, hogy e megváltozott

hangulat nem Mandzsu-földön keletkezett, hanem Khina más részeiből hozták meg a gyűlölség magvát és mesterségesen hintették azt el a vasútvonalon dolgozó békés munkásnép között.

A hivatalnokok és a különféle fanatikus szekták által űzött, szisztematikus bujtogatásnak érdekes példájául szolgálhat az a különös eset, ami a kora tavasz folyamán Harbin békés életét oly erősen felzavarta.

Egy fiatal orvos, aki nagy állatkedvelő volt, két jól kinőtt medvét tartott az udvarában. Egyszer az egyik medvét valami baleset érte és az orvos, hogy legalább a bőrét megmentse, jónak látta agyonlövetni.

A kitömésre szánt medvebőrt az orvos sajátkezűleg nyúzta le és a medve koponyáját, mancsait is külön kikészítette, az így megnyúzott és megcsonkított testet pedig a szolgájára bízta, hogy az valahol eltakarítsa.

A gondatlan szolga a szeméthordóknak adta át a medvét, akik a telepnek egy elhagyott helyén a szemét közé dobták. Sokáig hevert ott a szabad ég alatt a megcsonkított tetem és napról-napra nagyobb érdeklődésnek lőn a központjává.

A khinaiak között különféle kalandos hírek keltek szárnyra, hogy az oroszok titkon leölik a khínai szolgáikat, hogy az ő ördöngős találmányaikhoz, a gőzgépeikhez, a telegráfjukhoz és telefonjukhoz felhasználják azoknak a szívét, a vérét, a szemeit és egyéb részeit és a megölt ember szellemét bele kényszerítsék az ő bűbájos masináikba.

A hír terjedt napról-napra tovább és végre szemmel látható bizonyosságot nyert a kint heverő megcsonkított tetemben, amelyről mindenki meg volt győződve, hogy az egy khínai lenyúzott, fejetlen teste.

A munkások egyszerre százával hagyták abba a

dolgot és ellenséges indulatuk lassanként a végsőig fokozódott, s átragadva a hivatalnokokra, a katonákra, már a nyilt felkelés veszélyével fenyegetett.

Végre a legmagasabb rangú orosz és khinai hivatalnokok és orvosokból álló bizottság vette a kezébe a dolgok megvizsgálását.

A fiatal orvos kénytelen volt a másik kedvenc medvéjét is leöletni. Ezt a bizottság szeme láttára nyúzta meg és teljesen úgy bánt el vele, mint az előbbeni medvével. Aztán az első már bomlásnak induló testet összehasonlították e másodikkal.

Természetesen azonnal mindenki belátta, hogy csakugyan medvéé volt a kinn talált tetem. De a felizgatott és fanatizált népből nem szállt ki többé a bizalmatlanság és azóta minden idegenben a halálos ellenségüket látták. Az idegenellenes hangulat főleg Csili tartományból terjedt át Mandzsu-földre.

A földöntúli erőkkel összeköttetésben állónak képzelt boxer-had június hó elején, Nyu-csuangon keresztül, csapatonként áradt át a Mandzsu-földre. Sárga zászlóikat lobogtatva, meztelen kardjaikkal vadul hadonázva *Ta, sa, sao,* (üss, ölj, égess) jelszavakat kiabálva, *sa-küece* (öld meg az idegent) harci kiáltással zúdultak végig a falvakon a vasútvonal vidékén. Megjelenésükkel, proklamációikkal, földöntúlinak hirdetett hatalmukkal, őrülettel határos fanatizmusukkal az idegenek ellen való felkelésre buzdították a népet és Nyu-csuangtól egész Mukdenig lázba hozták Mandzsuország békés, jóindulatú népét.

Június hóban Mukden már teljesen el volt árasztva a boxerek és a különféle idegenellenes szekták híveivel és az európaiak helyzete mind bizonytalanabbá kezdett válni.

Mukden alkirálya eleinte a legerélyesebb eszközöket kisérelte meg a hangulat lecsillapítására, később azonban a saját helyettese az *ör-tai-jen* is a boxerek magikus hatalmába került és a fegyelmet nem ismerő katonaság közreműködésével a legmesszebbmenő anarchia állapotát teremtette meg az ős város falai között.

Az idegenek, akiknek az élete csak kedves volt, futva menekültek a város falai közül és a vonat mentén délnek vették az útjokat Nyucsuang felé.

Június 25-én indult el az utolsó vonat Mukdenből, a hittérítők, a mérnökök és az európai lakosság hátramaradt része e vonattal hagyták el a minden pillanatban kitörni készülő vész szinhelyét, csupán a római katholikus misszió tagjai nem hagyták el a kolostorukat.

Néhány nappal később Mukden a legkegyetlenebb öldöklések szinhelyévé változott.

A római katholikus kolostor agg püspökét, aki hosszú, munkás életét e nép nyomoruságának enyhítésére szentelte, szerzetes társaival együtt irgalmatlanúl lefejezték, a pompás kolostort és a város összes európai épületeit, kórházait, romhalmazzá változtatták, a pusztítás és a halál jelezte a felzúdult nép félőrült tömegének útja irányát.

Mikor már nem volt a városban élő európai ember és nem volt épület sértetlen, amelyben a gyűlölt *janküece* lakott, a saját testvéreik ellen fordultak és azokat kezdték sanyargatni, akik valaha az idegenek környezetében megfordultak.

Egy féllábon bicegő, nyomorult koldust azért öltek meg, mert valamikor az üszkösödő, sérült lábát a missziónáriusok távolították el.

De elég volt egy európai ruhadarab, egy zsebóra vagy néhány európai rézgomb, hogy tulajdonosának

mint *ör-küeei*, másodrendű idegen ördögnek fejét leszeljék. Az alkirály teljesen elvesztette a tekintélyét, a helyettese pedig mindenben egyetértett a boxerekkel és a nagyszámú katonaságot előkészítette a formális hadviselésre.

Az idegenek üldözésének vad láza Mukdenből futótűzként terjedt el Mandzsu-föld tájain és főleg a vasút mentén tovább Harbin felé.

A mandzsuriai vasutak igazgató főmérnökéhez június hó végén a Kirin és Heilin-provinciák alkirályai, komoly hangú felszólítást küldöttek, hogy szüntesse be a vasút továbbépítését és az összes alkalmazottaival minél előbb hagyja el Mandzsuország földjét.

E felszólítás után néhány napra az óriási vasútvonal minden pontjáról vészhirek jöttek Harbinba, úgy hogy a békés állapotoknak további fentartása már teljesen lehetetlennek látszott.

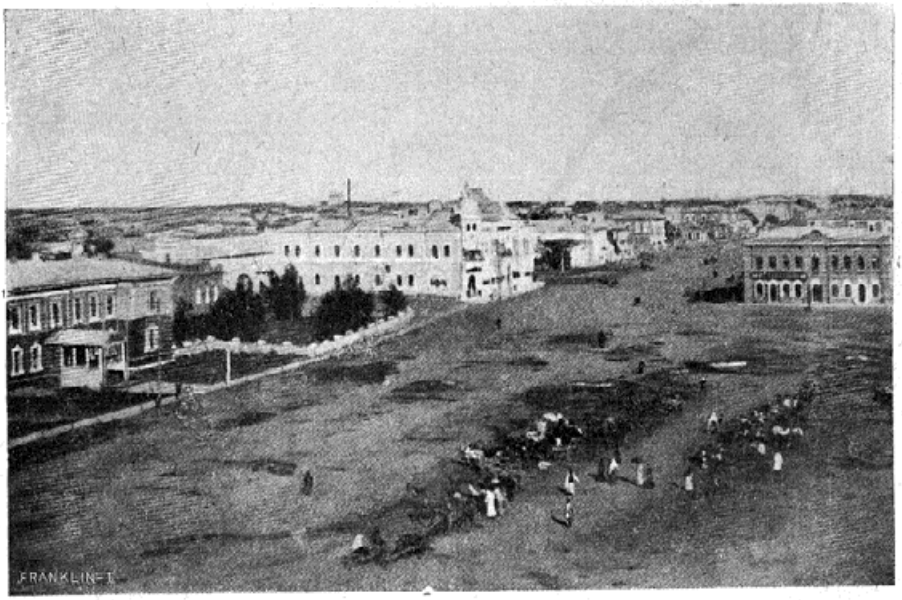
Jugovics S. O. igazgató főmérnök július hó 10-én rendeletet bocsájtott szét az egész vasút mentén, hogy minden orosz alattvaló hagyja ott a munkát és haladéktalanul vonuljon az orosz határra vagy pedig Harbinba a központi állomásra.

Erre aztán megkezdődött a menekülés minden irány felé. A határra menekülőknek, akik Vladivosztokba, Port-Arturba vagy Baikál vidékre igyekeztek, aránylag könnyű volt a sorsuk, mert minden napi utazás távolabb hozta őket a vész szinhelyétől. míg a központba, Harbinba igyekvők egyenesen a veszedelem karjaiba rohantak.

A fékvesztett munkáshad és a khinai katonaság a menekülők nyomán felgyujtotta a vasúti állomásokat, lerombolta a hidakat és készült megostromolni a Harbinban összegyűlt vasúti népet.

A Harbinba érkező oroszok ezrei lepték el a pályaudvart és a Szungari partját, honnan az asszonyokat, gyermekeket és betegeket hajókon, gőzösök által vontatott bárkákon szállították Kabárovszkba, az orosz határra.

Ugyanazon időben Mandzsuország legészakibb tájain is megindult a küzdelem az oroszok ellen. Mintegy

Blagovjescsenszk látképe.

harmincezer emberből álló khinai sereg ágyukkal felszerelve vonult fel az Amur partjára és ott az orosz partőrségeket, a folyón úszó szállítóhajókat, de magát az Amur menti legnagyobb orosz várost Blagovjescsenszket is lövetni kezdte. Blagovjescsenszkben ez időben ötezret meghaladta a khinai lakosság száma, kik nagyrészt a városnak külön negyedében, az úgynevezett khínai városban tartózkodtak.

Amint a jelentékeny khinai haderő a túlparton

megjelent, Blagovjescsenszkben az a hír kezdett elterjedni, hogy a várost az ellenség okvetlen el akarja foglalni, mire aztán az ottlevő khinai lakosság egy része határozottan kihivó és ellenséges viselkedést kezdett tanúsítani az orosz ellen.

A rendes katonaságnak száma a városban alig ment ezerre, a polgárságból alakult fegyveres önkéntesek mindössze hétszázan voltak. Ezzel szemben a khinai partvidéket átkutató előörsök 20 ezer khinai katonáról és negyven ágyúról hoztak jelentést. Mikor a város egyes khinai lakosánál fegyvereket, lőport és töltényeket, a város falain pedig az oroszok kiűzetésére buzdító khinai nyelvű plakátokat találtak, a város megrémült lakossága a kormányzótól a khinaiaknak szigorú felügyelet alá leendő helyezését követelte. Ekkor már a khinai lakosság nagyrésze elhagyta a várost és amint később az izgatottság lecsillapultával kisült, épp azok menekültek el, akik valamiben bűnösöknek érezték magukat. Gribszki generális által kiadott rendeletre több mint 2000 khinait fogdostak össze a városban és julius hó végén Blagovjescsenszktől mintegy hat kilométerre feljebb eső táborban helyezték őket őrizet alá. E nagyszámú fogoly őrizetére bizony a kéznél levő fegyveres erőből nem telt elegendő ember. Közben a város bombázása a túlpartról tovább tartott, így aztán az a parancs érkezett, hogy a foglyokat át kell szállítani a khinai partra és ott szabadon kell bocsájtani őket. Szállítóeszköz nem állott rendelkezésre, a khinaiak a túlpartról folytatták a lövöldözést. Ily körülmények között szülemlett meg az a szerencsétlen eszme, hogy a foglyokat át kell úsztatni a túlsó partra. Az így összegyűjtött, megkínzott khinaiakat aztán belehajtották az egy kilométernél szélesebb rohanó folyó hullámaiba.

Csak nagyon kevesen tudták átúszni a vizet, a túlparton pedig a testvéreik golyózápora fogadta őket és így kétezernél több khínai lelte halálát az Amur partján vagy annak mélységes árjában és Blagovjescsenszk neve e napon sötét betükkel iródott fel Mandzsuország újabb történetének véres lapjaira.

Lerakott khínai fegyverek Kirinben.

Ez idők folyamán már hadi lábra volt helyezve az egész keletázsiai orosz haderő és megindult Mandzsuországnak négyoldalról való megszállása. Vladivosztokból és Nikolszkból a koreai határ felé meg Ninguta irányában indultak el a csapatok. Kabárovszkból Sahárov generális a Szungári partvidékeinek megtisztítására és Harbin felszabadítására indult. Rennenkampf gene-

rális Blagovjescsenszket mentette fel az ostrom alól, aztán kozákjaival az Amur jobb partjától délre egész Kirinig járta végig észak Mandzsuországot. A Transzbajkál vidékről Orlov generális hatolt be mongol földre és a vasútvonalat Hajláron át egész a Nagy-Kingán hegység délkeleti lejtőjéig visszafoglalta. Lent a Liaotung félszigeten szintén jelentékeny orosz haderő működött, amely Kincsaut, Nyu-csuángot és San-hái-kuant foglalta el és egész Mukdenig biztosította dél Mandzsuföld békéjét. E hadi felvonulás nyomán augusztus hó végére ujra helyreállott a megzavart rend egész Mandzsuországban.

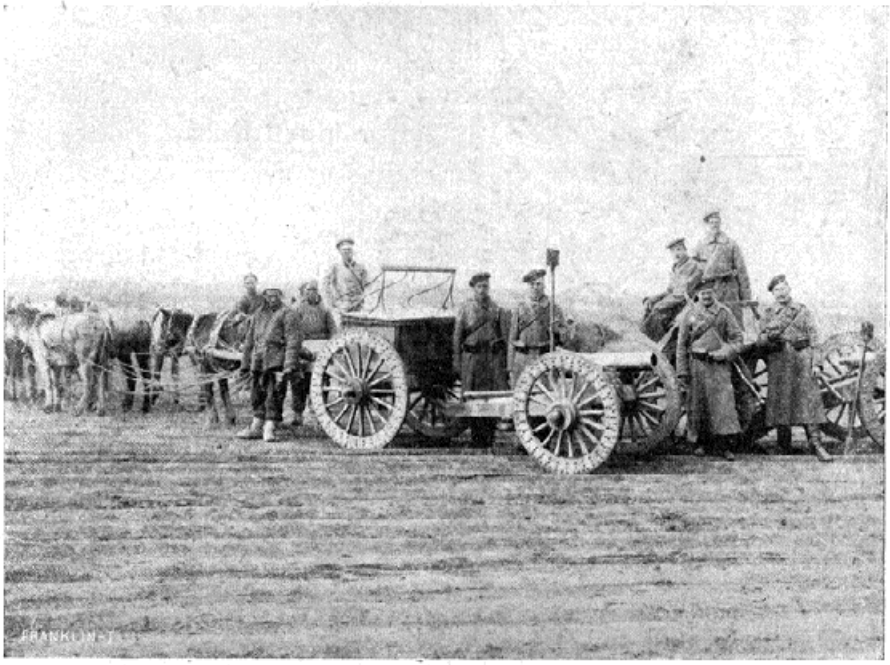
Ugyanezen időben már Peking felszabadult a fanatikus boxerhad által teremtett anarchia állapotából és az európai követségek is kimenekültek a hosszú és kétségbeejtő ostromállapot veszedelmeiből, az európai hadak pedig zavartalanul vonulhattak be a mennyei birodalomnak romhalmazban heverő fővárosába.

Az elmenekült császári udvar Sen-szi tartományban keresett menedéket és az egyesült európai haderőnek jutott a feladat Csili és Santung tartományok területén a megzavart rendet és békét újból helyreállítani.

A fanatikus idegengyűlölők, kik a háború lángját felgyújtották, szomorúan tapasztalhatták, hogy nemcsak a terveik vallottak teljes kudarcot, de ellenkezőleg egyszerre az idegenek egész áradatát zúdították az országukra, honnan ki akartak űzni minden fehér embert. A mennyei birodalom császárjának palotáját, mely eddig szigoruan zárva volt az idegenek előtt, most az idegen hadak kaszárnyáivá alakították át és a trónját menekülve elhagyó császár messze földön bujdosva a bizonytalan sors gyötrő aggodalmai közt volt kénytelen szomorú napjait tölteni.

De még a császárjánál is többet szenvedett észak Khina békés földmívelő népe, mely a nyár folyamán a háború szenvedéseinek óriási súlyát elviselve egy kemény tél hosszú hónapjai előtt az éhhalál lassan ölő kínjainak nézhetett eléje.

Az itt vázlatosan elmondott zavaros idők szomorú történetének lapjairól kiragadok még egy-két képet,

Az oroszok által elfoglalt khinai ágyuk.

melyekben az 1900. évi háborúnak néhány élénk színekkel festett epizódusa van megörökítve az utókor számára. E képeken egyforma rémes öldöklések borzalmai jelennek meg előttünk, de a módokban és a brutalitás fokaiban mégis van némi változás bennök és úgy látszik, hogy épp ezen kis különbségek volnának hivatva annak a helyes mértékét megadni, hogy ezen feljegyzett

hadi epizódok szereplői a huszadik század csodálatra méltó civilizációjának milyen fokán állottak?

A mukdeni véres napok rémségeiből, Ross John angol misszionárius közlése nyomán ide iktatom a római katholikus kolostor pusztulásának szomorú részleteit.

«A boxerek, miután a protestáns hittérítők templomait, kórházait és egyéb épületeit felégették és lerombolták, a katholikus katedrális ellen indultak.

Itt, bár némi ellentállásra számítottak, mégis nagyon bíztak a saját magikus erejökben. A kolostorban az agg Guillon püspökkel együtt voltak a francia szerzetesek, egy apáca és az összes khinai katholikus hívők. A boxerek, hogy ellent tudjanak állni a bűvös erő hatásának, melyet a keresztény papoknak tulajdonítani szoktak, vörös kendőt kötöttek a fejökre, a derekukra egy vörös övet csavartak, és azon kívül semmi egyéb ruha nem volt rajtuk, hogy így a bűvös erő hatását kikerüljék. E fantasztikus őrülteket, az izgatott népség árja követte nyomon egész a kolostorig. Amint megérkeztek, gyors puskatűz fogadta őket a kolostor falairól. Nagyon sok boxer hullott halva vagy sebesülve a porba, de kivülök a kiváncsi nép közül is sokat megöltek a védők golyói, ami aznapra elvette a boxerek kedvét a támadástól.

Másnap a felgerjedt, dühös tömeg az alkirály fegyvertárából 4000 kardot és egyéb fegyvert kerített magához és újra a kolostor ellen indult. Most már a katonaság is közreműködött a támadásban és a város déli falára felvont ágyúkból kezdte bombázni a templomot és a kolostort.

Amint a püspök megtudta, hogy már a katonaság is ellenök támad, a kolostorból nem engedett kilövetni

többé. A bombák hatása borzasztó volt. A halál bőven aratott a katholikus hívők között, kik eldobták fegyvereiket és hangosan imádkozni kezdtek.

A boxerek ezalatt betörték a kaput és az udvarba rontottak. A templom előtt ott térdelt az ősz apostol Guillon püspök, akit nyomban lefejeztek, Emonet atya a legjobb és legkegyesebb szívű szerzetes egész Mandzsuországban, imádkozva halt meg a püspöke holttestén. Aztán rövidesen az egész kolostor romhalmazzá változott és nem maradt a romok közt egyetlen élő keresztény lélek . . .»

Verescsagin Sándor ezredes, a híres festő öccse, néhány héttel Blagovjescsenszk bombázása után utazott az Amur folyón Kabárovszk felé. Mandzsuországi élményeit később orosz nyelven, napló-alakban a nyilvánosság számára is kiadta.

E naplóból fordítottam le egy pár részletet, mely egy-két futtában odavetett vonással érdekesen vázolja azt a sajnálatos rémesetet, amely július 16-án Blagovjescsenszk khinai lakosságával történt.

Verescsagin Blagovjescsenszkbe való érkezésének reggelén egy magasabb rangú rendőrtiszttel találkozik a vendéglőben, akivel a következő beszélgetést folytatja:

«Mondja csak, kérem, vajjon ki volt az, aki elrendelte a khinaiak vízbefojtását?» — kérdem én.

«Vízbe fojtását? Azt ugyan senki sem parancsolta», válaszolta a rendőrtiszt, nyugodtan felhajtva egy pohár limonádét. «A hadvezetőség elnökétől jött a parancs, hogy fogjuk össze az itthon maradt khinai lakosságot és az Amur keskenyebb pontján csolnakokban szállítsuk át őket a khinai területre. Én e rendelet teljesítésével megbíztam a rendőrhadnagyot. Ez hatvan kozákot

vett magához és elhajtotta a khinaiakat a folyószűkülethez, hanem csolnakot azt ott nem tudott keríteni, hát egyszerűen bekergették a foglyokat a folyóba».

«Mit gondol, hányan veszhettek oda?»

«Bizony sokan oda vesztek. Egymásután három csoportban kergették be őket», teszi hozzá az én szűkszavú ismerősöm. Aztán végkép el is hallgat.

Orosz önkéntesek az Amur partján Blagovjeschenszknél.

Ugyanaznap kimentem a hajóállomásra, folytatja Verescsagin ezredes, hogy megtudjam, mikor indul a legközelebbi hajó Kabárovszk felé? Ott, amint a padon üldögélek, beszédbe ereszkedem a pénztárossal, egy jó képű tisztes öreg úrral.

«Nézze csak azt a nagy téglaépületet amott az állomással szemben — kezdi ő a beszélgetést. — Az egész első emeletét egy khinai kereskedő foglalta el. A tulaj-

donos kövér öreg khinai, közel harminc évig kereskedett e helyen.

Igen gazdag volt, milliomos és jószivű ember. Éveként sok orosznak elengedte az adósságát. Mi ketten jó szomszédságban, barátságban éltünk.

No hát, amint a rendőrség megkezdte a khínaiak összefogdosását, őt is kihajtották a házából. Ő mint afféle köztiszteletben álló ember, nem volt hozzászokva, hogy vele gorombán bánjanak, hisz a legnagyobb forgalmú üzletnek volt a tulajdonosa, és aztán aznap szörnyű meleg is volt. Szóval, nem akart menni az öreg, elfulladt, leült a földre. Aztán amint meglátott engem, könyörögni kezdett, térdre borult és jajgatva esengett felém: Iván, — ments meg engem, — kezében egy bőrtárca volt, — fogd ezt, Iván, negyvenezer rubel van benne; mind a tied lesz, csak ments meg engem. Én a hatósággal szemben nagyon kis ember vagyok, mit sem segíthettem. Aztán a kozák hátba lökte és előre kergette az öreget és én sohasem láttam őt többé.

Augusztus hatodikán a hajónk elindult Blagovjeszcsenszkből tovább Kabárovszk felé.

Kora reggel felmegyek a fedélzetre. A nap csak épp, hogy felbukkant a szemhatár fölé, szinte vízszintesen szóródtak széjjel az arany sugár kévéi. A gőzhajón még mindenki alszik. Kivéve a parancsnokot, ki a hajóhídon áll és figyel. Magas, sovány, szőke alak, sötét tengerész-blúzban, csípőre tett kézzel áll mereven és néz előre. Üdvözlöm. A hajó gyorsan hasítja a tükörsíma víz felületét és szétverődő hosszú hullámfodrokat hagy maga után. A jobb parton egy csinos khinai falu szürke sárfalas házai látszanak. A magas fedélzetről jól ki lehet venni az utcákat, a fantasztikus fedél-ormú tornyokat és a díszkapukat.

A falut, úgy látszik, csak mostanában hagyták el a lakói, mert a háziállatok, lovak, tehenek, disznók csapatostul kóborolnak a falu szélén. Ember sehol sem látható, a lakosság elmenekült és az oroszok kegyelmére hagyta az egész falut.

Gyorsan úszunk tovább a víz mentén lefelé. A hajó óránként 25 versztnyi sebességgel halad. Az Amur gyönyörű és felséges. Előre talán tíz versztnyire is ellátunk a folyó mentén. A nap aranyfényben tükröződik a csendes hullámokban.

Ülök a padon a kormányos közelében és gyönyörködve nézem az érdekes tájat. Előttünk jó messze a csillogó vízben feketéllik valami, aztán amint tovább haladunk, mind több sötét folt látszik feltünni. Vajjon mi lehet az?

A vén kormányos az én jóformán magamhoz intézett kérdésemre halkan mormogja: khinaiak. Aztán mintha azt gondolná, vajjon érdemes-e ily mindennapi kicsinységekről fecsegni, egy szóval sem mond többet.

Hamar elérjük a csendesen úszó alakokat.

Meztelen, bronzszínű test, arccal lefelé fordulva, szétvetett lábakkal, karokkal, borzasztóan felpuffadt állapotban lebeg a vízszinen és bukdácsolva úszik tovább a hajó nyomán felverődő hullámokon. Aztán elérjük a másodikat, a harmadikat és Isten tudja még hányadikat. Végre az Amur egész szélességét elfogja a száz meg száz feloszlásnak indult, felpuffadt borzasztó tetem.

Aztán elhagyjuk őket, de amint önkénytelenül is mégegyszer hátratekintünk, egyszerre úgy tünik fel, mintha a hajóverte hullámokon bukdácsoló borzasztó alakok minket üldözve sietve úsznának utánunk . . .

Azt hiszem e rettentő képet a halálom órájáig sem fogja semmi kitörölni emlékezetemből . . .»

Nem volna teljes a boxer-felkelés rémkrónikájának ez a kisded gyüjteménye, ha végezetül és az egyoldalú ítélkezés kikerülése végett ide nem iktatnám egy angol forrásból, a N. Ch. Herald hasábjairól átvett amaz érdekes közleményt, mely a mérges, gyilkos gázokat terjesztő lidit-bombák borzasztó hatását vázolja, mely bombákat az egyesült európai haderő használta Tiencin körül a khinai hadsereggel folytatott harcok folyamán.

«A tiencini vasútállomás mögött, a temető területén ezer meg ezer khinai holtteste feküdt, kik mind a lidit-gázok okozta mérgezés folytán pusztultak ott el.

Egy tengerésztiszt, aki küzdött a délafrikai hadjáratban, azt állítja, hogy a búr háborúban ehhez hasonlót sehol sem látott.

Tiencin khinai városrészében, a csaknem teljesen sértetlen lakásokban egész családokat találtak ülve, holtan. A lidit-bomba gázai ölték meg őket.

Egy angol matróznak feltűnt egy khinai, aki a falnak támaszkodva, a puskáját kézben tartva, csendesen ült Tiencin várfalán. A matróz, amint közel lépett hozzá, látja, hogy halott. Egyetlen sebhely sem volt rajta, a lidit-bomba gázai ölték meg.

Tiencin mellett a folyó, a Pei-hó tele van halottakkal, melyek a ponton-hídnál fennakadtak és ott borzasztó torlasszá halmozódtak fel.

Fel kellett szakítani a ponton-hidat, hogy a felgyűlt hullatömeg szabadon úszhasson tovább a megmételyezett folyóvíz árján le a tenger felé.

Talán elég is lesz ennyi a háború rémségeinek vázolásából, és ahelyett, hogy tovább kutatnók, hogy az alig lezajlott harcok folyamán a szereplő hősök melyike fejtette ki a legtöbb brutalitást, helyesebben tesszük,

ha a feledés sötét szemfödőjét borítjuk azokra a kétes erkölcsi sikerű győzelmekre, melyeket az európai civilizációnak öldöklésében járatos képviselői arattak, az ó-világnak egyik legősibb kulturájú, békés népe fölött.

Most már úgyis teljesen egyre megy, hogy azoknak a csendes embereknek, kiknek fehérlő csontjai szerte hevernek Észak-Khina kietlen tájain, vagy akiknek rémes alakjai lassan leúsztak a Pei-hó, meg az Amur hullámain a világ nagy temetője, az óceán ölébe, hogy azoknak az élete fonalát a középkor brutális öldöklő eszköze, a boxer-kard vagy a kozák-dárda szakgatta-e széjjel, vagy a modern idők művészi tökélyre fejlesztett gyilkoló szere, a lidit-bomba.